

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

№ 4/2025

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Запара Світлана Іванівна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри приватного та соціального права Сумського національного аграрного університету.

Заступник головного редактора:

Кравцова Тетяна Миколаївна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського національного університету внутрішніх справ.

Члени редакційної колегії:

Арістова Ірина Василівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права Сумського національного аграрного університету;

Аркуша Лариса Ігорівна – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Драганов Живко Іванов – доктор наук, доцент, декан юридичного факультету, завідувач кафедри міжнародного права та права ЄС Університету національного та світового господарства, Софія, Республіка Болгарія;

Кармаза Олександра Олександрівна – доктор юридичних наук, професор, головний консультант Головного юридичного управління Апарату Верховної Ради України;

Клочко Альона Миколаївна – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин Сумського національного аграрного університету;

Копиленко Олександр Любимович – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук України, директор Інституту законодавства Верховної Ради України;

Курило Микола Петрович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя та філософії Сумського національного аграрного університету;

Логвиненко Микола Іванович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету;

Марінова Діана Марінова – доктор, доцент, доцент кафедри міжнародного права та права ЄС Університету національного та світового господарства, Софія, Республіка Болгарія;

Мельник Костянтин Юрійович – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри трудового та господарського права Харківського національного університету внутрішніх справ;

Мельник Ярослав Ярославович – доктор юридичних наук, провідний юрист Центру проблем імплементації європейського соціального права юридичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка;

Притика Юрій Дмитрович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Роговенко Олег Володимирович – доктор юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету Сумського національного аграрного університету;

Рожнов Олег Вікторович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Сітек Броніслав (Bronisław Sitek) – доктор габілітований правничих наук (doktor habilitowany nauk prawnych), професор (profesor nauk prawnych), професор кафедри цивільного і трудового права Варшавського юридичного факультету Університету соціальних та гуманітарних наук, Варшава, Республіка Польща;

Сітек Магдалена (Magdalena Sitek) – доктор габілітований правничих наук (doktor habilitowany nauk prawnych), професор Вищої школи євро регіональної економіки ім. Альєде де Гаспері в Юзефуві, Юзефув, Республіка Польща;

Стрельник Вікторія Валеріївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри приватного та соціального права Сумського національного аграрного університету;

Тимченко Геннадій Петрович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України;

Ясинюк Микола Михайлович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя та філософії Сумського національного аграрного університету.

**Науковий журнал «Приватне та публічне право»
включено до переліку наукових фахових видань категорії «Б»
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 409 від 17 березня 2020 р.)**

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)**

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Сумського національного аграрного університету
(Протокол № 9 від 26.12.2025 р.)

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1176 від 11.04.2024 року.
Ідентифікатор медіа: R30-03872

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Сумський національний аграрний університет
(вул. Герасима Кондратьєва, 160, м. Суми, 40000, e-mail: admin@snau.edu.ua, Тел.: +38 (0542) 70-11-58).

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська

Електронна адреса видання: pp-law.in.ua

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Найда І.В.,

кандидат наук з державного управління, доцент,
декан економіко-правового факультету
Київського кооперативного інституту бізнесу і права
<https://orcid.org/0000-0001-7296-7884>

Лишняк А.О.,

здобувачка вищої освіти спеціальності «Право»
економіко-правового факультету
Київського кооперативного інституту бізнесу і права

УДК 341.132:347.79

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.1>ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВИМ ФОНДОМ
ЯК ВИДУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Управління житловим фондом є однією з ключових сфер забезпечення житлових потреб населення та функціонування міської інфраструктури. У сучасних умовах розвитку України, що характеризуються реформуванням житлового законодавства, активізацією ринку нерухомості та необхідністю професійного управління багатоквартирними будинками, проблема правового регулювання цієї діяльності набуває особливої актуальності.

Особливу роль у цій сфері відіграє поєднання норм житлового та господарського права. З одного боку, житлове право забезпечує захист прав власників і мешканців, регулює користування спільним майном та встановлює стандарти утримання житла. З іншого боку, управління житловим фондом виступає видом господарської діяльності, що включає надання послуг, фінансову відповідальність та конкуренцію на ринку управителів, а отже потребує застосування норм господарського права та цивільного законодавства.

У науковій літературі останніх років наголошується на потребі комплексного підходу до правового регулювання управління житловим фондом, який враховував би як соціальні, так і економічні аспекти діяльності управителів. Водночас юридична практика виділяє низку проблем, а саме: невизначеність термінології, відсутність єдиних стандартів діяльності управителів, обмежену прозорість управлінських процесів та низький рівень професійної підготовки фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різний час проблемами правового регулюван-

ня житлового господарства та управління житловим фондом займалися такі вітчизняні науковці: В. Кочин, О. Аврамова, О. Маслов, В. Шпіля, І. Драч, М. Коцур, М. Юніна та ін. Проте залишається потреба дослідження особливостей поєднання норм житлового та господарського права у сфері управління житловим фондом, визначення правового статусу управителів, аналізу проблем організації ефективного управління багатоквартирними будинками та формування пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення цієї діяльності.

Мета дослідження. Мета статті полягає у комплексному дослідженні правового регулювання управління житловим фондом як виду господарської діяльності, визначенні його специфіки, виявленні проблем та формулюванні пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення цієї сфери. Наукова новизна роботи полягає у системному поєднанні аспектів житлового та господарського права при оцінці правового статусу управителів та механізмів організації управління житловими будинками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління житловим фондом є однією з найбільш важливих сфер житлової політики держави, оскільки поєднує соціальний, економічний і правовий виміри. Житловий фонд становить значну частину національного багатства, а ефективність його утримання та експлуатації залежить від чіткості правового регулювання і належної організації господарської діяльності у цій сфері. В умовах модернізації житлового законодавства

України, активного розвитку ринку житла та потреби у формуванні професійного управління багатоквартирними будинками питання правового регулювання управління житловим фондом набуває особливої актуальності [1, с. 12].

Управління житловим фондом, за чинним законодавством, може здійснюватися власниками безпосередньо або шляхом залучення професійних управителів. У контексті реформ законодавства підкреслюється необхідність чіткого визначення правового статусу співвласників, управителів, об'єктів управління та порядку прийняття управлінських рішень [2, с. 47].

Управління житловим фондом слід розглядати не лише як технічну або організаційну діяльність, пов'язану з підтримкою будівель і забезпеченням базових комунальних послуг, але й як повноцінну господарську діяльність, що має всі ознаки бізнес-процесу та потребує системного правового регулювання. Управління житловим фондом передбачає надання широкого спектра послуг, включаючи не лише обслуговування інженерних систем і благоустрій територій, а й ведення фінансової документації, формування бюджету багатоквартирного будинку, розрахунок і збір платежів за комунальні послуги, а також здійснення господарської діяльності з метою отримання прибутку.

Крім того, управління житловим фондом передбачає виконання фінансових та правових зобов'язань перед власниками квартир, державними органами та постачальниками комунальних послуг, що накладає високі вимоги до професійної компетентності управителів. Діяльність у цій сфері відбувається на конкурентному ринку управляючих компаній, де оцінюється якість сервісу, рівень обслуговування та здатність ефективно реагувати на потреби мешканців. Управителі несуть відповідальність не лише перед співвласниками багатоквартирних будинків, а й перед державними органами, що здійснюють нагляд та контроль за дотриманням законодавства.

Можемо стверджувати, що управління житловим фондом поєднує елементи приватноправових і публічно-правових відносин, вимагає стратегічного планування, фінансової дисципліни, дотримання стандартів якості та високого рівня організаційної культури. Розгляд цієї діяльності як господарської дозволяє забезпечити її ефективність, прозорість і відповідальність, стимулювати конкуренцію на ринку, підвищувати рівень задоволеності мешканців та створювати умови для сталого розвитку житлової інфраструктури.

Сучасна система управління житловим фондом в Україні стикається з низкою проблем, серед яких найбільш суттєвими є:

- застарілість житлового законодавства;
- відсутність єдиної концепції управління;
- недостатня професіоналізація ринку управителів;
- складність прийняття рішень у сфері управління багатоквартирними будинками тощо.

Науковці відзначають наявність концептуальних суперечностей у визначенні категорій «житло», «житловий фонд», «спільне майно», що ускладнює правозастосування [3, с. 16].

Удосконалення термінології є важливою передумовою створення сучасної моделі правового регулювання управління житловим фондом, оскільки чітке визначення понять та категорій забезпечує однозначне тлумачення норм закону, запобігає правовим колізіям і суперечкам між суб'єктами правовідносин.

Відсутність єдиної термінології у житловому та господарському законодавстві призводить до різночитань у застосуванні норм права, що негативно впливає на ефективність управління, знижує рівень правової визначеності та ускладнює контроль за діяльністю управителів.

Сучасна модель управління житловим фондом вимагає гармонізації термінології між житловим та господарським правом, оскільки багато понять мають подвійний характер: вони одночасно регулюють господарські відносини та визначають соціальні права співвласників багатоквартирних будинків. Наприклад, терміни «управитель», «договір управління», «спільна власність», «комунальні послуги» повинні мати чіткі юридичні дефініції, щоб уникнути різночитань у судовій практиці та при укладанні договірних відносин між співвласниками та управителями.

Удосконалення термінології також створює основу для розробки професійних стандартів управителів, впровадження ефективних механізмів контролю та цифровізації процесів управління. Чіткі та однозначні терміни дозволяють законодавцю, органам виконавчої влади та суб'єктам господарювання координувати свої дії, підвищувати прозорість діяльності та забезпечувати захист прав мешканців. Таким чином, робота над термінологією є не лише технічним питанням, а стратегічним кроком для формування сучасної, ефективної та справедливої системи правового регулювання житлового господарства.

Важливим напрямом реформи є професіоналізація управління житловим фондом. Про-

ект Закону України «Про управління житловим фондом» пропонує запровадження професійних стандартів для управителів, створення механізмів сертифікації, визначення кваліфікаційних вимог та встановлення відповідальності за невиконання договірних зобов'язань [4, с. 5].

Такий підхід відповідає європейським практикам, де діяльність управителів регламентується суворими стандартами якості, а їхня відповідальність перед співвласниками є чітко визначеною.

У цьому контексті управління житловим фондом безпосередньо набуває ознак господарської діяльності, оскільки воно передбачає використання складних правових та економічних механізмів, властивих комерційним операціям. Діяльність управителів багатоквартирних будинків включає укладання та виконання договорів на надання послуг, управління фінансовими потоками, забезпечення належного технічного стану об'єктів нерухомості та контроль за дотриманням законодавчих норм. При цьому управління житловим фондом функціонує в умовах конкуренції на ринку керуючих компаній, де оцінюється якість сервісу, рівень професійної компетентності управителів та їх здатність ефективно реагувати на потреби співвласників.

Господарські аспекти діяльності управителів передбачають планування бюджету багатоквартирного будинку, облік та розподіл доходів і витрат, а також прийняття рішень, які мають економічні наслідки для співвласників та інших учасників житлового процесу. Водночас правові механізми регулюють взаємодію між співвласниками, управителями та державними органами, визначають права та обов'язки сторін, встановлюють відповідальність за порушення правил і стандартів управління.

Таким чином, управління житловим фондом стає повноцінною господарською діяльністю, що поєднує економічну ефективність із дотриманням правових норм, забезпечує прозорість і відповідальність у наданні послуг, а також створює умови для стабільного розвитку житлової інфраструктури та підвищення рівня життя мешканців багатоквартирних будинків.

Важливе місце у правовому регулюванні управління житловим фондом займає договір управління майном. Відповідно до Цивільного кодексу України, управитель зобов'язується вчиняти дії з управління майном в інтересах власника за плату та у межах повноважень, визначених договором. Він виступає як самостійний суб'єкт господарювання, який несе відпові-

дальність за якість управління та ефективність використання активів [5, с. 31].

Договір управління майном виступає ключовим інструментом у сфері житлового господарства, який поєднує приватноправові та господарські елементи, забезпечуючи чітке регулювання відносин між співвласниками багатоквартирного будинку та управителем. Він визначає права та обов'язки сторін, умови надання послуг, фінансові зобов'язання, порядок розподілу доходів і витрат, а також механізми контролю за виконанням договору. Такий договір створює правові підстави для взаємної відповідальності сторін, сприяє підвищенню прозорості діяльності управителів, захисту інтересів співвласників та забезпечує економічну ефективність управління майном, що є важливим для сталого розвитку житлової інфраструктури.

Не менш важливою є проблема утримання та експлуатації житлового фонду, яка має прямий зв'язок із господарським законодавством. Особливе значення має правовий режим спільного майна в багатоквартирних будинках, оскільки його утримання вимагає значних фінансових ресурсів, технічних робіт і відповідних управлінських рішень. Модернізація житлової інфраструктури, впровадження енергоефективних технологій, капітальні ремонти здійснюються в межах господарської діяльності, що регулюється нормами цивільного, господарського, житлового та адміністративного права [6, с. 54].

Реформування житлової політики передбачає також створення нових організаційних моделей управління житловим фондом, зокрема юридичних осіб співвласників, реєстрів будинків та електронних сервісів для контролю витрат і рішень управителя. Європейські практики свідчать, що ефективне управління житлом можливе лише за умов високого рівня участі співвласників у прийнятті рішень, прозорості роботи управителів і наявності конкурентного ринку послуг [7, с. 128].

Крім того, важливою складовою реформування є вирішення проблеми кваліфікаційного розриву у сфері управління житловим фондом. Потреба у фахівцях з управління нерухомістю, здатних забезпечувати стратегічне планування утримання житлових комплексів, створює нові виклики для освітньої та професійної системи [8, с. 62].

У цьому контексті господарська діяльність у сфері житлового управління потребує належної наукової підтримки та постійного професійного розвитку, оскільки ефективне управління багатоквартирними будинками передбачає не лише

практичні навички, а й знання сучасного законодавства, економічних механізмів, управлінських стандартів і цифрових технологій для забезпечення прозорості та якості послуг.

Правове регулювання управління житловим фондом як виду господарської діяльності є комплексним і багатовимірним процесом. Воно охоплює сферу приватного, господарського, житлового та адміністративного права, передбачає взаємодію держави, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та співвласників житла. Реформування житлової політики в Україні створює можливості для підвищення ефективності управління житловим фондом, але потребує вдосконалення правового механізму, розвитку професійних компетентностей управителів, підвищення прозорості та відповідальності в управлінських процесах. Правильне правове забезпечення цієї сфери є передумовою формування сучасної моделі житлового господарства, орієнтованої на європейські стандарти якості й ефективності.

Висновки. Управління житловим фондом як вид господарської діяльності є комплексною сферою, що поєднує норми житлового та господарського права. Аналіз сучасного законодавства та наукових джерел показав, що ключовими проблемами у цій сфері залишаються недостатня професіоналізація управителів, невизначеність правового статусу суб'єктів управління, відсутність єдиних стандартів діяльності та складність організації управління багатоквартирними будинками в умовах спільної власності.

Дослідження засвідчило, що ефективне управління житловим фондом потребує чіткої нормативно-правової бази, яка б забезпечувала баланс між інтересами співвласників та вимогами господарської діяльності. Застосування принципів цивільного, господарського та житлового права має бути гармонізованим, а договірні механізми – максимально прозорими і зрозумілими. Особлива увага має приділятися сертифікації управителів, цифровізації процесів управління та створенню електронних реєстрів багатоквартирних будинків, що сприятиме підвищенню відповідальності та ефективності господарської діяльності.

Перспективами подальших досліджень є розробка комплексної системи правових стандартів для управителів житлового фонду, аналіз міжнародного досвіду і його адаптація до українських умов, а також оцінка економічної ефективності застосування запропонованих моделей управління. Крім того, важливим напрямом є вивчення соціальних аспектів діяльності управителів, зокрема захист прав співвласників та забезпечення їхньої участі у прийнятті управлінських рішень.

Реалізація зазначених наукових рекомендацій дозволить підвищити ефективність і прозорість управління житловим фондом, зміцнити правову основу господарської діяльності у цій сфері та сприяти сталому розвитку житлової інфраструктури України, що є важливим елементом сучасної державної політики у сфері житлово-комунального господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочин В. В. Концептуальні проблеми житлового права в Україні. 2024. 28 с.
2. Аврамова О. Форми систематизації житлового законодавства. *Право*. 2024. № 3. С. 45–58.
3. Маслов О. Стан і засади реформування цивільного та житлового законодавства. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2024. 40 с.
4. Проект Закону України «Про управління житловим фондом». Мінрегіон, 2024. 30 с.
5. Шпіля В. Р. Державна реєстрація об'єктів нерухомого майна: адміністративно-правові засади. Ужгород, 2025. 70 с.
6. Драч І. Реформування житлового господарства України: правові аспекти. *Юридичні науки*. 2023. № 4. С. 50–60.
7. Юніна М. Управління багатоквартирними будинками: європейський досвід. *Юридичні студії*. 2023. С. 120–135.
8. Коцур В. Проблеми підготовки фахівців у сфері житлового управління. *Освіта і суспільство*. 2022. № 2. С. 58–66.

Найда І.В., Лишняк А.О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВИМ ФОНДОМ ЯК ВИДУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена комплексному аналізу правового регулювання управління житловим фондом як виду господарської діяльності, що набуває особливої актуальності в умовах реформування житлового законодавства України.

У центрі уваги – взаємозв'язок житлового та господарського права, адже управління житловим фондом поєднує приватноправові та публічно-правові елементи і водночас становить самостійний різновид господарської діяльності. У статті розкрито правову природу управління житловим фондом, визначено його

місце в системі житлових правовідносин та окреслено роль управителів як суб'єктів господарювання, що здійснюють професійну діяльність на конкурентному ринку послуг.

У статті приділено аналіз сучасним проблем правового забезпечення, а саме: недосконалості термінології житлового законодавства, відсутності єдиних стандартів професійної діяльності управителів, складності організації управління багатоквартирними будинками в умовах спільної власності.

Розглянуто проекти нормативних змін, спрямованих на підвищення правової визначеності та покращення якості господарської діяльності в житловій сфері, зокрема запровадження сертифікації управителів, удосконалення механізмів договірної регулювання та цифровізацію процесів управління.

Запропоновано комплекс заходів для вдосконалення правового регулювання управління житловим фондом, який включає гармонізацію норм житлового та господарського права, запровадження професійних стандартів для управителів, створення електронних реєстрів багатоквартирних будинків та механізмів контролю за діяльністю управителів. Реалізація цих заходів дозволить підвищити ефективність господарської діяльності в сфері житлового господарства, забезпечити прозорість управління, захистити права співвласників та створити умови для сталого розвитку житлової інфраструктури.

Акцентовано, що ефективне правове регулювання може бути досягнуто лише шляхом гармонізації житлового та господарського законодавства, формування прозорих і відповідальних моделей управління житловим фондом та створення належних умов для розвитку професійного ринку управління житлом.

Результати дослідження підкреслюють необхідність системного підходу до оновлення законодавства, який забезпечить поєднання соціальних гарантій мешканців із вимогами ефективної господарської діяльності та сталого розвитку житлової інфраструктури України.

Ключові слова: управління житловим фондом, житлове право, господарське право, професійні управителі, договір управління, спільна власність.

Naida I.V., Lishnyak A.O. LEGAL REGULATION OF HOUSING FUND MANAGEMENT AS A TYPE OF ECONOMIC ACTIVITY

The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal regulation of housing fund management as a type of economic activity, which is becoming particularly relevant in the context of the reform of housing legislation in Ukraine and the transition to a more professional and market-oriented model of housing management.

The focus of the study is the interconnection between housing law and commercial law, as housing fund management combines elements of private and public law, forming a specific type of economic activity that requires a clear legal framework and a high level of professional competence among managers.

The article examines the legal nature of housing fund management, defines its place within the system of housing legal relations, and outlines the role of managers as business entities engaged in professional activities in a competitive service market. Special attention is given to analyzing current issues in legal regulation, including the imperfection of terminology in housing legislation, the absence of uniform standards for professional activities of managers, the complexity of managing apartment buildings under shared ownership, as well as the limited mechanisms for monitoring compliance with legislation.

Drafts of normative changes aimed at increasing legal certainty and improving the quality of economic activity in the housing sector are considered, including the introduction of manager certification, improvement of contractual regulation mechanisms, digitalization of management processes, and integration of electronic services for monitoring and control of managers' activities.

A set of measures for improving the legal regulation of housing fund management is proposed, which includes harmonization of housing and commercial law norms, formation of transparent and responsible management models, introduction of professional standards for managers, creation of electronic registers of apartment buildings, and mechanisms for monitoring managers' activities.

Implementation of these measures will significantly enhance the efficiency of economic activity in the housing sector by establishing clear standards, promoting accountability, and improving managerial practices. It will ensure transparency in decision-making processes, strengthen the protection of co-owners' rights, facilitate equitable distribution of responsibilities, and create favorable conditions for the long-term sustainable development, modernization, and resilience of housing infrastructure.

It is emphasized that effective legal regulation can only be achieved through the systematic harmonization of housing and commercial legislation, the formation of a professional housing management market, increased responsibility of managers, and creating conditions for residents' active participation in management decisions.

The research results highlight the need for a systematic approach to legislative updates that ensures a combination of residents' social guarantees with the requirements of efficient economic activity and sustainable development of Ukraine's housing infrastructure, while also promoting improved quality of life for the population and the development of a competitive service market in the housing sector.

Key words: housing fund management, housing law, commercial law, professional managers, management agreement, shared ownership.

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Васюхно С.А.,

*здобувачка вищої освіти факультету юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0009-0005-6219-9830>*

Товкун Л.В.,

*кандидатка економічних наук,
доцентка кафедри фінансового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
<https://orcid.org/0000-0002-4769-9379>*

УДК 347.73:336.744

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.2>

ПРАВОВА ПРИРОДА КРИПТОВАЛЮТИ: НОВІ МЕЖІ ПРИВАТНОЇ АВТОНОМІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки позначений стрімким упровадженням цифрових технологій у фінансову сферу, що спричиняє появу нових форм економічних відносин і правових категорій. Одним із ключових проявів цієї трансформації є формування ринку віртуальних активів – цифрової форми вартості, яка існує в електронному середовищі та може бути об'єктом цивільного обігу. У широкому значенні віртуальні активи охоплюють цифрові права вимоги, токени, криптографічні активи, цифрові представлення вартості, що зберігаються чи передаються за допомогою спеціальних інформаційних систем і можуть використовуватися для цілей обміну, інвестування, підтвердження певних прав чи доступу до ресурсів.

У національному законодавстві та міжнародній практиці віртуальні активи трактуються як нематеріальні блага, що не мають фізичної форми, але здатні виступати засобом обігу, накопичення або інвестиційної діяльності. Їхня особливість полягає у поєднанні технологічної та економічної природи: вони існують виключно в цифровому вигляді, а їхній обіг забезпечується функціонуванням розподілених реєстрів, криптографічних алгоритмів або інших цифрових платформ. У межах цієї ширшої категорії особливе місце займає криптовалюта, яка є специфічним видом віртуального активу. Криптовалюта являє собою цифровий, децентралізований актив, що функціонує на основі технології блокчейн і забезпечує передачу вартості між

учасниками ринку без участі традиційних фінансових посередників. На відміну від звичайних грошових одиниць, криптовалюта не має централізованого емітента, а її емісія та облік відбуваються за допомогою алгоритмів шифрування, що гарантують прозорість операцій і відносну анонімність учасників ринку.

Поширення криптовалют, зокрема біткоїна та інших криптовалют, істотно вплинуло на світову фінансову систему, спричинивши трансформацію її структури й поставивши перед науковцями складні теоретичні та практичні завдання. З одного боку, криптовалюта відкриває нові можливості для розвитку електронної комерції, інвестиційних механізмів і глобальної фінансової інтеграції; з іншого – створює виклики у сфері правового регулювання, запобігання відмиванню коштів, захисту прав користувачів і податкового контролю. Таким чином, дослідження правової природи криптовалют є надзвичайно актуальним у контексті пошуку балансу між фінансовою свободою суб'єктів господарювання та необхідністю забезпечення правової визначеності й економічної безпеки держави.

Актуальність обраної теми зумовлена стрімким зростанням ролі віртуальних активів у світовій і національній економіці. Україна, як держава, що активно розвиває власний цифровий простір, також зіткнулася з потребою створення дієвого правового механізму регуляції криптовалютних відносин. Прийняття Закону України «Про віртуальні активи» стало важливим етапом у формуванні національної правової бази

у сфері цифрових фінансів. Однак цей нормативний акт лише окреслює загальні засади легалізації криптовалютного ринку, тоді як низка практичних питань залишається відкритою.

Насамперед це стосується визначення правового статусу криптовалют, їх співвідношення з традиційними фінансовими інструментами, режиму оподаткування та державного нагляду за діяльністю суб'єктів, що оперують віртуальними активами. Відсутність чіткої правової класифікації криптовалют як об'єкта права власності, засобу платежу чи інвестиційного активу створює правову невизначеність і потенційні ризики для суб'єктів фінансового ринку. Крім того, у глобальному вимірі криптовалюта породжує суперечливі процеси: з одного боку, вона є символом фінансової свободи, децентралізації та розвитку технологічних інновацій, а з іншого – джерелом правового хаосу, оскільки її використання часто пов'язане з шахрайством, ухиленням від оподаткування та незаконним обігом капіталу. Усе це зумовлює потребу комплексного теоретико-правового аналізу феномену криптовалют як соціально-економічного й правового явища.

Метою наукової статті є комплексне дослідження правової природи криптовалют як інноваційного фінансового інструменту, визначення її ролі у фінансово-правовому регулюванні в Україні та виявлення потенційних ризиків, що виникають у процесі її обігу.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика правового регулювання криптовалют вже стала предметом численних досліджень як українських, так і зарубіжних науковців. Питання правового режиму віртуальних активів у контексті розвитку технології блокчейн ґрунтовно висвітлено в монографії Кудя А., Кучерявенка М. та Смичка Є. «Цифрові активи та їх правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн» [1]. Ковтун В. В. та Овсієнко О. В. у статті «Криптовалютні відносини в Україні: економіко-правовий аналіз» наголошують на необхідності наукового осмислення й належного нормативного врегулювання криптовалютних відносин [2]. Доронін І. М. у праці «Криптовалюти: соціально-економічні фактори, право та функції держави» досліджує поняття криптовалют, її соціально-економічні чинники та роль держави у цій сфері [3]. Нескороджена Л. Л., Бонь Б. О. та Кононець О. М. у статті «Сучасний стан правового регулювання криптовалют в Україні» аналізують стан правового регулювання криптовалют в Україні,

обґрунтовують її правове значення для фінансової системи держави [4]. Логойда В. М. у роботі «Перспективи врегулювання правового статусу криптовалют в Україні» розглядає правові аспекти статусу криптовалют [5]. Петров Р. та Андрусак О. у статті «Правове регулювання обігу криптовалют: стан та перспективи» аналізують проблеми функціонування та розвитку механізмів правового регулювання обігу криптовалют [6].

Серед зарубіжних досліджень варто виокремити працю Howell J. та Brimble C. «Regulation of Cryptocurrencies: International Perspectives», у якій здійснено комплексний аналіз міжнародних підходів до правового регулювання криптовалют та показано відмінності моделей контролю й легалізації цифрових активів у різних юрисдикціях [7].

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на активне поширення криптовалют у світовій фінансовій системі, єдиного підходу до визначення самого поняття «криптовалюта» наразі не існує. У різних державах та міжнародних організаціях цей термін трактується по-різному – від «цифрового активу» чи «віртуальної валюти» до «інструменту розрахунків» або навіть «нематеріального майнового права». Така розбіжність пояснюється новизною феномену криптовалют і відсутністю усталеної нормативно-правової бази, яка б комплексно врегулювала їхній статус.

Поява у 2009 році першої криптовалюти – біткойна, авторство якого приписують загадковій особі або групі осіб під псевдонімом Сатоші Накамото (Satoshi Nakamoto) [8], стала відправною точкою розвитку глобальної цифрової економіки. Саме біткойн заклав основні принципи функціонування криптовалют – децентралізацію, незалежність від банківських інституцій і використання технології блокчейн для забезпечення безпеки та прозорості транзакцій. Криптовалюта є цифровим об'єктом, який існує виключно у віртуальному середовищі й представлений набором символів, чисел і букв, тобто у вигляді унікального цифрового коду. На відміну від традиційних грошей, які мають фізичну форму, криптовалюта функціонує лише в електронному просторі та створюється за допомогою спеціальних обчислювальних алгоритмів, що базуються на криптографічних принципах.

Саме ці елементи лежать в основі механізму створення та функціонування криптовалют, забезпечуючи високий рівень довіри та безпеки у системі без залучення державних або фінан-

сових посередників. Процес створення криптовалюти, тобто її появи в обігу, здійснюється за допомогою комп'ютерної техніки високої потужності, що виконує складні обчислювальні операції. Цей процес отримав назву «майнінг» (від англ. mining – «видобуток корисних копалин»). Суть майнінгу полягає у вирішенні криптографічних задач для підтвердження та реєстрації транзакцій у мережі, після чого система винагороджує учасників – «майнерів» – новими одиницями криптовалюти [9, с. 167]. За своєю суттю майнінг – це не лише спосіб створення нових одиниць криптовалюти, але й механізм забезпечення функціонування всієї мережі, адже кожна транзакція перевіряється, підтверджується та додається до спільного цифрового реєстру – блокчейну.

На відміну від традиційної фінансової системи, де операції контролюються центральними банками або іншими регуляторами, криптовалюти функціонують децентралізовано. Це означає, що жоден окремий суб'єкт не має повного контролю над системою. Усі користувачі об'єднані в однорангову мережу (peer-to-peer system) [10, с. 12], у якій кожен учасник має рівні права, а обробка транзакцій здійснюється колективно, без посередників. Таким чином, криптовалюта виступає новим етапом еволюції фінансових технологій, який поєднує математичну точність криптографії, прозорість децентралізованих систем і економічну автономію користувачів. Її природа свідчить про перехід від централізованого управління грошовими потоками до саморегульованої цифрової економіки, де довіра забезпечується не владою, а технологією.

Важливим для дослідження є підхід Європейського центрального банку до визначення криптовалюти: ЄЦБ розглядає її як цифровий актив нового типу, що створюється та функціонує в межах децентралізованого цифрового середовища [11, с. 14]. Основою її існування є технологія розподіленого реєстру (DLT) – інноваційна система зберігання й передачі даних, у якій кожна транзакція фіксується у вигляді взаємопов'язаних блоків, що забезпечує високий рівень прозорості, стійкості до підробок та захисту інформації. Згідно з позицією ЄЦБ, криптовалюта може виконувати функцію засобу обміну, тобто використовуватися для придбання товарів і послуг чи здійснення фінансових розрахунків між користувачами. Однак вона не визнається офіційною валютою держав, оскільки не емітується центральними банками, не має державних гарантій стабільності курсу та не за-

безпечується матеріальними чи економічними активами. Така позиція ЄЦБ відображає критичний підхід європейських фінансових інституцій до природи криптовалют, які розглядаються радше як інвестиційні або спекулятивні інструменти, ніж як повноцінні гроші. Це пояснюється тим, що криптовалюти характеризуються високою волатильністю, відсутністю єдиного емітента та недостатнім правовим регулюванням, що може створювати ризики для фінансової стабільності, захисту споживачів і прозорості ринку. Водночас ЄЦБ визнає, що технологія DLT і блокчейн мають значний потенціал для трансформації фінансових систем, зокрема у сфері платежів, обліку активів та міжбанківських розрахунків. Тому, хоча криптовалюта і не має статусу офіційного платіжного засобу, її технологічне підґрунтя розглядається як один із напрямів подальшого розвитку цифрових фінансів у Європейському Союзі.

Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), розглядає криптовалюту як складову ширшого поняття – віртуальних активів, що охоплюють усі цифрові форми вартості, які можуть бути передані, обміняні або використані в електронному середовищі. FATF наголошує, що такі активи не мають статусу офіційного платіжного засобу, оскільки не випускаються центральними банками та не гарантуються державою, а тому не прирівнюються до національної валюти [12]. Водночас, організація підкреслює, що операції з віртуальними активами несуть підвищені ризики у сфері фінансової безпеки, зокрема через можливість використання криптовалют для відмивання коштів, ухилення від сплати податків або фінансування терористичної діяльності. У зв'язку з цим FATF вимагає, щоб усі постачальники послуг, пов'язаних із віртуальними активами, дотримувалися жорстких стандартів фінансового моніторингу, а саме – ідентифікації та верифікації клієнтів, моніторингу підозрілих транзакцій і звітування компетентним органам.

Становлення та правове регулювання ринку криптовалют в Україні є проблематичним і поступовим процесом, що відображає спроби держави поєднати інноваційний розвиток цифрових технологій із необхідністю забезпечення фінансової безпеки, прозорості та запобігання злочинному використанню таких активів. Нормативно-правове поле у цій сфері наразі формується переважно навколо законодавства з питань фінансового моніторингу та спеціального регулювання віртуальних активів.

Ключову роль відіграє Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [13], у межах якого провайдери послуг з обміну, зберігання та інших операцій з віртуальними активами визнаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу та зобов'язані виконувати вимоги щодо ідентифікації клієнтів і звітування про підозрілі операції. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам FATF, спрямованим на запобігання використанню віртуальних активів для відмивання коштів або фінансування терористичної діяльності. Визначальним кроком стало ухвалення Верховною Радою України 8 вересня 2021 року Закону України «Про віртуальні активи» [14], який закріпив засади правового режиму віртуальних активів, визначив коло постачальників послуг, порядок їх регулювання та нагляду, а також закріпив підхід, за яким «віртуальний актив» розглядається як ширша категорія, що охоплює, зокрема, й криптовалюту. У цьому Законі законодавець формулює базове визначення категорії «віртуальний актив», яке є відправною точкою для розуміння правової природи криптовалют. Відповідно до його положень, віртуальні активи визначаються як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість і виражене сукупністю даних в електронній формі [14]. Таке визначення підкреслює інформаційно-цифрову природу цих активів: вони існують виключно у віртуальному середовищі, не мають матеріального носія, проте можуть бути об'єктом економічного обігу. За цих умов криптовалюта може розглядатися як окремий різновид віртуального активу – нематеріальне благо у формі певного масиву електронних даних, сукупність яких зумовлює її економічну цінність та здатність брати участь у цивільному обороті. Водночас станом на 2025 рік цей закон фактично не введено в дію, оскільки необхідні зміни до податкового законодавства так і не були прийняті. Тому його норми відіграють радше концептуальну роль у формуванні підходів до регулювання віртуальних активів, ніж реально діючого механізму правового регулювання.

У сучасному українському правовому полі криптовалюта розглядається не як платіжний засіб, а як різновид майна, тобто як об'єкт цивільних прав. Такий підхід є логічним із точки зору чинної правової системи, оскільки категорія «майно» вже має чітке нормативне закріплення

у Цивільному кодексі України, а також усталену судову практику, що дозволяє застосовувати існуючі норми до нових цифрових об'єктів. У цьому контексті криптовалюта сприймається як нематеріальне благо, яке має економічну вартість і може бути предметом цивільного обороту, наприклад, передання у власність, обміну, спадкування тощо. З наукової точки зору, такий підхід можна пояснити тим, що інститут майна у цивільному праві має універсальний характер – він охоплює як матеріальні, так і нематеріальні об'єкти, включаючи результати інтелектуальної діяльності, інформацію та цифрові ресурси. Саме тому віднесення криптовалюти до майнових об'єктів є спробою інтегрувати нові явища цифрової економіки у вже сформовану систему приватного права без створення окремих правових режимів.

Водночас варто зазначити, що використання криптовалюти як засобу платежу потребує глибшого нормативного переосмислення. Для цього необхідно було б не лише встановити механізми її легального обігу, а й адаптувати чинне фінансове, банківське та валютне законодавство, зокрема норми щодо платіжних систем і грошових розрахунків. Введення криптовалюти у функцію повноцінного засобу платежу вимагало б створення нової системи державного контролю, податкового регулювання та фінансового моніторингу, що пов'язано з високими ризиками зловживань, відмивання коштів та ухилення від оподаткування. Саме тому законодавець обрав більш прагматичний і правово стабільний шлях, закріпивши криптовалюту як вид цифрового майна. Необхідним етапом стало доповнення Цивільного кодексу України новою статтею 179⁻¹ «Поняття цифрової речі» [15], яка визначає цифрову річ як благо, що створюється та існує виключно у цифровому середовищі та має майнову цінність. До таких цифрових речей закон прямо відносить віртуальні активи, цифровий контент та інші подібні об'єкти, на які поширюються норми цивільного законодавства про майно. Таким чином, законодавець, визнаючи криптовалюту майном, фактично інституціоналізує її у системі цивільного обігу, забезпечуючи правову визначеність її статусу, водночас уникаючи передчасної легалізації криптовалюти як альтернативного платіжного засобу, що потребувало б фундаментальних змін у грошово-кредитній системі держави. Тому питання правового регулювання криптовалюти в Україні є не лише надзвичайно актуальним, а й стратегічно важливим.

у контексті розвитку цифрової економіки та інтеграції України у світовий фінансовий простір. Активне поширення криптовалютних технологій, зростання обсягів операцій з цифровими активами та підвищення інтересу до блокчейну як інструменту прозорості фінансових процесів формують нову площину правових відносин, яка потребує системного наукового осмислення та нормативного врегулювання.

Так, у червні 2023 року європейський регулятор почав формувати цілісну модель правового режиму для цифрових активів, ухваливши Регламент про ринки криптоактивів (далі – МіСА) [16], який став першою комплексною системою правового регулювання цифрових активів у межах єдиного європейського ринку. Прийняття цього документа дало можливість упорядкувати сферу криптоактивів, що тривалий час розвивалася без належного контролю, створюючи ризики для інвесторів і фінансової стабільності. МіСА встановлює єдині правила для емітентів токенів та постачальників послуг, вимагає прозорості операцій і забезпечення захисту користувачів, а також посилює нагляд за діяльністю криптовалютних бірж і операторів цифрових гаманців. Переваги Регламенту МіСА мають принципове значення і для України. Він формує передбачуване регуляторне середовище, що сприяє захисту інвесторів, розвитку інноваційних фінансових сервісів і зміцненню довіри до ринку цифрових активів. Саме ці підходи були враховані під час підготовки законопроекту № 1025-д, який Верховна Рада України ухвалила у першому читанні у 2025 році. Проект враховує ключові елементи європейського регулювання, зокрема передбачає легалізацію ринку віртуальних активів та встановлення правил їх оподаткування.

Запровадження аналогічних підходів в Україні дозволяє гармонізувати національне законодавство з правом Європейського Союзу та формує умови для безпечного й конкурентного розвитку ринку цифрових активів. Це створює підґрунтя для інтеграції України у європейський фінансовий простір, підвищує рівень захисту інвесторів і сприяє побудові сучасної цифрової економіки.

Отже, сучасна стадія градації криптовалютного ринку в Україні характеризується як перехідна, коли держава вже визнала необхідність правового врегулювання, однак нормативна база ще не набрала повноцінного змісту. Це зумовлює потребу у подальших наукових дослідженнях, спрямованих на розроблення цілісної

концепції правового регулювання криптовалют, яка б поєднувала вимоги безпеки, прозорості та економічної ефективності у цифровому просторі. Фінансова стабільність держави є одним із фундаментальних елементів економічної безпеки, що забезпечує стабільну роботу банківської системи, передбачуваність валютного курсу, ефективність монетарної політики та збалансованість державних фінансів. В умовах глобальної цифровізації економіки дедалі вагомішим чинником, який порушує рівновагу фінансової системи, стає стрімке поширення криптовалют. Їхня децентралізована природа, волатильність і відсутність контролю зі сторони держави формують значну кількість загроз для фінансової стабільності на національному і на міжнародному рівнях.

Однією з головних загроз криптовалют є підірив монетарного суверенітету держави. Монетарна політика базується на контролі за грошовою масою, емісією та обігом національної валюти, що здійснюється центральним банком. Однак із поширенням криптовалют у держави фактично втрачається можливість впливати на частину грошового обігу, який переходить у цифрову площину, поза межі регульованих банківських інститутів. Криптовалюти функціонують незалежно від державних органів, не підлягають правовому регулюванню, а їхня емісія відбувається автоматично через алгоритмічні механізми, без участі центрального банку. Унаслідок цього держава не може ані передбачити, ані проконтролювати обсяг грошових потоків, що циркулюють у криптопросторі. Такий стан речей підриває здатність органів монетарної влади ефективно реалізовувати інструменти грошово-кредитної політики.

Ще одним суттєвим викликом є надзвичайна волатильність криптовалютних ринків, що проявляється у різких і непередбачуваних коливаннях вартості цифрових активів. Криптовалюти у більшості випадків не мають реального забезпечення, їхня ціна визначається виключно спекулятивними очікуваннями учасників ринку. Будь-які зміни у світових тенденціях, інформаційних потоках чи діях великих інвесторів здатні викликати масові коливання вартості активів, що негативно впливає на стабільність фінансових ринків загалом. Такі коливання можуть викликати ефект доміно, коли падіння курсу провідних криптовалют, зокрема біткойна призводить до втрати ліквідності інвесторів, банківських установ та платіжних компаній, які мають значні цифрові резерви. Це створює

ризик поширення фінансової кризи на суміжні ринки, зокрема фондовий і валютний, а також може негативно позначитися на макроекономічній стабільності країни. Більш того, неконтрольоване зростання цін на криптовалюти стимулює формування спекулятивних бульбашок, що мають властивість різко «лопатися», спричиняючи масштабні фінансові втрати для інвесторів і, у перспективі, – зниження рівня довіри до фінансової системи в цілому.

Певні особливості криптовалют формують сприятливе середовище для розвитку тіньової економіки. Транзакції з криптовалютами часто не підлягають фінансовому моніторингу, що дає змогу використовувати їх для відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, ухилення від оподаткування, фінансування тероризму та нелегального виведення капіталу за кордон. За таких умов криптовалюти стають альтернативним каналом фінансової діяльності, який обходить офіційну банківську систему та податкові органи. Це спричиняє зменшення податкових надходжень до державного бюджету, зниження державного фінансового контролю та підризу загальної фінансової безпеки держави. Особливо небезпечною є ситуація, коли криптовалюти використовуються для незаконних зовнішньоекономічних операцій або оплати заборонених товарів і послуг. У такому разі вони стають інструментом обходу державного контролю за рухом капіталу та системи фінансового моніторингу, що безпосередньо загрожує стабільності платіжного балансу та функціонуванню грошово-кредитної системи держави.

Криптовалюти створюють структурну загрозу для традиційної банківської системи, оскільки підривають саму її посередницьку природу. Замість використання банківських рахунків і платіжних систем користувачі можуть здійснювати розрахунки безпосередньо між собою через децентралізовані мережі. Це зменшує обсяги банківських депозитів, скорочує кредитні ресурси та знижує роль банків у національній економіці. Така тенденція може сприяти падінню прибутковості банківського сектору, що, у свою чергу, негативно позначиться на його стійкості. Втрата клієнтської бази, зменшення обсягів депозитів і зростання конкуренції з боку криптовалютних платформ послаблюють здатність банків підтримувати ліквідність і виконувати кредитно-емісійну функцію. Крім того, банки стикаються з ризиком порушення вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, оскільки визначити походження ко-

штів, що надходять із криптовалютних джерел, у більшості випадків є неможливим. Це створює додаткові загрози для репутації фінансових установ і може стати підставою для міжнародних санкцій чи обмеження співпраці з іноземними банками.

Поняття фінансової свободи має складну соціально-правову природу, адже воно поєднує у собі економічну автономію особи, право власності та водночас можливість самостійного ухвалення рішень у сфері розпорядження майном та фінансовими ресурсами. У системі прав і свобод людини фінансова свобода розглядається як реалізація принципу економічної самостійності, який ґрунтується на визнанні приватної власності, недоторканності доходів та свободи у сфері господарської діяльності. Саме тут постає питання про криптовалюту як один із засобів реалізації фінансової свободи у просторі, який не має територіальних або адміністративних меж. Криптовалюта є унікальним явищем, оскільки поєднує в собі риси майнового об'єкта і фінансового інструмента, який існує виключно у цифровому вигляді. Вона не наділена матеріальною формою, не підвладна національним кордонам і функціонує на основі децентралізованих технологій, що забезпечують обіг без залучення традиційних фінансових інститутів. З юридичної точки зору, володіння криптовалютою означає контроль над певною кількістю одиниць цифрового активу, які існують у мережі, і які можуть бути передані, збережені або використані в обміні на інші цінності. Така форма власності розширює межі реалізації права володіння та користування, оскільки не передбачає обов'язкової реєстрації або санкціонування з боку державних органів. Це, у свою чергу, дозволяє розглядати криптовалюту як правовий засіб здійснення фінансової свободи у межах правового поля, що ще перебуває на етапі становлення. Власник віртуального активу із власної волі визначає порядок його використання, що свідчить про високий ступінь автономності фінансової поведінки в межах загальних принципів приватного права. Особливістю криптовалют є децентралізована система їхнього функціонування. Вона не передбачає центрального емітента, регулятора чи адміністратора. Усі транзакції здійснюються без посередництва банківських або державних структур, а їх підтвердження відбувається за допомогою технології блокчейн.

З позицій фінансового права, така система змінює класичне уявлення про державну

монополію на грошовий обіг. Криптовалюта функціонує паралельно з офіційною національною валютою, але не залежить від політичних або економічних рішень держави. Це означає, що громадяни можуть реалізовувати свої фінансові права у галузі, котра перебуває поза прямим державним регулюванням, але все ще підпадає під дію загальних принципів права власності та договірних зобов'язань. У такому контексті криптовалюта набуває статусу альтернативного фінансового інструмента, що дозволяє здійснювати майнові відносини в новому форматі – без участі класичних суб'єктів фінансової системи. Це трансформує саме поняття фінансової свободи, зміщуючи акцент із державного контролю на особисту відповідальність і самостійність власника цифрових активів. Цифрова автономія – це новий вимір реалізації фінансових прав, у межах якого індивід здійснює управління своїми активами через технологічні механізми, а не через адміністративні структури. Криптовалюта як інструмент цифрової автономії втілює принцип, за яким кожен користувач самостійно забезпечує збереження, доступ і передачу своїх фінансових ресурсів. Така форма автономії змінює структуру правовідносин у фінансовій сфері. Якщо у класичній системі обіг коштів базується на централізованому обліку та контролі, то у випадку криптовалюти ці функції виконує розподілена мережа користувачів. Це означає, що юридична природа фінансової свободи набуває децентралізованого змісту, в якому гарантії реалізації прав залежать не лише від правових норм, а й від технічних механізмів. У результаті криптовалюта стає формою матеріалізації приватної ініціативи у сфері фінансів, коли громадянин отримує можливість реалізовувати своє право власності без участі посередницьких структур і без необхідності отримання зовнішнього дозволу чи підтвердження.

Питання правового статусу криптовалюти у контексті фінансової свободи полягає у визначенні меж, у яких громадянин може реалізовувати своє право на розпорядження віртуальними активами. Відсутність єдиних стандартів регулювання на міжнародному рівні демонструє неоднорідність правового підходу до криптовалют, але водночас підкреслює їхнє значення як інструмента, що діє незалежно від конкретної юрисдикції. Право особи на володіння та використання криптовалюти може розглядатися як прояв конституційно закріпленої свободи економічної діяльності. Водночас така форма діяльності виходить за межі традиційної

фінансової системи, що створює унікальний простір для реалізації майнових прав у цифровій формі.

У контексті сучасних фінансово-правових відносин криптовалюта стає засобом здійснення економічної ініціативи, при якому особа самостійно формує свій фінансовий обіг, визначає напрями руху активів і встановлює власні механізми збереження вартості. Цей процес свідчить про зміну про змiну балансу між державним регулюванням і приватною автономією, коли громадянин виступає активним суб'єктом фінансових відносин, а не лише користувачем установлених державою правил. У соціально-правовому аспекті криптовалюта стає індикатором зміни ролі громадянина у фінансовій системі. Вона фіксує тенденцію до переходу від централізованих фінансових структур до мережових, у яких влада над ресурсами розподілена між користувачами. Це підсилює концепцію особистої фінансової свободи, яка реалізується не через державні гарантії, а через технологічні механізми управління власністю. Такий підхід змінює традиційне уявлення про фінансову участь громадянина у суспільстві. У системі криптовалют індивід не лише користується грошовими засобами, а й стає учасником створення та підтримки самої фінансової мережі, що розширює зміст його економічної самореалізації. Таким чином, криптовалюта в сучасній системі фінансових відносин може розглядатися як юридичний інструмент індивідуальної фінансової дії, який не залежить від конкретних фінансових інституцій і функціонує на основі децентралізованих правовідносин між рівноправними суб'єктами.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє дійти до думки, що криптовалюта є унікальним феноменом сучасної фінансово-правової системи, який поєднує в собі риси технологічного новаторства, економічної ефективності та водночас правової невизначеності. Її поява стала логічним етапом еволюції цифрової економіки, адже відповідає загальносвітовим тенденціям децентралізації, автоматизації та індивідуалізації фінансових відносин. Разом із тим криптовалюта кинкла серйозний виклик традиційним уявленням про грошову систему, державний контроль і фінансову стабільність. Вона виявила глибоку суперечність між прагненням людини до фінансової свободи й необхідністю забезпечення правової визначеності, податкової прозорості та економічної безпеки держави. Тому криптовалюта виступає своєрідною «точкою

перетину» між правовим порядком і технологічною анархією. Аналіз чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про віртуальні активи», зазначає, що держава зробила важливі кроки у напрямі формування правових засад обігу цифрових активів. Проте залишається чимало неврегульованих питань – визначення правового статусу криптовалюти, механізмів її оподаткування, процедур фінансового моніторингу, а також гарантій прав власників таких активів. Відсутність усталеної нормативної моделі створює ризики як для учасників ринку, так і для фінансової системи загалом. Отже, криптовалюта може бути розглянута водночас і як нова форма фінансової свободи, що надає громадянам можливість незалежного управління власними коштами, і як потенційне джерело правового хаосу, здатне спричинити порушення стабільності грошового обігу та підвищити ризики фінансових зловживань. Для забезпечення

ефективного функціонування криптовалютного ринку необхідним є розроблення комплексної державної політики, спрямованої на удосконалення правового регулювання віртуальних активів відповідно до міжнародних стандартів FATF і ЄС; впровадження прозорих механізмів контролю за обігом криптовалют із одночасним забезпеченням свободи підприємницької діяльності у цифровій сфері; підвищення рівня фінансової грамотності населення та цифрової компетентності суб'єктів господарювання.

Таким чином, майбутнє криптовалюти в Україні залежить від здатності законодавця знайти баланс між свободою інновацій і потребою у правопорядку. Лише за умови правової визначеності, стабільності та ефективного державного регулювання криптовалюта може стати не джерелом хаосу, а дієвим інструментом розвитку цифрової економіки та підвищення фінансової незалежності громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кудь А., Кучерявенко М., Смичок Є. Цифрові активи та їх правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн : монографія. Харків : Право, 2019. 216 с.
2. Ковтун В. В., Овсієнко О. В. Криптовалютні відносини в Україні: економіко-правовий аналіз. Економіка та суспільство: електронний журнал. 2021. № 31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-50> URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/715>
3. Доронін І. М. Криптовалюти: соціально-економічні фактори, право та функції держави. *Інформація і право*. 2017. № 3. С. 85–93. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/273057>
4. Нескороджена Л. Л., Бонь Б. О., Кононець О. М. Сучасний стан правового регулювання криптовалюти в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 197–200. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/44> URL: http://www.lsej.org.ua/3_2024/46.pdf
5. Логойда В. М. Перспективи врегулювання правового статусу криптовалюти в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 63. С. 152–157. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.63.27>
6. Петров Р., Андрусак О. Правове регулювання обігу криптовалют: стан та перспективи. *Юридичний вісник України*. 2022. 2(24). С. 45–49. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/61>
7. Howell J., Brimble C. Regulation of Cryptocurrencies: International Perspectives. *Journal of Financial Regulation and Compliance*. 2020. 28(3). Р. 245–260.
8. Nakamoto S. Bitcoin: A Peer-to-Peer Elec-tronic Cash System. Website Bitcoin.org. 2009. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
9. Деревянко Б. В. Про порівняння господарської діяльності з видобутком криптовалюти («майнінгом») та здійсненням операцій із нею. *Право України*. 2018. № 5. С. 164–175.
10. Верес І., Ярега Я. Електронні гроші та криптовалюта як засоби розрахунків у сфері електронної комерції. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 10–15.
11. European Central Bank. 2018. Cryptocurrencies and tokens. Retrieved from: https://www.ecb.europa.eu/paym/groups/pdf/fxcg/2018/20180906/Item_2a_-_Cryptocurrencies_and_tokens.pdf
12. Financial Action Task Force. Virtual assets. Retrieved from: <https://www.fatf-gafi.org/en/topics/virtualassets.html>
13. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 6 грудня 2019 року № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
14. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
15. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
16. Regulation (EU) 2023/1114 on markets in crypto-assets (MiCA). *EUR-Lex*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1114/oj/eng>

Васюхно С.А., Товкун Л.В. ПРАВОВА ПРИРОДА КРИПТОВАЛЮТИ: НОВІ МЕЖІ ПРИВАТНОЇ АВТОНОМІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті здійснюється комплексне дослідження теоретико-правових засад функціонування криптовалют як різновиду віртуальних активів та інноваційного фінансового інструменту, що трансформує усталені моделі економічних відносин у сучасному цифровому середовищі. Наголошено, що криптовалюти, будучи результатом розвитку технології блокчейн, формують новий сегмент фінансового ринку, який потребує адаптації традиційних регуляторних механізмів. Також сконцентовано увагу на характерних властивостях криптовалют, а також розкрито позиції Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) та Європейського центрального банку (ЄЦБ) щодо поняття криптовалюти.

Особливу увагу приділено аналізу правового статусу криптовалют в Україні. Зосереджено увагу на Законі України «Про віртуальні активи», який уперше на законодавчому рівні визначає поняття віртуального активу. Зазначено, що правове регулювання у сфері віртуальних активів перебуває у процесі формування та значною мірою залежить від завершення імплементації європейських стандартів, зокрема Регламенту ЄС MiCA (Markets in Crypto-Assets). Підкреслено подвійний характер криптовалют як соціально-правового явища. З одного боку, криптовалюти становлять потенційний ризик для фінансової системи держави через високу волатильність, відсутність усталених глобальних механізмів регулювання, складність контролю транзакцій, а також можливість їх використання у схемах легалізації доходів, фінансуванні тероризму та інших видах протиправної діяльності. З іншого боку, у контексті розвитку цифрової економіки криптовалюти відкривають нові можливості для суб'єктів фінансового ринку: забезпечують швидкі міжнародні розрахунки, сприяють розвитку фінансових інновацій, підсилюють конкуренцію серед постачальників фінансових послуг та розширюють інструменти інвестування для громадян та бізнесу.

У статті наголошено, що подальший розвиток правової конструкції обігу криптовалют має забезпечити баланс між підтримкою технологічних інновацій та захистом економічної безпеки держави, а також інтересів учасників ринку.

Ключові слова: фінансове право, криптовалюта, віртуальні активи, блокчейн, волатильність, криптоактиви, крипторинок, диспозитивність, фінансова свобода.

Vasyukhno S.A., Tovkun L.V. THE LEGAL NATURE OF CRYPTOCURRENCY: NEW LIMITS OF PRIVATE AUTONOMY IN THE DIGITAL ECONOMY

The article is devoted to a thorough study of the legal nature of cryptocurrencies in the context of the emergence of the digital economy and the transformation of traditional financial regulation mechanisms. The paper provides a comprehensive analysis of the peculiarities of cryptocurrencies as a separate category of virtual assets that exist on the basis of distributed ledger technologies and do not depend on centralised issuers. The characteristics of cryptocurrencies are identified, attention is drawn to such an important concept as 'mining', and the definition of cryptocurrency provided by the Financial Action Task Force (FATF) and the European Central Bank (ECB) is noted.

Particular attention is paid to the analysis of the legal status of cryptocurrencies in Ukraine, taking into account the provisions of the Law of Ukraine 'On Virtual Assets', which for the first time at the regulatory level establishes the category of virtual assets as intangible assets in digital form. At the same time, the article emphasizes the importance of other applicable regulatory acts that indirectly influence the definition of the legal regime for cryptocurrencies. In particular, attention is focused on the provisions of the Civil Code of Ukraine, which establish general rules regarding objects of civil rights, their legal regime, property rights, and conditions for the participation of intangible assets in civil circulation. Since Ukraine has not yet developed specific comprehensive legislation that would directly regulate the circulation of cryptocurrencies, the provisions of the Civil Code are used as the basic legal framework for determining the legal status of cryptocurrencies.

It is emphasised that the implementation of the Law 'On Virtual Assets' is largely linked to further amendments to the Tax Code of Ukraine and the completion of the implementation of European approaches to regulating the cryptocurrency market. The article traces the correlation between the national legal model and international regulatory standards. In particular, it analyses the provisions of the EU MiCA (Markets in Crypto-Assets) Regulation, which introduces uniform rules on transaction transparency, the procedure for authorising crypto providers and investor protection standards, which is important for the gradual harmonisation of Ukrainian legislation with EU standards.

The dual socio-legal nature of cryptocurrencies is emphasised. On the one hand, their circulation poses significant risks to the stability of the national financial system: high price volatility, the complexity of state control over transactions, the lack of globally agreed regulatory mechanisms, and the possibility of using crypto assets in money laundering, tax evasion, cybercrime or terrorist financing schemes. On the other hand, cryptocurrencies are forming new instruments of economic activity: they enable fast cross-border payments, promote the emergence of innovative financial services, increase competition in the payments market, and create a new segment of investment opportunities for both businesses and citizens.

Based on the analysis, promising areas for improving the legal regulation of the cryptocurrency market in Ukraine have been identified. It is noted that the effective development of this area requires the formation of a balanced regulatory model, within which instruments for stimulating digital innovation will be combined with effective mechanisms for financial control, risk management and ensuring the economic security of the state. This approach should become the basis for the creation of a predictable cryptocurrency market integrated into the European legal space.

Key words: cryptocurrency, virtual assets, blockchain, issuer, volatility, crypto assets, crypto market, disposability, financial freedom.

Дата надходження статті: 18.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

Дерець В.А.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу проблем державного управління
та адміністративного права
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України
<https://orcid.org/0000-0002-5069-8641>

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.3>

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Закон України «Про державну службу» 2015 року [4] поклав початок реформаційним змінам інституту державної служби пострадянського періоду. Реформування державної служби обґрунтовано вважається одним із найбільш успішних та результативних напрямів реформи публічної адміністрації, яка відбувалася в довоєнний період в Україні.

Однак, наразі в сфері державної служби мають місце проблеми, які потребують законодавчого вирішення. Частина з них залишилася невирішеною ще з довоєнного періоду, а частина виникла в умовах життя країни під час повномасштабної війни.

У Стратегії реформування державного управління на 2022–2025 роки, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р [5], визначено, що очікуваними результатами проведення реформи державного управління до 2025 року є, зокрема, формування системи професійної та політично нейтральної публічної служби, орієнтованої на захист інтересів громадян. Це завдання ще не є повною мірою виконаним, тому потребує подальшої уваги науковців, політиків, чиновників, представників експертного середовища. Як зазначається в Стратегії, Закон України «Про державну службу» спрямований на вирішення основних питань державної служби. Разом з тим окремі положення зазначеного Закону потребують суттєвого удосконалення, а для його ефективної реалізації необхідні консолідовані зусилля усіх органів державної влади, спрямовані насамперед на підвищення рівня довіри громадян до державної служби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика державної служби України входить до кола наукових інтересів багатьох вітчизняних дослідників як адміністративістів, так і представників науки публічного управління та адміністрування. Ґрунтовні теоретичні напрацювання змісту державної служби,

її етапів, правового статусу державних службовців містять наукові праці В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, Л. Р. Білої-Тіунової, С. Д. Дубенко, А. В. Кірмача, Т. О. Коломoeць, В. Я. Малиновського, Н. Р. Нижник, О. Ю. Оболенського, С. М. Серьогіна та багатьох інших. Результати їх наукових досліджень формують фундаментальну основу для аналізу сучасних проблем інституту державної служби та дозволяють визначати напрями їх законодавчого вирішення, базуючись на сформованих у науці підходах.

В умовах швидкої зміни суспільних відносин, пов'язаної, в тому числі, із правовим режимом воєнного стану, законотворці мають оперативно реагувати на проблеми, що виникають, та не забувати про необхідність вирішення й тих проблем, які з різних причин не вдалося вирішити у довоєнний період. Післявоєнна відбудова також матиме свої виклики. При цьому процес удосконалення законодавства має базуватися на результатах наукових напрацювань, адже прикладний зміст того чи іншого питання вимагає теоретичного підґрунтя для його вирішення.

Мета статті – аналіз низки проблем та змін, яких потребує державна служба України, а також визначення напрямів їх законодавчого вирішення.

Виклад основного матеріалу. Свого часу Ю. П. Битяк влучно підкреслив, що у процесі реформування правової основи державної служби необхідно використовувати системний підхід, розглядати державну службу як інструмент ефективної управлінської діяльності. Це обумовлює основні завдання державної служби в країні, серед яких визначальними є досягнення стійкості засад і цілісності держави, забезпечення ефективності діяльності державних органів, подальша демократизація способів формування та діяльності органів влади, створення соціальних, правових та інших умов, необхідних для ефективної роботи службовців [1, с. 4].

Аналізуючи існуючі проблеми інституту державної служби, варто звернути увагу на те, що в останні роки має місце намагання перенести на державну службу підходи, що застосовуються в бізнес-середовищі. В процесі удосконалення законодавства про державну службу, на нашу думку, доцільно відмовитися від цієї тенденції.

Погоджуємося з дослідниками та експертами, які вважають, що перенесення на державну службу всіх підходів, що застосовуються в бізнес-середовищі, сприймається доволі неоднозначно та не є правильним з наступних міркувань. Державне управління та управління в бізнес-середовищі – різні і за призначенням, і за метою, і за методологією. У бізнес-середовищі мета ефективного управління – зростання прибутку, а мета державного управління – забезпечення ефективного функціонування держави та її інституцій, їхньої сталості, спроможності та інституційної пам'яті, забезпечення та гарантування прав та свобод людини і громадянина.

Для державної служби характерна своєрідна модель «подвійного підпорядкування» службовця одночасно керівнику державного органу та суспільству загалом (у ході виконання Присяги державного службовця). Працівник окремої приватної компанії підпорядковується лише її керівнику, не маючи зобов'язань перед бізнесом у країні загалом, а також не має зобов'язань перед суспільством і державою, як найнятий ними службовець. Державна служба передбачає універсальність і єдність підходів в організації та діяльності державних органів. На відміну від цього, приватна структура може самостійно визначати для себе правила її організації та діяльності, які можуть відрізнятися від правил іншої приватної структури.

Тому навіть за умови «запозичення» із бізнес-сектору більш сучасного HR (підбір персоналу, мотивація) та цифровізації процесів варто зауважити, що використання деяких методів і підходів, які зарекомендували себе в бізнесі, може призвести до неналежної реалізації функцій держави [2].

У цьому контексті, серед іншого, для державної служби є неприйнятною контрактна форма, тому відповідні норми Закону України «Про державну службу» [4] в цій частині, на нашу думку, варто переглянути та відмовитися від контракту про проходження державної служби.

Окремої уваги заслуговує питання удосконалення правового статусу Національного агентства України з питань державної служ-

би (НАДС). Функція формування державної політики, яку виконує НАДС, притаманна міністерствам, а не іншим центральним органам виконавчої влади, до яких належить НАДС. Керівник НАДС є і має надалі бути державним службовцем, а не політиком.

З-під дії Закону України «Про державну службу» [4] безпідставно виведена низка інституцій та посад. Причини цього криються в намаганні мати окрему систему фінансової мотивації, змінити конкурсну процедуру та ін. Такі винятки із Закону породжують хибні прецеденти, розбалансовують єдину державну політику з питань державної служби та послаблюють інституційну спроможність інституту державної служби. Тому перелік таких винятків із Закону має бути мінімальним. А інститут державної служби повинен мати уніфіковане законодавче регулювання.

11 березня 2025 р. був ухвалений закон, яким внесені зміни до Закону України «Про державну службу» в частині оплати праці державних службовців [3]. Цей Закон став результатом понад п'ятирічної роботи НАДС у співпраці з експертним середовищем та втіленням реформи системи оплати праці на державній службі. Її ключові ідеї та положення можна оцінити позитивно. Зокрема, заробітна плата державного службовця складається із: 1) сталої заробітної плати – посадового окладу, надбавки за вислугу років, надбавки за ранг державного службовця; 2) варіативної заробітної плати – премії за результатами щорічного оцінювання службової діяльності, місячної або квартальної премії. Стала заробітна плата державного службовця є фіксованою виплатою та основною винагородою за виконання посадових обов'язків, яка гарантується Законом. Варіативна заробітна плата залежить від особистого внеску державного службовця в загальний результат роботи державного органу, є винагородою за ініціативну роботу, своєчасне і якісне виконання завдань, виконання додаткового обсягу завдань. В основу такого підходу покладено принцип «70/30», де 70% – це стала заробітна плата, а 30% – варіативна заробітна плата. Це має убезпечити державних службовців від суб'єктивних рішень керівництва у питанні вирішення грошової винагороди, адже більшу частину заробітної плати раніше складала саме її змінна частина, а не посадовий оклад.

Поряд з цим, має місце ухвалення іншими законами низки винятків щодо деяких інших центральних органів виконавчої влади та вста-

новлення для них «особливих» умов оплати праці. Крім цього, «особливості» визначення рівня оплати праці вже містить низка чинних спеціальних законів, зокрема: «Про судоустрій і статус суддів», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», «Про Бюро економічної безпеки України». Це підриває засади реформи системи оплати праці, в основу якої покладено принцип єдиних підходів до оплати праці на державній службі. Тому варто відмовитися від розрізненого підходу до законодавчого регулювання оплати праці державних службовців різних державних органів [2].

Система державної служби зараз переживає «кадровий голод». Вона продовжує сприйматися у суспільстві як непривабливе місце роботи. Кількість охочих вступити на державну службу є низькою навіть в умовах зупинення конкурсних процедур на посади, при цьому плінність кадрів є досить високою. У зв'язку з цим особливо актуально удосконалювати законодавство про державну службу в частині збереження кадрового складу державної служби, «утримання» на посадах державної служби, гарантіях захисту прав державних службовців, створенні привабливих умов проходження державної служби.

Конкурсні процедури на посади державної служби були зупинені спочатку у зв'язку з пандемією COVID-19, а потім через правовий режим воєнного стану. Це негативно позначилося на професійності кадрового складу державної служби, оскільки в умовах зупинених конкурсних процедур подолання «прохідного бар'єру» на посади державної служби вимагає лише відповідності претендента законодавчим вимогам, а не відбір найбільш професійних претендентів серед конкурсантів. У такий непрозорий спосіб у період дії правового режиму воєнного стану призначено 25% державних службовців. Наразі питання відновлення конкурсів перебуває на етапі розв'язання, але планується, що їх відновлення триватиме занадто тривалий період часу – до початку 2028 року.

Процес конкурсного відбору на державну службу потребує удосконалення відповідно до реалій та вимог часу, а також з урахуванням певного напрацьованого досвіду в цьому питанні. Конкурсна процедура має спростуватися, а строк її проведення – скоротитися. Рекомендуємо розглянути можливість збільшення кілько-

сті інструментів і способів заміщення вакантних посад, зокрема, спростити процедуру проходження конкурсу на посаду для тих, хто раніше працював на державній службі та має намір повернутися. На посади категорії «В» конкурсна процедура має бути більш гнучкою, ніж на інші категорії посад, а також доречно розглянути доцільність зменшення обмежень для державних службовців категорії «В» тощо. Варта підтримки пропозиція про запровадження внутрішніх конкурсів, тобто відбору кандидата на зайняття посади державної служби в державному органі серед державних службовців цього державного органу. Доцільно також враховувати спроможність державних органів різних рівнів до організації та проведення конкурсів [2].

Особливу увагу потрібно приділити Комісії з питань вищого корпусу державної служби та її правовому статусу. Ця інституція потребує відновлення суспільної довіри завдяки зменшенню політичного впливу на її діяльність. Шляхи удосконалення правового регулювання її організації та діяльності мають базуватися або на зміні підходів до формування посадового складу цієї Комісії (включаючи деполітизацію її посадового складу чи збалансування політичних впливів), або на зведенні повноважень Комісії до оцінки лише трьох вимог до кандидатів на посади (стратегічне бачення, розуміння політики у відповідній сфері, управління змінами та інноваціями) з передачею оцінки інших вимог іншим інституціям.

Також Комісія з питань вищого корпусу державної служби має бути єдиною для всіх органів державної влади, де проводяться конкурси на посади державної служби категорії «А». Їй варто законодавчо повернути повноваження, яких вона була позбавлена, зокрема, надання згоди на дострокове звільнення з посад категорії «А», переведення між посадами категорії «А» та ін.

Більше уваги потрібно приділяти забезпеченню сталості проходження державної служби. Зокрема, експерти констатують, що дисциплінарні провадження щодо державних службовців й притягнення їх до дисциплінарної відповідальності не завжди є неупередженими та вільними від політичного втручання. Тому висловлюється пропозиція, яка варта уваги, перейти до моделі функціонування дисциплінарних комісій не в тому державному органі, де проходить службу державний службовець, стосовно якого буде розглядатися дисциплінарна справа, а у вищому (або в Національному

агентстві України з питань державної служби у разі відсутності вищого) [2].

Тобто, дисциплінарні провадження щодо державних службовців і їх притягнення до дисциплінарної відповідальності повинні бути захищеними від політичного чи іншого суб'єктивного втручання. Крім цього, однією з принципових умов відновлення довіри до державної служби, її престижності є належний захист державних службовців від свавільних звільнень.

Розробляючи зміни до Закону України «Про державну службу» [3], рекомендуємо зберегти його базові концептуальні положення, що закладені в нього в 2015 році. Адже досвід внесення в нього деяких змін у наступні роки був не завжди вдалим. Удосконалення законодавства має орієнтуватися на подолання «кадрового голоду» на державній службі, повернення довіри громадян до інституту державної служби, сталості її проходження, обмеження можливості свавільних звільнень через зміни структури, штату чи скорочення посади. При цьому напрями та пропозиції щодо розвитку державної служби мають поділятися всіма стейкхолдерами (громадянами, які взаємодіють із державними службовцями або хочуть ними стати, політиками, самими державними службовцями), а також здійснюватися в загальному контексті й паралельно з реформаційними процесами всієї публічної адміністрації (зокрема, реформи міністерств та реформи децентралізації).

Крім проаналізованих проблем інституту державної служби, існують також інші. Однак, звертаємо увагу, що не всі вони потребують вирішення шляхом внесення законодавчих змін. Частину наявних проблем можна вирішити шляхом удосконалення підзаконних нормативно-правових актів. Є й низка проблем, які ви-

рішуватимуться шляхом сумлінного виконання чинного законодавства, розумінням та професійним сприйняттям практиками тих правильних теоретичних положень, які в ньому закладені, та їх використанням у практичній діяльності, а не намаганням їх обходити чи змінювати «під себе», на власний розсуд.

Висновки. Зміцненню системи державної служби сприятиме прозорий конкурсний відбір на усі посади державної служби, а також забезпечення стабільності та захищеності державної служби, зростання рівня її професіоналізації. Це, в свою чергу, підніматиме рівень довіри до державної служби. Розробляючи зміни до Закону України «Про державну службу», варто ґрунтуватися на його концептуальних ідеях, закладених у 2015 році, у тому числі повернути окремі з втрачених положень.

У Законі України «Про державну службу» пропонуємо: 1) удосконалити правовий статус Національного агентства України з питань державної служби, позбавивши його невластивих повноважень; 2) переглянути перелік винятків, на які не поширюється дія цього Закону, та скоротити його; 3) удосконалити конкурсну процедуру вступу на державну службу та склад і повноваження Комісії з питань вищого корпусу державної служби; 4) відмовитися від контрактної форми державної служби; 5) забезпечити сталість проходження державної служби, зокрема, удосконалити інститут дисциплінарної відповідальності державних службовців та процедуру притягнення до неї. Варто пам'ятати, що не всі підходи, які застосовуються в бізнес-середовищі, доцільно переносити на державну службу.

Подальше дослідження проблематики полягатиме в зосередженні уваги на кожному з наведених напрямів розвитку законодавства про державну службу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Битяк Ю. П. Пріоритетні напрями забезпечення ефективного функціонування публічної служби в Україні. Теорія і практика правознавства. 2015. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2015_1_21
2. Заболотний А., Дерещ В., Коліушко І., Саєнко О., Астапов А. Державна служба в Україні та напрями її реформування і розвитку. URL: <https://pravo.org.ua/books/derzhavna-sluzhba-v-ukrayini-ta-napryamy-yiyi-reformuvannya-i-rozvytku/>
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо впровадження єдиних підходів в оплаті праці державних службовців на основі класифікації посад: Закон України від 11.03.2025 р. № 4282-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4282-20#n30> (дата звернення: 21.11.2025)
4. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Дата оновлення: 07.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 21.11.2025)
5. Стратегія реформування державного управління на 2022-2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 21.11.2025)

Дерець В.А. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ УКРАЇНИ

В статті аналізується низка проблем та змін, яких потребує державна служба України, а також запропоновані напрями їх законодавчого вирішення. Зазначається, що частина з проблем залишилася невирішеною ще з довоєнного періоду, а частина виникла в умовах життя країни під час повномасштабної війни.

Наголошується, що перенесення на державну службу всіх підходів, що застосовуються в бізнес-середовищі, сприймається доволі неоднозначно та не є правильним. Державне управління та управління в бізнес-середовищі – різні і за призначенням, і за метою, і за методологією. Тому навіть за умови «запозичення» із бізнес-сектору більш сучасного HR (підбір персоналу, мотивація) та цифровізації процесів, використання деяких методів і підходів, які зарекомендували себе в бізнесі, може призвести до неналежної реалізації функцій держави.

Зосереджено увагу на таких ключових проблемах інституту державної служби: виконання Національним агентством України з питань державної служби невластивої йому функції формування державної політики, проблеми організації та діяльності Комісії з питань вищого корпусу державної служби, «кадровий голод» на державній службі, недосконалість конкурсних процедур та їх зупинка, наявність значної кількості виключень, на які не поширюється дія Закону України «Про державну службу», проблеми дисциплінарних проваджень щодо державних службовців та ін.

Зроблено висновок, що зміцненню системи державної служби сприятиме прозорий конкурсний відбір на усі посади державної служби, а також забезпечення стабільності та захищеності державної служби, зростання рівня її професіоналізації. Це, в свою чергу, підніматиме рівень довіри до державної служби. Розробляючи зміни до Закону України «Про державну службу», рекомендується зберегти його базові концептуальні положення, що закладені в нього в 2015 році, а також вноситься низка пропозицій з метою його вдосконалення.

Ключові слова: державна служба, державні службовці, Національне агентство України з питань державної служби, Комісія з питань вищого корпусу державної служби, конкурсний відбір, оплата праці державних службовців, дисциплінарні провадження, удосконалення законодавства про державну службу.

Derets V.A. DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF LEGISLATION ON CIVIL SERVICE OF UKRAINE

The article examines a number of current problems in the civil service of Ukraine that require legislative solutions. Some of them have remained unresolved since the pre-war period, and some occurred in the conditions of life in the country during a full-scale invasion. As noted in the Strategy on Reforming Public Administration for 2022-2025, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine's order of July 21, 2021 № 831-r, certain provisions of the Law of Ukraine "On Civil Service" require significant improvement.

The article emphasizes that in recent years there has been an attempt to transfer approaches used in the business environment to the civil service. In the process of improving the legislation on the civil service, it is recommended to abandon this trend. Public administration and management in business are different in purpose, objective and methodology. In this context, among other things, the contractual form is inappropriate for civil service. Therefore the relevant provisions of the Law of Ukraine "On Civil Service" in this part should be revised.

It is advisable to deprive the National Agency of Ukraine on Civil Service of inappropriate powers to form state policy, since such powers are inherent to the ministry. It is recommended to reduce the list of exceptions from the scope of the Law of Ukraine "On Civil Service", since the institution of civil service should have unified legislative regulation.

It is noted that the civil service system of Ukraine is currently experiencing a personnel shortage. The number of people wishing to enter the civil service is low even in the conditions of suspension of competitive procedures for positions, while staff turnover is quite high. In this regard, it is especially urgent to improve the legislation on civil service in terms of preserving the civil service personnel, "retention" in civil service positions, guarantees for the protection of the rights of civil servants, and the creation of attractive conditions for passing the civil service.

The process of competitive selection for civil service needs to be improved in accordance with the realities and requirements of the time, as well as taking into account certain experience gained in this matter. The competitive procedure should be simplified, and its term should be reduced. Transparent competitive selection for civil service positions will strengthen the civil service system.

Special attention should be paid to the Commission on the Higher Civil Service Corps and its legal status. It should be single for all state authorities where competitions for the category "A" civil service positions are held. It should be legally restored to the powers that it was deprived of, in particular, granting consent for early dismissal from category "A" positions, transferring between category "A" positions, etc.

Disciplinary proceedings against civil servants and bringing them to disciplinary liability must be protected from subjective interference.

It was concluded that when drafting amendments to the Law of Ukraine "On Civil Service", it is worth basing it on its conceptual ideas laid down in 2015, including returning some of the lost provisions, as well as solving the outlined problems.

Key words: civil service, civil servants, National Agency of Ukraine on Civil Service, Commission for the Higher Civil Service Corps, competitive selection, remuneration of civil servants, disciplinary proceedings, improvement of civil service legislation.

Дата надходження статті: 27.11.2025

Дата прийняття статті: 18.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

УДК 342.951:352.075.3:336.02

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.4>

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Постановка проблеми. Сучасний етап державотворення в Україні характеризується одночасним посиленням вимог до ефективності, прозорості та підзвітності органів публічної влади і перманентним недофінансуванням більшості з них. Принцип фінансової самостійності місцевого самоврядування й достатності ресурсів для виконання повноважень органами державної влади є основою для ефективності діяльності органів публічної влади, проте на практиці доволі часто цей принцип залишається певною мірою декларативним.

Загалом, актуальність теми зумовлена низкою об'єктивних чинників. По-перше, це системна криза фінансового забезпечення органів державної влади. Перманентне недофінансування судової системи, прокуратури, Національної поліції та інших органів державної виконавчої влади призводить до фактичного звуження їх конституційних повноважень. Відзначимо, що, наприклад, згідно з офіційними даними 2023 року «іншим важливим джерелом доходів державного бюджету ... стали кошти, отримані Україною у вигляді міжнародної допомоги (грантів): їх обсяг за підсумками року становив 425,4 млрд гривень» [6].

По-друге, це війна. В умовах воєнного стану (2022–2025) відбулася надцентралізація фінансових ресурсів, значне скорочення доходів місцевих бюджетів (через втрату територій, знищення інфраструктури та ін.). Водночас саме органи публічної влади на місцях стали ключовими суб'єктами надання послуг населенню, гуманітарної допомоги та майбутньої відбудови, що робить питання їх фінансової спроможності важливим для національної безпеки.

По-третє, це європейська інтеграція та виконання міжнародних зобов'язань. Угода про асоціацію з Європейським Союзом та наявність статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу, рекомендації Венеційської комісії, стандарти SIGMA вимагають реального, а не фор-

мального забезпечення фінансової автономії місцевого самоврядування та незалежності судової влади.

По-четверте, це конституційно-правові колізії та судова практика. Рішення Конституційного Суду України (зокрема № 3-р/2020 [8]) вказує на неконституційність систематичного недофінансування органів влади, однак механізми реального виконання таких рішень відсутні. Відтак, виникає необхідність теоретичного переосмислення фінансового забезпечення не як «технічного» питання бюджетної політики, а саме як невід'ємної складової правового статусу органу публічної влади.

Таким чином, дослідження фінансового забезпечення як конституційно-правової гарантії реалізації правового статусу органів публічної влади є актуальним як у теоретичному, так і в практичному вимірі. Воно спрямоване на подолання розриву між проголошеними конституційними принципами та реальним станом справ, формування дієвих механізмів фінансової автономії та відповідальності держави за належне ресурсне забезпечення всіх гілок і рівнів публічної влади в умовах сучасних викликів.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування та загально правова кваліфікація фінансового забезпечення як невід'ємної складової правового статусу органів державної виконавчої влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансового забезпечення органів публічної влади як конституційно-правової гарантії реалізації їх правового статусу залишається одним із недостатньо розроблених у вітчизняній юридичній науці, особливо щодо центральних та інших органів державної виконавчої влади. Більшість наявних досліджень зосереджена або на фінансовій автономії місцевого самоврядування, або на бюджетному забезпеченні судової влади, тоді як фінансове забезпечення саме виконавчої гілки влади на державному рівні

розглядається переважно в контексті бюджетного та фінансового права, а не адміністративно-правового статусу відповідних органів.

Теоретичні основи матеріально-фінансових гарантій діяльності органів виконавчої влади частково висвітлено в роботах О. М. Бандурки, М. Савчина, які аналізують правовий статус центральних органів виконавчої влади та їх місце в системі поділу влади. Проте фінансове забезпечення в цих працях розглядається як похідний, технічний елемент, а не як гарантія реалізації повноважень.

Значну увагу конституційно-правовим і теоретико-правовим засадам функціонування органів публічної влади в екстраординарних умовах приділено у працях А. Кучука. Зокрема, Ю. Завгородня та А. Кучук розглядають публічне управління в умовах правовладдя через призму методологічних засад [1, с. 41-45]. А. Кучук в аксіологічному аспекті аналізує реформування публічного управління під час воєнного стану [4]. У співавторстві з В. Пекарчуком, А. Кучук акцентує, що в екстраординарних умовах статус органів публічної влади, зокрема виконавчої гілки, зазнає суттєвих трансформацій [5, с. 17-21].

Окремі аспекти проблематики достатності бюджетного фінансування центральних органів виконавчої влади в умовах воєнного стану, обмеженості ресурсів знайшла відображення в публікаціях таких авторів як О. Гетманець, Д. Коробцова, О. Марченко, Я. Пушак, І. Ревак, В. Романів. Як відзначає Д. Коробцова «економіка країни в умовах війни націлена на вирішення таких завдань, як фінансування армії, її матеріально-технічне забезпечення, продовольча, медична та соціальна допомога армії та громадянам. Від фінансування цих напрямів залежить перемога і безпекова складова існування держави та інтересів населення» [3, с. 143].

Водночас, незважаючи на окремі публікації, комплексного конституційно-правового дослідження фінансового забезпечення саме органів державної виконавчої влади як універсальної гарантії повноцінної реалізації їх правового статусу у вітчизняній науці не проведено. Існуючі роботи або обмежуються аналізом окремих відомств, або розглядають фінансове забезпечення в адміністративно-правовому чи бюджетно-правовому аспекті, не акцентуючи на його конституційно-правовій природі та значення для всієї системи виконавчої влади. Запропоноване дослідження покликане усунути цю прогалину шляхом системного аналізу фінансово-

го забезпечення як невід'ємної конституційної гарантії реалізації правового статусу центральних і інших органів державної виконавчої влади в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Перед викладом результатів дослідження вкажемо, що у правознавстві правовий статус розуміється як сукупність прав та обов'язків, а також інших характеристик. Так, наприклад, правовий статус особи розглядається як «система її прав і обов'язків, закріплених у Конституції та інших правових актах» [10, с. 19]. На думку А. Панчишина «правовий статус характеризується чіткою системністю та стабільністю, що ...надає суб'єктам відносин певні гарантії реалізації своїх прав...» [7, с. 97].

Стосовно органів публічної влади, зокрема органів державної виконавчої влади, поняття правового статусу має інституційний характер і включає не лише компетенцію (сукупність повноважень та обов'язків), а й гарантії самостійності й спроможності. До таких гарантій традиційно відносять порядок формування, підзвітність, відповідальність та – що особливо важливо для нашого дослідження – матеріально-фінансове забезпечення. Без останнього правовий статус органу виконавчої влади втрачає свою системність і стабільність: повноваження залишаються закріпленими нормативно, проте їх фактична реалізація стає неможливою. Таким чином, фінансове забезпечення перестає бути лише технічним елементом бюджетного процесу й набуває значення конституційно-правової гарантії, відсутність або недостатність якої деформує весь інституційний статус органу.

Відтак, фінансове забезпечення органів державної виконавчої влади в загально правовому вимірі не зводиться до суто бюджетного механізму розподілу асигнувань. Воно виступає матеріальною гарантією інституційної спроможності виконавчої гілки влади, без якої формально закріплені повноваження залишаються декларативними. Конституційний Суд України у низці рішень сформулював чітку правову позицію: систематичне недофінансування, що унеможливорює виконання органом своїх конституційно значущих функцій, порушує принцип поділу влади та обов'язок держави діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України.

Відзначимо, що Конституція України, не містючи прямої норми про гарантоване фінансування органів виконавчої влади (на відміну від

судової гілки), тим не менш опосередковано включає фінансове забезпечення до системи конституційних гарантій їх діяльності. Обов'язок держави забезпечувати виконання державних програм економічного і соціального розвитку, обороноздатності, захисту прав і свобод людини покладається саме на Кабінет Міністрів [2] та підпорядковані йому органи, а виконання цих функцій неможливе без відповідного ресурсного забезпечення.

Відсутність законодавчо визначених мінімальних нормативів фінансування створює ситуацію, за якої рівень асигнувань залежить виключно від політичної кон'юнктури, що суперечить принципу правової визначеності та інституційної стабільності виконавчої влади. Такий стан не повинен бути властивий правовій державі, оскільки перетворює конституційно закріплену компетенцію органів виконавчої влади на залежну змінну парламентської більшості, фактично нівелюючи конституційний принцип поділу та взаємного стримування і протизаг гілок влади (ст. 6 Конституції України).

Замість стабільної інституційної спроможності, передбаченої Основним Законом, формується гібридна модель, у якій виконавча влада зберігає формальну самостійність, але втрачає реальну здатність виконувати покладені на неї функції без щорічного політичного «торгу» за бюджетні ресурси, що не лише послаблює ефективність державного управління, але й створює системні ризики порушення конституційних прав громадян, адже держава виявляється об'єктивно неспроможною забезпечувати реалізацію соціальних, економічних та безпечових гарантій, передбачених статтями 3, 19 та іншими нормами Конституції.

Відтак, відсутність об'єктивних, законодавчо закріплених критеріїв мінімального фінансового забезпечення виконавчої влади є не технічним недоліком бюджетного законодавства, а конституційно-правовою вадою, що потребує негайного усунення.

Щодо особливостей воєнного стану, то значимо, що за воєнного стану 2022–2025 років пріоритизація видатків на оборону і безпеку була об'єктивно необхідною, проте вона оголила системну ваду: значна частина центральних органів виконавчої влади цивільного сектору опинилася у стані певного недофінансування. Міністерства соціальної політики, охорони здоров'я, інфраструктури, а також органи місцевого самоврядування прифронтових і деокупованих регіонів отримували кошти, що по-

кривали лише частину розрахункової потреби. Навіть захищені статті видатків (заробітна плата, енергоносії) у низці випадків опинились під питанням. Наслідком стало фактичне звуження правового статусу цих органів: повноваження, делеговані законом, зберігалися, але їх реалізація ставала об'єктивно неможливою через відсутність ресурсів.

Таке становище має правові наслідки. По-перше, порушується баланс гілок влади: законодавча гілка через закон про державний бюджет отримує інструмент непрямого обмеження спроможності виконавчої влади. По-друге, держава виявляється неспроможною виконувати покладені на неї конституційні обов'язки, що підриває довіру громадян до інститутів влади та створює загрозу верховенству права. По-третє, виникає колізія з міжнародними зобов'язаннями України щодо забезпечення ефективного публічного адміністрування та належного врядування.

У цьому аспекті варто вказати на систему органів Державної кримінально-виконавчої служби України. Будучи центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань ця служба має конституційно значущі функції: забезпечення законності відбування покарань, дотримання прав засуджених і персоналу, ресоціалізацію, підтримання правопорядку в установах виконання покарань. Виконання цих функцій прямо пов'язане з гарантіями прав людини (ст. 3, 28, 29 Конституції України [2]) та міжнародними стандартами. Недостатнє фінансування вказаного органу може призводити до неможливості належного утримання установ, забезпечення харчування засуджених відповідно до встановлених норм, ремонту приміщень, оновлення матеріально-технічної бази, виплати заробітної плати персоналу без багатомісячних затримок та, головне, створення безпечних умов як для засуджених, так і для працівників. За недофінансування орган зберігає повноваження, передбачені законом, але об'єктивно не здатний їх виконувати в повному обсязі.

У цьому аспекті згадаємо рішення Європейського суду з прав людини проти України (для прикладу згадаємо справу Сукачов проти України (заява № 14057/17) [9]), у яких констатується системне порушення ст. 3 Конвенції саме через неналежні умови тримання, зумовлені, серед іншого, недостатнім фінансуванням пенітенціарної системи. Таким чином, хронічне недофінансування Державної кримінально-виконавчої

служби України є не лише управлінською, а насамперед конституційно-правовою проблемою, що безпосередньо деформує правовий статус органу державної виконавчої влади та підриває авторитет держави як носія суверенітету і гаранта прав людини.

Вирішення проблеми потребує переходу від суто дискреційного підходу до інституційно закріплених гарантій. Необхідно запровадити механізми, які б унеможливлювали зниження рівня фінансування ключових органів виконавчої влади нижче об'єктивно необхідного мінімуму, що може бути досягнуто шляхом законодавчого визначення мінімальних нормативів бюджетного забезпечення, прив'язаних до обсягу делегованих повноважень. Лише за умови визнання фінансового забезпечення не технічним, а конституційно-правовим елементом правового статусу органів державної виконавчої влади можна забезпечити реальну, а не формальну дієздатність виконавчої гілки влади в умовах сучасних викликів національній безпеці та державному розвитку.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що фінансове забезпечення органів державної виконавчої влади є невід'ємною складовою їхнього правового статусу

та виступає конституційно-правовою гарантією інституційної спроможності виконавчої гілки влади. Відсутність достатнього та стабільного ресурсного забезпечення перетворює формально закріплені повноваження на декларативні, порушує системність і стабільність правового статусу органу, а отже, суперечить принципам поділу влади, правової визначеності та верховенства права.

Недофінансування, особливо загострене в умовах воєнного стану, призводить до фактичного звуження компетенції центральних і місцевих органів виконавчої влади, робить державу об'єктивно неспроможною виконувати обов'язки та створює прямі ризики порушення прав людини.

Таким чином, необхідним є перехід від дискреційного, політично залежного підходу до формування видатків на виконавчу владу до інституційно закріплених гарантій – законодавчого визначення мінімальних нормативів фінансування, прив'язаних до обсягу делегованих повноважень, та запровадження ефективних механізмів конституційного контролю за їх дотриманням. Саме означений напрям потребує подальшого комплексного вивчення та формування чітких рекомендацій з вирішення проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Завгородня Ю. С., Кучук А. М. Публічне управління в умовах правовладдя: методологічні засади. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. Вип. 5 (71). С. 41–45. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5\(71\)-5](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5(71)-5)
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
3. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. №2. С. 141–146. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.27>
4. Кучук А. М. Реформування публічного управління в умовах воєнного часу: аксіологічний аспект. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2024. №12. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-12-02-09>
5. Кучук А. М., Пекарчук В. М. Статус органів публічної влади в екстраординарних умовах: теоретико-правовий вимір. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2024. №5. С. 17–21. <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2024.3>
6. Міністерство фінансів України. Виконання державного бюджету – 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/vikonannia_derzhavnogo_biudzhetu__2023-4381 (дата звернення: 16.11.2025).
7. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. №2. С. 95–98.
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремого положення пункту 26 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України від 27 лютого 2020 року № № 3-р/2020. *Вісник Конституційного Суду України*. 2020. №1-2. Ст. 236.
9. Справа «Сукачов проти України» (Заява № 14057/17). 30 січня 2020 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f12#Text (дата звернення: 16.11.2025).
10. Шульга А. М. Правовий статус особистості, його види. *Право і безпека*. 2012. №2 (44). С. 19–22.

Крупко Я.М. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

У статті розглянуто фінансове забезпечення як невід'ємну складову правового статусу органів державної виконавчої влади. На основі тлумачення категорії «правовий статус» та аналізу конституційних положень обґрунтовано, що матеріально-фінансове забезпечення має правову природу і виступає гарантією

інституційної спроможності виконавчої гілки влади. Відсутність законодавчо визначених мінімальних нормативів фінансування призводить до залежності рівня асигнувань від політичної кон'юнктури, що порушує принципи правової визначеності, інституційної стабільності та поділу влади.

Особливу увагу приділено впливу правового режиму воєнного стану 2022–2025 років, коли обґрунтована пріоритизація видатків на оборону і безпеку виявила системну проблему недостатності ресурсного забезпечення центральних органів виконавчої влади. Наведено приклад Державної кримінально-виконавчої служби України, де обмежене фінансування об'єктивно перешкоджає повноцінному виконанню конституційно значущих функцій і зумовлює системні порушення прав людини, що підтверджується практикою Європейського суду з прав людини.

Доведено, що фінансове забезпечення органів державної виконавчої влади слід розглядати не лише як елемент бюджетного процесу, а передусім як конституційно-правовий інститут, покликаний забезпечувати реальну дієздатність виконавчої влади.

Запропоновано запровадити законодавчо закріплені мінімальні нормативи бюджетного фінансування, прив'язані до обсягу делегованих повноважень, та посилити механізми конституційного контролю за їх дотриманням. Реалізація цих заходів сприятиме відновленню балансу гілок влади та підвищенню ефективності державного управління в умовах сучасних викликів.

Отримані результати створюють теоретичну основу для подальшого вдосконалення бюджетного та конституційного законодавства України в частині гарантування реальної спроможності органів державної виконавчої влади.

Ключові слова: верховенство права, виконавча влада, державні видатки, повноваження, права людини, правове регулювання, публічні фінанси, фінансово-правове забезпечення, фінансово-правове регулювання.

Krupko Ya.M. FINANCIAL SUPPORT AS A GUARANTEE FOR THE PUBLIC AUTHORITIES' LEGAL STATUS IMPLEMENTATION

The article is devoted to the theoretical substantiation of financial support as a key, though insufficiently studied, element of the legal status of state executive authorities. It is noted that, in the general legal dimension, legal status is traditionally defined as a body of rights, duties, and other characteristics of a subject. However, with regard to executive authorities, this status has a complex, institutional nature and encompasses not only competence, procedures of formation, or accountability, but also material and financial guarantees, without which the systemic and stable functioning of such agencies loses its actual meaning.

It is proved in the article that financial support cannot be viewed as a technical element of budgetary policy: it functions as a constitutional and legal guarantee of the executive branch capacity. It is emphasized that systematic underfunding, which makes it impossible to implement legislatively established powers, contradicts the principles of separation of powers, legal certainty, and the requirement to act within the Constitution – principles repeatedly highlighted by the Constitutional Court of Ukraine.

Attention is drawn to the fact that the absence of legislatively established minimum financial standards turns the resource capacity of the executive branch into a derivative of political conjuncture, which is incompatible with the institutional stability that a law-based state is meant to guarantee.

Special focus is placed on the conditions of martial law during 2022–2025, when the prioritization of defense expenditures revealed a chronic flaw in the budget system: a number of central executive authorities and local self-government agencies experienced an actual reduction in capability due to financial insufficiency. This resulted in limitations on the implementation of delegated powers and created risks of violating constitutionally significant functions.

Using the example of the State Criminal and Executive Service of Ukraine, it is demonstrated that underfunding of penal institutions has direct consequences for human rights guarantees, as confirmed by the European Court of Human Rights practice. Insufficient funding for this institution may lead to the inability to properly maintain facilities, ensure nutrition for convicts in accordance with established norms, repair premises, update material and technical resources, and pay salaries to staff without months-long delays, and most importantly, create safe conditions for both convicts and employees. When underfunded, the institution retains the powers provided by law but is objectively unable to fully carry them out.

It is concluded that overcoming the described problems requires a transition from a discretionary political approach to an institutionally guaranteed financing mechanism, in particular through legislative determination of minimum budgetary standards tied to the scope of powers, as well as the introduction of effective instruments of constitutional oversight. Only if financial support is recognized not as a technical, but as a constitutional and legal element of the legal status of state executive authorities, can the executive branch ensure real not merely formal capacity in the face of modern challenges to national security and state development.

The article substantiates the necessity for further comprehensive research on these issues and for developing clear recommendations aimed at strengthening the institutional capacity of the executive branch under current challenges.

Key words: rule of law, executive power, public expenditures, powers, human rights, legal regulation, public finance, financial and legal support, financial and legal regulation.

Дата надходження статті: 17.11.2025

Дата прийняття статті: 10.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

Markova O.O.,

*Doctor of Science of Law, Associate Professor;
Sumy Branch of the Kharkiv National University of Internal Affairs
<https://orcid.org/0000-0001-9970-0944>*

UDC 342.9(44)(091)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.5>

A REVIEW OF TYPES OF ADMINISTRATIVE-JURISDICTIONAL PROCEEDINGS

Relevance of the problem. The administrative jurisdiction of executive authorities is central to the mechanism of ensuring legality in the field of public administration, since it is within this jurisdiction that the State resolves administrative and legal conflicts, applies administrative and disciplinary liability measures, and also restores the violated rights of individuals through administrative appeal. In the current environment, the importance of administrative and jurisdictional proceedings is growing significantly due to three interrelated factors.

First, there is a complication of administrative relations and an increase in the number of public administration decisions that directly affect the rights and obligations of individuals and legal entities. This objectively increases the conflict potential of the administrative sphere and makes the need for effective and fair procedures for handling complaints, tort cases and disciplinary materials more urgent.

Secondly, the legal regulation of administrative and jurisdictional proceedings in Ukraine is characterised by regulatory fragmentation and heterogeneity of procedural guarantees. Special procedures (in tax, disciplinary, law enforcement and other areas) are often formed autonomously, with different logic of stages, evidentiary regime, time limits, rules of participation of a person, requirements for motivation of decisions and review procedures. As a result, situations of the same legal nature may receive different levels of procedural protection, which undermines the principle of legal certainty and creates risks of inequality of participants before the procedure.

Thirdly, the institutional modernisation of administrative law (in particular, in terms of general administrative procedure and standards of good administration) raises the issue of revising the established approaches to "classical" proceedings, especially complaint proceedings and their correlation with the general rules of administrative procedure. This, in turn, requires doctrinal clarification: which proceedings are undoubtedly jurisdictional in na-

ture, what features distinguish them from non-jurisdictional administrative procedures, and what the minimum "procedural standard" should be for all administrative-jurisdictional forms.

Thus, the relevance of the study is stipulated by the need to develop a holistic, scientifically sound approach to administrative and jurisdictional proceedings as a key instrument for ensuring the rule of law, protecting individual rights and improving the quality of public administration. In the science of administrative law, the issues of administrative jurisdiction and administrative-jurisdictional proceedings are studied in several interrelated areas.

The first area is represented by the works in which administrative jurisdiction is understood as a type of law enforcement activity of public administration and as an institutional mechanism for resolving public law conflicts. This approach focuses on the features of jurisdictional activity (presence of a public law conflict, procedural form, elements of adversariality, jurisdictional act as a result), as well as on the correlation of administrative jurisdiction with administrative proceedings and judicial control. In the Ukrainian doctrine, this approach is developed, in particular, in the works of V. Kolpakov (the problems of jurisdiction and the administrative tort phenomenon), in conceptual courses of administrative law edited by V. B. Averyanov, as well as in the works of O. V. Kuzmenko (administrative procedure law) and O. M. Bandurka and M. M. Tyshchenko (administrative process as a category and system of procedures). Additionally, the controversial limits and criteria of administrative jurisdiction are outlined in the publications of V. M. Bevzenko, who focuses on the criteria and limits of jurisdictional competence.

The second area focuses on administrative offence proceedings and administrative tort doctrine. The works of this block systematically reveal the dual nature of administrative tort proceedings (combination of competence of administrative bodies and courts), stages, functions of administrative liability (law enforcement, preventive, education-

al), as well as the problem of harmonisation of substantive and procedural rules in a codified tort act. In Ukrainian science, these issues are developed by O. Mykolenko (procedural guarantees, stages and human rights potential of administrative tort regulation), S. Hnatiuk (structure of proceedings in cases of administrative misconduct), and R. Kaliuzhnyi (doctrinal approaches to administrative liability and proceedings). In the comparative and general theoretical dimension, this area often involves the works of D. N. Bakhrakh, Y. N. Starylov, and A. P. Shergin, who develop discussions on the correlation between administrative process and jurisdictional procedures, the stages and functional purpose of proceedings.

The third area covers the study of disciplinary proceedings as a procedure for exercising disciplinary responsibility in the public service and related status regimes. This section substantiates the intersectoral nature of disciplinary proceedings, the differentiation of general and special disciplinary liability, the importance of an internal investigation (inspection), and the specifics of the subject composition and procedural guarantees. Among the Ukrainian researchers whose works are directly relevant to your topic, it is worth mentioning N. Yaniuk (disciplinary liability in the context of civil service and the latest approaches to its regulation), L. Kornuta (a comprehensive dissertation study of disciplinary liability of a civil servant), T. Humeniuk (problems of legal consolidation and application of disciplinary liability). At the same time, scientific publications document the unevenness of procedural guarantees depending on the category of subject (civil servants, prosecutors, judges, lawyers, etc.), which raises the issue of unifying minimum standards of procedural justice (the right to be heard, access to materials, motivation of the decision, effective review).

The fourth area is related to the study of administrative appeal and complaint proceedings, especially in the light of the introduction of a general administrative procedure. In this area, the complaint proceedings are viewed as an extrajudicial remedy, an element of internal administrative control and a tool for improving the quality of public administration; at the same time, the insufficiency of traditional "appeal" regulation to meet modern requirements of procedural certainty (stages, evidence, algorithm of procedural decisions, requirements for an administrative act, guarantees of impartiality) is emphasised. After the entry into force of the Law of Ukraine "On Administrative Procedure", scientific and practical comments and spe-

cial studies of the stage of appealing against administrative acts and procedural decisions have been significantly updated. In this context, the works of the scientific school of administrative procedure, in particular, V. P. Tymoshchuk (scientific editing and development of standards for interpretation and application of the Law, including through scientific and practical commentary), O. F. Andriyko, V. M. Bevzenko (participation in the author's teams of commentaries and doctrinal developments), as well as modern articles devoted directly to appealing against an administrative act and administrative procedure, in particular, by O. O. Markova, are significant.

Summarising the state of scientific development of the issue, it should be noted that although administrative jurisdiction and individual jurisdictional proceedings have been thoroughly studied, the complex issue of common procedural features of administrative and jurisdictional proceedings, as well as the model of a general procedural standard which could ensure consistency of special procedures and the minimum required level of guarantees of an individual's rights regardless of the type of jurisdictional case, remains insufficiently developed. Filling this scientific "gap" is the logic of this study.

The purpose of the article is to provide a scientific and legal substantiation of the system of administrative and jurisdictional proceedings of executive authorities and to identify their distinguishing features on the example of three basic proceedings – proceedings on complaints, proceedings on administrative offences and disciplinary proceedings, with further formulation of proposals for unification of minimum procedural standards.

To achieve this goal, the following research objectives have been identified

1. to clarify the conceptual and categorical apparatus of administrative jurisdiction and administrative jurisdictional procedure, highlighting its key features and legal consequences;
2. to carry out a comparative analysis of the regulatory framework of the three basic administrative and jurisdictional proceedings in terms of stages, subject composition, evidentiary regime, requirements to the jurisdictional act and the procedure for its review;
3. to identify the main problems of law enforcement caused by regulatory fragmentation, terminological inconsistencies and heterogeneity of procedural guarantees;
4. to identify areas for improvement of legislation through the formation of a single general procedural

standard for administrative and jurisdictional proceedings which ensures legal certainty, fairness of procedure and effective protection of individual rights.

The object of the study is public relations arising in the course of exercising administrative jurisdiction by executive authorities. The subject matter of the study is the legal regulation and practice-oriented characteristics of complaint proceedings, proceedings on administrative offences and disciplinary proceedings as the main forms of administrative jurisdictional procedure.

General principles of administrative and jurisdictional proceedings

The administrative jurisdiction of executive authorities is exercised in administrative-jurisdictional proceedings, the type of which depends on the nature of the cases considered within a particular procedure. It is the nature of an administrative case, i.e., the presence of an administrative and legal conflict, a tort event or a dispute over rights and obligations in the field of public administration, which determines the specifics of jurisdictional activity, its procedural form, the range of subjects, stages, and legal consequences of the adopted act [1, p. 546].

Guided by this criterion, different authors within the science of administrative law offer different lists of administrative and jurisdictional proceedings. However, the approach according to which three basic types of administrative-jurisdictional proceedings are traditionally distinguished in the doctrine is relatively stable: 1) proceedings on administrative offences (administrative tort proceedings), 2) disciplinary proceedings, and 3) proceedings on complaints.

As for other types of proceedings and their belonging to jurisdictional proceedings (in particular, conciliation procedures, proceedings for the enforcement of property sanctions, enforcement procedures, etc.), there is an ongoing debate in the science of administrative law. The controversial nature of this issue is explained by the fact that such procedures often combine regulatory and administrative and security and jurisdictional components: on the one hand, they are aimed at implementing management functions, and on the other hand, they may end with the use of coercion or conflict resolution, i.e., acquire "jurisdictional" features. Therefore, a clear distinction between jurisdictional and non-jurisdictional administrative procedures requires an analysis of its subject matter, objectives, consequences and procedural guarantees.

To highlight the peculiarities of administrative and jurisdictional proceedings, it is advisable to focus on two interrelated tasks

1. to analyse the legal regulation of these proceedings with a view to establishing specific features that distinguish them from other types of administrative proceedings

2. to determine whether there are any problematic issues in the regulatory design and law enforcement practice, and to outline possible ways to resolve them.

The subject of the study is three types of proceedings: proceedings on complaints, proceedings on administrative offences, and disciplinary proceedings.

Complaint proceedings as a form of administrative appeal and procedural problems of its regulatory model

Complaint proceedings are aimed at protecting the rights and legitimate interests of persons who have filed a complaint in the field of administrative law and are one of the key instruments of extrajudicial (administrative) control over the legality of public authorities' activities. Pursuant to Article 40 of the Constitution of Ukraine, everyone has the right to apply in person, as well as to send individual and collective appeals to state and local self-government bodies and their officials, who are obliged to consider these appeals and provide a reasoned response within the time limit established by law.

Administrative proceedings on complaints are part of the administrative and jurisdictional activities of executive authorities, although such proceedings have their own specifics:

- **subject matter of complaints** (appeal against decisions, actions, inaction; appeal against administrative acts or procedural violations);
- **by the range of bodies and officials** that consider complaints (higher-level body, special commissions, control bodies, etc.);
- **by the procedures for consideration and resolution** (time limits, procedure for requesting materials, participation of the applicant);
- **departmental regulations** that detail procedures in a particular area.

The specificity of the complaint proceedings is also due to the fact that there is an institutional asymmetry in the relationship between an individual and an administrative body. That is why the modern standard of good administration provides for enhanced guarantees for the applicant: the administrative body should not passively "evaluate the arguments" but actively clarify the circumstances, check the legality of its decisions and ensure that the result is motivated. In this logic, it is appropriate to talk not about the "presumption of guilt"

of the challenged entity (which is terminologically incorrect for an administrative procedure), but about the obligation of the authority to substantiate the legitimacy of the challenged decision/action and provide proper motivation for the response or administrative act.

The executive authorities carry out administrative and jurisdictional activities related to complaints alongside their positive (regulatory and service) administrative activities. For certain areas of public administration, the legislator establishes detailed models of administrative appeal [2, p. 176]. Thus, in the tax area, administrative appeal is considered as a pre-trial procedure for resolving a dispute and has a specially regulated procedure.

The procedure for citizens' appeals to public authorities is regulated by the Law of Ukraine "On Citizens' Appeals" [3], as well as other acts – the Law of Ukraine "On Administrative Services", the Code of Administrative Offences of Ukraine, the Tax Code of Ukraine, etc. The Law of Ukraine "On Citizens' Appeals", which contains elements of legal regulation of the administrative procedure and applies to various areas of public administration, has long remained the basic law.

It is advisable to analyse the content of the provisions of the Law of Ukraine "On Citizens' Appeals" through the prism of comparison with modern approaches to administrative procedure enshrined in the Law of Ukraine "On Administrative Procedure" [4]. Such a comparison allows us to identify the weaknesses of the current model and identify ways to overcome them.

Firstly, the Law of Ukraine "On Administrative Procedure" is built from the general to the specific: it starts with the principles as the fundamental regulatory framework that ensure that the activities of administrative bodies comply with the standards of good administration and form a "programme order" for bodies, individuals and legal entities. Instead, the current Law on Citizens' Appeals does not contain a systematic list of principles, although some of the fundamental provisions are present in fragments (in particular, the prohibition of discriminatory grounds for refusing to accept or consider appeals, guarantees of the right to appeal, etc.)

Secondly, the Law on Citizens' Appeals does not contain detailed provisions on the subject composition of the proceedings (procedural statuses of participants) and the evidentiary framework. Instead, the Law on Administrative Procedure deals with the categories of participants in administrative proceedings, their rights/obligations, case materials, and the procedure for clarifying circumstances, which

is typical of the procedural approach. Indeed, in this sense, we can observe the use of "procedural logic" inherent in judicial procedures (the right to be heard, the right to materials, the reasoning of the decision), but adapted to the administrative context.

Thirdly, a negative aspect of the Law of Ukraine "On Citizens' Appeals" is the lack of a coherent, procedurally complete structure of the appeals proceedings:

- the procedural actions of the administrative body and the applicant within the stages are not regulated consistently;

- there is no system of "filtering" appeals in the procedural sense (leaving them without motion, suspending/closing proceedings, etc. as standardised procedural decisions);

- no algorithm for considering appeals as an administrative case has been established.

It is also important to correctly reflect the historical and regulatory context: the current Law of Ukraine "On Citizens' Appeals" was adopted in 1996 and was formed in the institutional conditions of the early period of state formation. Therefore, despite its undoubted positive role in ensuring communication between citizens and the state, the current administrative reform requires a paradigm shift in the regulation of the sphere of appeals towards proceduralisation with maximum guarantees and opportunities for the full exercise of the constitutional right to appeal.

It is in this context that the Law of Ukraine "On Administrative Procedure" is a modern, procedural standard: it establishes uniform rules for consideration of administrative cases and adoption of administrative acts in relations between administrative bodies and individuals. Therefore, the approach where appeals/complaints that relate to the resolution of an administrative case should be considered within the procedural framework of the general administrative procedure is promising.

Proceedings in cases of administrative offences.

Proceedings on administrative offences are the most important type of administrative and jurisdictional proceedings. It is characterised by several features that distinguish it from other procedures. First, its nature is dual. This dualism means that the proceedings are simultaneously (a) the administrative jurisdiction of authorised officials and (b) in cases specified by law, a form of administration of justice by courts in cases of administrative offences [5, p. 324]. This is enshrined in the Code of Administrative Offences, which establishes general rules of procedure for both courts and other authorised bodies (officials) [6].

The following characteristic features of proceedings on administrative offences are emphasised in the literature

- it is a jurisdictional proceeding arising in connection with the commission of an administrative offence;
- it is the means by which administrative liability measures are implemented;
- it is carried out by specially authorised subjects, the range of which is wide;
- the legislator has provided for a single legal regulation that applies to proceedings both in court and in administrative bodies;
- the proceedings are characterised by the specificity of law enforcement acts at each stage (protocol, resolution, decision on complaint/review, enforcement acts, etc.).

The purpose of proceedings on administrative offences is to ensure that legal entities and individuals, as subjects of administrative liability, are confident that: (1) offences are stopped by adequate measures of state coercion; (2) rights and legitimate interests are reliably protected from unlawful encroachments; (3) offences are combated on the basis of the principle of legality. The peculiarity of the proceedings is also manifested in its functions [7, p. 234]. Based on the analysis of the tasks of the CUAO (in particular, the general orientation of the Code), law enforcement and preventive functions are traditionally distinguished. At the same time, when courts consider such cases, they fulfil the tasks inherent in judicial proceedings: protection of violated rights, strengthening the rule of law, prevention of offences and formation of respect for the law and the court. This allows us to additionally talk about the educational function of the proceedings, which corresponds to the preventive and educational nature of administrative liability.

Proceedings in cases of administrative offences are staged. There is pluralism in the doctrine regarding the number and names of the stages, but the prevailing position is that the proceedings include four stages

1. administrative investigation;
2. consideration of the case and adoption of a decision;
3. review (appeal) of the decision;
4. execution of the decision.

An analysis of the provisions of the CUAO in terms of fixing the stages shows that the legislator structurally "separates" the regulatory material by sections/chapters, which sometimes creates discussions about whether certain blocks of rules

are independent stages. For example, the section on case consideration and the section on resolution may be perceived as separate stages in the Code, although it is generally accepted in the scientific community that consideration of case materials and adoption of a resolution constitute a single stage, since the resolution is the result of the case.

The discussion on the name of the initial stage should be noted separately: some authors call it "case initiation", but there is a reasoned position that the receipt of information about the offence precedes the commencement of proceedings as a procedural activity; therefore, "receipt of information" should be considered as a basis for commencement, but not as a procedural moment of case initiation. The distinction between the concepts of "initiation of proceedings" and "initiation of an administrative offence case" allows to overcome terminological contradictions that exist in the literature and practice.

The third stage (appeal against the decision) is reasonably suggested by a large part of the doctrine to be called the stage of review of the decision, since it covers various forms of verification of the legality and validity of the jurisdictional act and is in line with European approaches to the review of administrative and tort decisions.

A separate set of provisions is devoted to the enforcement of an administrative penalty resolution, which is explained by the fact that enforcement may be carried out on a voluntary basis (within the provisions of the CUAO) or compulsorily with the involvement of enforcement mechanisms in accordance with a special law. Thus, the enforcement stage has its own specifics both in terms of procedural tools and subject matter.

Disciplinary proceedings. Moving on to the third type of administrative and jurisdictional proceedings, we note that disciplinary proceedings in public authorities also belong to administrative and jurisdictional proceedings, since the basis for its initiation is a disciplinary offence (disciplinary misconduct) committed by a state or municipal employee or other subject of a special public law status. The purpose of disciplinary proceedings is to bring a person to disciplinary responsibility. Disciplinary proceedings are regulated by both laws and by-laws (departmental acts). It is a multi-stage process, and the stages may be specific depending on the type of disciplinary offence and the scope of activity of the public authority. The specificity is manifested in the types of disciplinary sanctions, the system of mitigating/aggravating circumstances, the procedure of internal investigation, the timing and forms of review, etc.

It is fundamental that disciplinary sanctions are established by law and cannot be arbitrarily changed by the management bodies [8, p.75]. A characteristic feature of disciplinary proceedings is that disciplinary sanctions are imposed in the order of official subordination: the subject of disciplinary power is a manager or other authorised person to whom the employee is subordinated. Thus, the Law of Ukraine "On Civil Service" [9] establishes the basic types of disciplinary sanctions (remark; reprimand; warning of incomplete service compliance; dismissal).

Let us describe the peculiarities of disciplinary proceedings.

1) Regulatory and legal regulation. Traditionally, science distinguishes between acts regulating disciplinary proceedings within the framework of general disciplinary liability and acts of special disciplinary liability. The first group includes the Constitution of Ukraine (in terms of the requirement of legislative definition of liability), labour legislation (the Labour Code in terms of labour discipline), and general provisions of statutory laws. The second group includes laws and statutes establishing special disciplinary regimes for certain categories (prosecutors, judges, lawyers, police, military personnel, etc.) Depending on the category of the subject, disciplinary proceedings differ significantly in terms of grounds, procedure, review and revision bodies [10, p. 167].

2) Intersectoral nature. Disciplinary liability "crosses" labour and administrative law, as well as status legislation, which leads to different densities of procedural guarantees: in some regimes, the legislator sets out exhaustive lists of grounds for liability and a detailed procedure, while in others, the regulation is fragmented.

3) Grounds for disciplinary proceedings. The grounds may be negative (committing a disciplinary offence) or positive (proceedings for incentives). This is important for understanding the differences in stages: proceedings for encouragement usually do not involve the same level of conflict as proceedings for misconduct.

4) Types of disciplinary proceedings and stages. There are simplified and general disciplinary proceedings. General disciplinary proceedings include the following stages: internal investigation; decision-making; review/appeal; execution of the decision. In a simplified procedure, the number of stages may be reduced, but the stage of execution of the decision must always be present, otherwise the proceedings lose their functional meaning.

In addition, it is important to emphasise the difference between the stages of disciplinary proceedings for promotion and for disciplinary offences. For incentives, we can distinguish opening of proceedings; consideration; decision-making; execution [11, p. 56]. Review of decisions in such cases is usually not typical, although it may be provided for in special disciplinary regimes (for example, cancellation of the promotion in case of revealing false grounds or violation of the procedure).

The initial stage of disciplinary proceedings should be referred to as "opening of disciplinary proceedings", as this term is used in a number of special laws (in particular, in disciplinary procedures against prosecutors) and more accurately reflects the procedural essence of the stage: establishing grounds, determining the subject matter of the proceedings, and making a decision to initiate an internal investigation or inspection.

An important feature of disciplinary proceedings is the presence of participants (subjects) with a certain procedural status. Legal science offers various models of classification of subjects of disciplinary proceedings, but the practical division into: (1) subjects of initiation; (2) subjects of official investigation (commission/authorised person); (3) subject of the proceedings; (4) involved persons (witnesses, representatives of HR/legal departments, etc.) is significant. Procedural rights and obligations of participants in disciplinary proceedings are currently enshrined in various regulations and do not always form a unified standard, which creates risks of unequal practice [12, p. 11].

Based on the results of the analysis, it can be stated that the peculiarities of disciplinary proceedings are manifested

1. in the areas of regulation;
2. in multi-level regulatory support (general and special);
3. in the intersectoral nature of disciplinary liability;
4. differentiation of procedural models depending on the status of the subject.

Conclusions. The specifics of the administrative-jurisdictional procedure are revealed through the prism of proceedings which are a form of its implementation. The administrative-jurisdictional procedure is characterised by a wide variety of administrative-jurisdictional proceedings. We have focused on three types of proceedings with a view to highlighting their specific features, which are manifested in the mechanism of legal regulation, in the functions they perform, and in the characteristics of the stages. Each type of proceedings is regulated by sepa-

rate legal acts which contain procedural provisions. Having analysed the provisions of the current Law of Ukraine "On Citizens' Appeals" in terms of procedural provisions, we note that this act plays a positive role in the proper functioning of public authorities and local self-government bodies. However, this legislative act does not meet the current needs of society in terms of the effectiveness of the implementation and protection of citizens' rights in relations with administrative entities.

Analysing the proceedings on complaints, we concluded that instead of the Law of Ukraine "On Citizens' Appeals", the Law of Ukraine "On Administrative Procedure" should be adopted and the scope of application should be explicitly enshrined in the provision on "scope of application". The Law of Ukraine "On Citizens' Appeals"

When analysing proceedings in cases of administrative offences, we note the dual nature of the activity, which is manifested in the possibility to consider cases of administrative offences both by executive authorities, law enforcement agencies represented by specific officials, and judicial

authorities – the court. The specificity of administrative tort proceedings is currently the application of unified norms of the Code of Administrative Offences of Ukraine by both judicial authorities and administrative jurisdiction bodies.

The peculiarity of disciplinary proceedings is manifested in the existence of regulatory and legal regulation that sets out provisions on disciplinary proceedings within the general programme and special liability, in intersectoral regulation, in the existence of grounds for disciplinary proceedings that may be both negative and positive, as well as in the difference in the stages of disciplinary proceedings depending on whether the disciplinary proceedings are for a disciplinary offence or for encouragement.

Despite the existence of special legal acts regulating different types of proceedings within the administrative and jurisdictional procedure, we believe that it is necessary to establish a single general procedural standard for administrative proceedings regardless of their type to develop a common approach.

BIBLIOGRAPHY

1. Смокович М. І., Бевзенко В. М. Адміністративний процес України : теорія, практика : підручник / заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. М. Бевзенка ; пер. з нім. і адапт. Г. В. Рижкова. Київ : ВД «Дакор», 2020. 1346 с.
2. Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. / Е. Ф. Демський. К. : Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
3. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/393/96> (дата звернення: 19.01.2026).
4. Про адміністративну процедуру: Закон України від 16.11.2021. № 3475. *Верховна Рада України* : офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834 (дата звернення: 19.01.2026).
5. Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богущкий та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. 2-ге вид., переробл. та допов. Харків : Право, 2013. 680 с.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/80731> (дата звернення: 19.01.2026).
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: наук.-практ. комент. / Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний, О. Б. Андрєєва, І. В. Арістова, К. І. Беляков, В. С. Венедіктов, В. А. Гуменюк, Г. В. Джагунов, М. В. Завальний. К.: Прав. єдність, 2010. 683 с.
8. Аніщенко Т. С. Основи дисциплінарної процедури в Україні : навч. посіб. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2024. 192 с.
9. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 19.01.2026).
10. Бандурка О. М., Тищенко М. М. Адміністративний процес : підручник для вищ. навч. закл. Київ : Літера ЛТД, 2002. 287 с.
11. Новак О. Д. Правові засади дисциплінарної відповідальності державних службовців в Україні : монографія / О. Д. Новак ; за заг. ред. В. В. Зуя. – Харків : Право, 2015. 200 с.
12. Корнута Л. М. Дисциплінарна відповідальність державного службовця в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Л. М. Корнута ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2013. 23 с.

Markova O.O. A REVIEW OF TYPES OF ADMINISTRATIVE-JURISDICTIONAL PROCEEDINGS

This article provides a structured legal analysis of administrative-jurisdictional proceedings as the primary institutional form through which public authorities exercise administrative jurisdiction and resolve public-law conflicts by non-judicial and judicial means. The core premise is that administrative jurisdiction should not be reduced to administrative coercion; rather, it encompasses legally regulated procedural activities aimed at establishing legally relevant facts, evaluating evidence, making a reasoned decision, and ensuring its implementation while

safeguarding the individual's procedural rights. The doctrinal debate on the taxonomy of administrative proceedings is acknowledged, yet the article argues that three proceedings constitute the "core" of administrative-jurisdictional practice: (1) complaint (administrative appeal) proceedings, (2) proceedings in administrative offence cases, and (3) disciplinary proceedings.

Complaint proceedings are examined as a remedial administrative procedure designed to restore violated rights and legitimate interests in the field of public administration. The article highlights the ongoing shift from fragmented regulation of citizens' submissions towards a procedural model based on the principles of good administration, including the presumption in favour of the individual's claims, the authority's duty to clarify the circumstances of the case, and the obligation to provide reasons for the act taken. The analysis identifies typical structural shortcomings of traditional complaint-handling regulation uncertain procedural stages, the absence of a coherent set of interim procedural decisions, and an underdeveloped evidentiary framework and proposes directions for addressing them through procedural standardisation and legal certainty.

A separate part addresses proceedings in administrative offence cases as the central element of the administrative-delict mechanism. The article explains their dual nature: cases may be considered by authorised administrative bodies and, in several situations, by courts, which creates a complex interaction of procedural regimes and generates practical difficulties for consistent law enforcement and legal understanding. Disciplinary proceedings are analysed as administrative-jurisdictional procedures in the realm of public service and professional statuses, characterised by inter-branch regulation and multiple models (general and special disciplinary liability). The article concludes that the most promising vector of development is the establishment of a unified baseline procedural standard for administrative-jurisdictional proceedings, ensuring adversarial elements, impartiality, access to case materials, reasoned decisions, and effective legal remedies.

Key words: administrative jurisdiction, administrative-jurisdictional proceedings, administrative complaint, administrative offence, administrative liability, disciplinary proceedings.

Маркова О.О. ОГЛЯД ВИДІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

У статті здійснено комплексний аналіз адміністративно-юрисдикційних проваджень як інституційної форми реалізації адміністративної юрисдикції органів публічної влади та механізму вирішення публічно-правових конфліктів позасудовими і судовими засобами. Вихідним положенням є теза про те, що адміністративна юрисдикція не зводиться до застосування адміністративного примусу, а охоплює процедурно врегульовану діяльність компетентних суб'єктів щодо встановлення юридично значущих обставин, оцінки доказів, прийняття рішення у справі та забезпечення його виконання з належними гарантіями прав особи. Обґрунтовано, що видовий склад адміністративно-юрисдикційних проваджень у доктрині є дискусійним, однак найбільш усталеними є три провадження: (1) провадження за зверненнями, (2) провадження у справах про адміністративні правопорушення, (3) дисциплінарне провадження. Провадження за скаргами розкрито як процедура адміністративного оскарження, спрямована на відновлення порушених прав і законних інтересів у сфері публічного адміністрування.

Показано, що модернізація цього блоку процедур зумовлена переходом від фрагментарного регулювання звернень до процедурної моделі, побудованої на принципах належного адміністрування, зокрема на презумпції правомірності вимог особи, обов'язку адміністративного органу з'ясувати обставини справи та мотивувати рішення. Проаналізовано ключові прогалини «класичного» регулювання звернень (недостатня визначеність стадій, відсутність системи проміжних процесуальних рішень, слабка доказова рамка) та окреслено напрями усунення цих проблем через уніфікацію процедурних стандартів.

Окрему увагу приділено провадженню у справах про адміністративні правопорушення як центральному елементу адміністративно-деліктного механізму. Висвітлено його дуальну природу: поєднання позасудового розгляду справ уповноваженими органами та судового контролю/розгляду, що зумовлює складну взаємодію процедурних норм різних актів і практичні проблеми правозастосування. Дисциплінарне провадження охарактеризовано як адміністративно-юрисдикційну процедуру у сфері публічної служби та професійних статусів із міжгалузевим регулюванням і варіативністю моделей (загальна/спеціальна дисциплінарна відповідальність). Узагальнено, що ключовим напрямом розвитку є запровадження єдиного базового процедурного стандарту для адміністративно-юрисдикційних проваджень із забезпеченням змагальності, неупередженості, доступу до матеріалів, мотивованості рішень та ефективних засобів правового захисту.

Ключові слова: адміністративна юрисдикція, адміністративно-юрисдикційне провадження, адміністративна скарга, адміністративне правопорушення, адміністративна відповідальність, дисциплінарне провадження.

Дата надходження статті: 30.11.2025

Дата прийняття статті: 22.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

Соцька А.М.,

доктор юридичних наук, доцент кафедри

ПВНЗ «Європейський університет»

<https://orcid.org/0000-0002-6633-9192>

УДК 342.7:351.74:364.65

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.6>

ВРАХУВАННЯ ПРАВ І ПОТРЕБ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПРО ПРОКУРАТУРУ ТА ПРАКТИЦІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Забезпечення рівного доступу осіб з інвалідністю до усіх сфер суспільного життя є одним із ключових принципів сучасної правової держави, яка зобов'язана створити відповідні умови. Якщо говорити про прокуратуру, то вона є тим інститутом публічної влади, який виконує надважливі функції захисту прав і свобод людини, пов'язані з представництвом інтересів громадянина в суді в законодавчо визначених випадках, наглядом за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян тощо [10]. У зв'язку з цим питання врахування прав і потреб осіб з інвалідністю у законодавстві, яким регламентується діяльність прокуратури, та в практиці його реалізації є важливим і актуальним, особливо в сучасних воєнних умовах.

Стан дослідження питання. Усупереч актуальності задекларованого в цій статті питання воно не було предметом дослідження в наукових працях, відтак потребує вивчення, формулювання відповідних висновків та вжиття необхідних заходів реагування.

З урахуванням зазначеного **мета статті** полягає у детальному аналізі рівня врахування прав і потреб осіб з інвалідністю в законодавстві України про прокуратуру з метою формулювання відповідної наукової позиції та привернення уваги науковців, законодавців і практиків до цього питання.

Виклад основного матеріалу. Усупереч відсутності кількісних та якісних даних стосовно порушення прав осіб з інвалідністю, посягання на їхні права і законні свободи, можна стверджувати, що їх кількість є значною.

Опосередковано зазначене підтверджується, окрім іншого, позицією Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю, який зауважує: 1) на необхідності активізації зусиль з розслідування позасудових страт осіб з інвалідністю під час

повномасштабного вторгнення РФ в Україну; вжиття заходів для відновлення гідності жертв і всебічне відшкодування жертвам, у тому числі членам їх сімей і громадам [4]; про те, що під час збройного конфлікту особи з інвалідністю більше піддаються ризику насильства і втрати своїх допоміжних засобів і пристроїв, а жінки і дівчата з інвалідністю стикаються з гендерно зумовленим насильством, жорстоким поведінням і маргіналізацією, підвищеним ризиком торгівлі людьми і примусового шлюбу; 3) що окремих жінок та дівчат з інвалідністю змушують перетинати кордон і вони зазнають насильства, у тому числі сексуального; 4) щодо того, що розлучаються із сім'ями діти, в тому числі діти з інвалідністю, та їх примусово переміщують з територій, контрольованих Україною, на території, контрольовані Російською Федерацією [1].

За таких умов гостро стоїть питання підтримки цієї категорії населення, зокрема й шляхом їх охорони та захисту. У цьому контексті важлива роль відведена прокуратурі – інституту, покликаному захищати права і свободи людини, включно з людьми з інвалідністю, загальні інтереси суспільства та держави [10].

Стаття 131-1 Конституції України, присвячена питанню діяльності прокуратури, не містить норм, які б бодай певною мірою враховували контекст інвалідності. У ній деталізовано повноваження прокуратури, законодавче підґрунтя її діяльності, а також деякі кадрові питання [3].

Своєю чергою, спеціальним законодавчим актом з досліджуваного питання – Законом України «Про прокуратуру» – визначають правові засади організації і діяльності прокуратури України, статус прокурорів, порядок здійснення прокурорського самоврядування, а також система прокуратури України [10]. Важливо зазначити, що особи з інвалідністю згадуються в цьому нормативно-правовому акті виключно в частині питання пенсійного забезпечення прокурорів. Зокрема відповідно до частини дев'я-

тої статті 86 «прокурорам, визнаним особами з інвалідністю I або II групи, призначається пенсія по інвалідності в розмірах, передбачених частиною другою цієї статті, за наявності стажу роботи в органах прокуратури не менше 10 років» [10].

Жодних гарантій доступності діяльності прокуратури для осіб з інвалідністю спеціальний Закон не містить. Водночас у ньому приділена значна увага недієздатним особам, які в переважній своїй чисельності мають офіційно встановлену інвалідність. Так, за змістом Закону України «Про прокуратуру»:

1) прокурор здійснює представництво в суді інтересів громадянина (громадянина України, іноземця або особи без громадянства) у випадках, якщо така особа не спроможна самотійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недієздатність, а законні представники або органи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси такої особи, не здійснюють або неналежним чином здійснюють її захист (стаття 23);

2) не може бути призначена на посаду прокурора особа, яка визнана судом недієздатною (стаття 27);

3) не можуть бути членами Конкурсної комісії, відповідальної за організацію та проведення конкурсу на посаду заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, першого заступника та заступника керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, особи, визнані судом недієздатними. Крім того, з причини визнання члена Конкурсної комісії недієздатним його повноваження припиняються достроково (стаття 29-1);

4) прокурор може бути звільнений з посади в разі неможливості виконувати свої повноваження за рішенням суду, яке набрало законної сили, про визнання прокурора недієздатним (стаття 52).

Водночас якщо говорити про зазначені законодавчі норми, то вони в переважній своїй більшості стосуються не прав і потреб осіб з інвалідністю, а, швидше, встановлюють обмеження стосовно таких осіб виконувати ту чи іншу функцію в системі прокуратури.

Принагідно доречно акцентувати на Стратегії розвитку прокуратури на 2025-2028 роки, затвердженій наказом Генерального прокурора від 08 жовтня 2025 р. № 322 [7]. Цей документ, на відміну від Закону України «Про прокурату-

ру», містить низку положень, дотичних до питання інвалідності, а саме:

– добір і призначення прокурорів здійснюються на основі оцінки за об'єктивними критеріями, незалежно від низки ознак, включно з ознакою інвалідності;

– серед стратегічних пріоритетів розвитку прокуратури визначено: 1) поширення формату діяльності доступних сучасних інклюзивних та безбар'єрних громадських приймалень; 2) реалізація Політики впровадження безбар'єрного простору в органах прокуратури України; 3) розроблення і впровадження інклюзивних програм з метою забезпечення доступу працівників органів прокуратури – ветеранів війни до роботи в органах прокуратури з належним урахуванням особливих умов, необхідних для виконання ними своїх обов'язків; 4) підвищення рівня прозорості діяльності прокуратури шляхом забезпечення доступу до інформації, розпорядником якої є прокуратура [7] (у випадку з четвертим положенням незрозумілою є вказівка на доступ до інформації – чи йдеться тут про інформаційну доступність для осіб з інвалідністю?).

Окреслений підхід до імплементації питання інвалідності в законодавство у сфері діяльності прокуратури і, відповідно, в практику його реалізації, вважаємо критично недостатнім.

Можна припустити, що певною мірою проблема може вирішуватися за рахунок гарантій для осіб з інвалідністю, передбачених в міжнародному та національному законодавстві, зокрема в Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, у Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», в процесуальному законодавстві, державних будівельних нормах тощо.

Наприклад, забезпечення доступу осіб з інвалідністю до всіх сфер суспільного життя є вимогою статті 9 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, з урахуванням змісту якої органи прокуратури повинні забезпечувати: 1) фізичну, інформаційну та комунікаційну доступність приміщень, робочих місць, прийому громадян, вебресурсів, документів, електронних сервісів тощо; 2) доступність участі осіб з інвалідністю у кримінальному провадженні, окрім іншого, шляхом забезпечення розумного пристосування, допоміжних послуг, перекладу, використання простої мови та формату легкого читання тощо; а також реагувати на порушення права на доступність як на форму дискримінації, використовуючи наглядові та представницькі повноваження прокуратури [2].

З урахуванням норм Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» органи прокуратури всіх рівнів зобов'язані залучати представників громадських об'єднань осіб з інвалідністю до підготовки рішень, що стосуються прав та інтересів осіб з інвалідністю; сприяти забезпеченню прав осіб з інвалідністю щодо включення до суспільного життя нарівні з іншими громадянами; створювати умови для безперешкодного доступу осіб з інвалідністю (у тому числі осіб з інвалідністю, які використовують засоби пересування та собак-поводирів) до об'єктів, у яких здійснюють свою діяльність, та, відповідно, до послуг, які ними надаються [9].

У Плані заходів на 2025–2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 р. № 374-р, Офіс Генерального прокурора згадується тільки один раз у виконавцях заходу «Посилення спроможності державних та місцевих інституцій у реагуванні на випадки дискримінації» із приміткою «за згодою» [6]. Зазначене свідчить про те, що держава в особі її органів не визнає проблеми недоступності у сфері діяльності прокуратури або не звертає на неї достатньої уваги, що вкрай негативно впливає на ситуацію із забезпеченням відповідних прав і потреб осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Наслідком недостатньої законодавчої регламентації питання забезпечення доступу осіб з інвалідністю до послуг, які надаються органами прокуратури, є те, що на сьогодні архітектурна доступність приміщень органів прокуратури та прилеглої території залишається на низькому рівні. На жаль, цифри чи інші офіційні відомості, які б це підтверджували, в загальному доступі відсутні. Однак, зважаючи на загальнодержавну проблему архітектурної бар'єрності, очевидно, що вона стосується також прокуратури.

Офіційні сайти та інформаційні матеріали прокуратури не завжди відповідають вимогам інформаційної доступності для осіб з інвалідністю з сенсорними та інтелектуальними порушеннями. У контексті цього питання доречно згадати розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 р. № 1046-р «Про схвалення рекомендацій щодо викладення інформації суб'єктами владних повноважень у форматах, що забезпечують доступність її сприйняття» [11]. Однойменні рекомендації

спрямовані на забезпечення доступності сприйняття інформації, що викладається суб'єктами владних повноважень. Одна саме рекомендаційний характер цього документу є ключовою перешкодою для його дотримання владними інституціями всупереч прогресивності закріплених у ньому підходів. Як наслідок, органи прокуратури в своїй діяльності користуються застарілими інструкціями з діловодства, порушуючи вимоги інформаційної доступності для осіб з інвалідністю.

Типові процедури прийому громадян, оформлення звернень, прийому показань також характеризуються бар'єрністю. Звертаємо увагу, що Інструкція про порядок забезпечення доступу до публічної інформації в органах прокуратури України, затверджена наказом Генерального прокурора від 06 серпня 2020 р. № 363, містить одну згадку про осіб з інвалідністю: «У разі якщо з поважних причин (інвалідність, обмежені фізичні можливості тощо) особа не може подати письмовий запит, його оформлення здійснюється працівниками спеціальних структурних підрозділів (відповідальними особами) органів прокуратури та працівниками окружних прокуратур згідно з розподілом обов'язків із зазначенням в запиті свого прізвища, імені, по батькові, контактного телефону та наданням копії запиту особі, яка його подала» [8]. Очевидно, що цього вкрай недостатньо для забезпечення доступності відповідної роботи органів прокуратури. Ба більше, законодавче положення містить неприйнятну термінологію, а саме: заборонене до використання в нормативно-правових актах словосполучення «обмежені фізичні можливості».

Під час кримінального провадження особи з інвалідністю також можуть потребувати спеціальних умов: належне освітлення, переклад жестовою мовою, можливість свідчити в присутності довіреної особи тощо. Відсутність єдиних процедур (за винятком законного представництва недієздатних) та стандартів ускладнює реальну можливість реалізувати ці гарантії.

Працівники прокуратури часто не мають належної підготовки з питання особливостей підтримки та комунікації з особами з інвалідністю. Відсутнє системне навчання і відповідні достатні методичні матеріали. У цьому контексті громадські організації осіб з інвалідністю стверджують: «Заходи з підвищення обізнаності працівників ... прокуратури з питань інвалідності не забезпечують належного рівня підготовки відповідних спеціалістів до взаємодії,

підтримки та надання інклюзивних послуг особам з інвалідністю у сферах правосуддя й доступу до безоплатних правничих послуг» [5].

Ще одним суттєвим недоліком в діяльності органів прокуратури, властивим більшості владних інституцій, є ігнорування потенціалу громадських організацій осіб з інвалідністю як потужних партнерів держави у вирішенні питань, пов'язаних з інвалідністю, забезпеченням прав і законних потреб цієї категорії населення засобами, окрім іншого, надання інформаційно-консультативної підтримки, здійснення моніторингу тощо.

Важливо зазначити, що перелік наведених недоліків не вичерпується зазначеним.

Резюмуючи, ми дійшли **висновків** стосовно того, що прокуратура як інститут що стоїть на варті законності і захисту прав громадян, має забезпечувати рівний доступ осіб з інвалідністю до своїх послуг. Наявні законодавчі норми й практика вкрай незначною мірою забезпечують такі гарантії. Системне вирішення цих проблем потребує комплексного підходу: забезпечення належної законодавчої регламентації, здійснення організаційних заходів, поси-

лення партнерства з громадянським суспільством тощо. Окрім іншого, потрібно, щоб були здійснені такі кроки: 1) запровадження і проведення на постійній основі обов'язкових навчальних програм для працівників прокуратури щодо прав осіб з інвалідністю, принципів недискримінації, методів комунікації, процедур забезпечення доступності тощо; 2) розробка та доведення до відома відповідних працівників органів прокуратури методичних рекомендацій щодо прийому звернень від осіб з інвалідністю, проведення допитів таких осіб, роботи з жертвами та потерпілими з інвалідністю з урахуванням їх індивідуальних потреб тощо; 3) проведення щорічних моніторингів доступності послуг прокуратури з публікацією результатів і планів усунення недоліків. Ключове місце серед необхідних до здійснення кроків належить вдосконаленню законодавства з питання діяльності прокуратури, яке повинне враховувати права і законні потреби осіб з інвалідністю, відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини. Загалом ситуація потребує глибокого аналізу та розвитку на всіх рівнях: від наукового до практичного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Заключні зауваження щодо об'єднаних другого і третього періодичних звітів України про виконання Конвенції про права осіб з інвалідністю. URL: <https://naiu.org.ua/archives/news/komitet-oon-z-prav-osib-z-invalidnistyu-nadav-ukrayini-rekomendatsiyi-stosovno-zabezpechennya-prav-lyudej-z-invalidnistyu-z-urahuvannyam-mizhnarodnyh-standartiv>
2. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Порадник для громадських організацій: адвокатування прав осіб з інвалідністю. НАІУ. 2024. URL: https://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2025/04/naiu_advocatingguideua_v04.pdf
5. Права осіб з інвалідністю: Голос кожної і кожного в центрі уваги. К. 2024. URL: https://naiu.org.ua/wp-content/uploads/2024/11/naiu_alternatereport_v03-1.pdf
6. Про затвердження плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 берез. 2025 р. № 374-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2025-%D1%80#Text>
7. Про затвердження Стратегії розвитку прокуратури на 2025-2028 роки : наказ Генерального прокурора від 08 жовт. 2025 р. URL: [https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Fold.gp.gov.ua%2Fua%2Ffile_downloader.html%3F_m%3Dfslib%26_t%3Dfsfile%26_c%3Ddownload%26file_id%3D274671%26fbclid%3DIwZXh0bgNhZW0CMTAAYnJpZBExdGhsTWVLUm1MOTZ5bHJyZHNyYdGMGYXBwX2lkEDiyMjAzOTE3ODgyMDA4OTIAAR69Ktpbi7BNAXVU2RryBAIHJ9VAESsmo1A3GjQdhbFtjzZxCw5ryiYeF0hA_aem_neASXbe_fuMMPcgcRDilcQ&h=AT2nh_YHtDWBDNey2MseYKIFZq0EK_k7TRcmjDIy-KPU1iu_QmfVuPzARXOm5LHS_ek1PtDW1DUksETnWYsVJfKqz4kqwT8DUVn1-N8_3p-xMQK0Btjhy1aLYBevP5MGFJ78wHbf5KF5iEW&tn_=R\]-R&c\[0\]=AT3-om0jO6b4_0JUQERz8TVvwUZ3Re-V_BOUAGZtlypIpFgdUDOKoQ2DoErAXScOPTQR3E9FKuFoMVIFk_jg1rc144Ghzwk1cyDkP6JrI76bmRWrwCHd74YwBVleTf7BfcAXvceG92uXPi6wm3uTuJXkvx_54GKb3GIDpXIGi3FMD3CxmxbPp6YTDflsqG1](https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Fold.gp.gov.ua%2Fua%2Ffile_downloader.html%3F_m%3Dfslib%26_t%3Dfsfile%26_c%3Ddownload%26file_id%3D274671%26fbclid%3DIwZXh0bgNhZW0CMTAAYnJpZBExdGhsTWVLUm1MOTZ5bHJyZHNyYdGMGYXBwX2lkEDiyMjAzOTE3ODgyMDA4OTIAAR69Ktpbi7BNAXVU2RryBAIHJ9VAESsmo1A3GjQdhbFtjzZxCw5ryiYeF0hA_aem_neASXbe_fuMMPcgcRDilcQ&h=AT2nh_YHtDWBDNey2MseYKIFZq0EK_k7TRcmjDIy-KPU1iu_QmfVuPzARXOm5LHS_ek1PtDW1DUksETnWYsVJfKqz4kqwT8DUVn1-N8_3p-xMQK0Btjhy1aLYBevP5MGFJ78wHbf5KF5iEW&tn_=R]-R&c[0]=AT3-om0jO6b4_0JUQERz8TVvwUZ3Re-V_BOUAGZtlypIpFgdUDOKoQ2DoErAXScOPTQR3E9FKuFoMVIFk_jg1rc144Ghzwk1cyDkP6JrI76bmRWrwCHd74YwBVleTf7BfcAXvceG92uXPi6wm3uTuJXkvx_54GKb3GIDpXIGi3FMD3CxmxbPp6YTDflsqG1)
8. Про організацію роботи органів прокуратури з особистого прийому, розгляду звернень і запитів та забезпечення доступу до публічної інформації : наказ Генерального прокурора від 06 серп. 2020 р. № 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0363905-20#n26>
9. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
10. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
11. Про схвалення рекомендацій щодо викладення інформації суб'єктами владних повноважень у форматах, що забезпечують доступність її сприйняття : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2023 р. № 1046-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1046-2023-%D1%80#Text>

Соцька А.М. ВРАХУВАННЯ ПРАВ І ПОТРЕБ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПРО ПРОКУРАТУРУ ТА ПРАКТИЦІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджується рівень врахування прав і потреб осіб з інвалідністю в законодавстві України про прокуратуру та практиці його застосування. Вихідною позицією є розуміння прокуратури як ключового інституту публічної влади, що здійснює функції захисту прав і свобод людини, представництва інтересів громадян у суді, а також нагляду за додержанням законів у сфері кримінальної юстиції. Обґрунтовується актуальність проблеми з огляду на ключову роль прокуратури у захисті прав і свобод людини, особливо в умовах збройного конфлікту, коли особи з інвалідністю належать до найбільш уразливих груп населення. Проаналізовано норми Конституції України, Закону України «Про прокуратуру», підзаконних актів і стратегічних документів, а також положення Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Обґрунтовується висновок про те, що спеціальне законодавство у сфері діяльності прокуратури майже не містить положень, спрямованих на забезпечення доступності та врахування індивідуальних потреб осіб з інвалідністю, а наявні норми здебільшого мають обмежувальний, а не гарантійний характер. У статті окреслюються ключові проблеми практичного характеру: архітектурна, інформаційна та процедурна бар'єрність органів прокуратури; недостатній рівень підготовки працівників прокуратури до взаємодії з особами з різними формами інвалідності; ігнорування потенціалу громадських організацій осіб з інвалідністю як партнерів у формуванні та реалізації державної політики тощо. На підставі проведеного аналізу сформульовано висновок про необхідність комплексного підходу до вирішення окреслених проблем, що передбачає удосконалення законодавства, запровадження системних навчальних програм, розробку методичних рекомендацій і проведення регулярного моніторингу доступності діяльності органів прокуратури.

Ключові слова: особа з інвалідністю, прокуратура, спеціалізована антикорупційна прокуратура, доступність, бар'єр, інклюзія, представництво інтересів, недієздатність.

Sotska A.M. CONSIDERATION OF THE RIGHTS AND NEEDS OF PERSONS WITH DISABILITIES IN THE LEGISLATION OF UKRAINE ON THE PROSECUTOR'S OFFICE AND THE PRACTICE OF ITS IMPLEMENTATION

The article examines the level of consideration of the rights and needs of persons with disabilities in Ukrainian legislation on the prosecutor's office and the practice of its application. The starting point is the understanding of the prosecutor's office as a key institution of public authority that performs the functions of protecting human rights and freedoms, representing the interests of citizens in court, and supervising compliance with laws in the field of criminal justice. The relevance of the issue is justified given the key role of the prosecutor's office in protecting human rights and freedoms, especially in the context of armed conflict, when persons with disabilities are among the most vulnerable groups of the population. The norms of the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Prosecutor's Office», subordinate acts and strategic documents, as well as the provisions of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities are analyzed. The conclusion is justified that special legislation in the field of the prosecutor's office contains almost no provisions aimed at ensuring accessibility and taking into account the individual needs of persons with disabilities, and the existing provisions are mostly restrictive rather than guaranteeing in nature. The article outlines key practical problems: architectural, informational, and procedural barriers in the prosecutor's office; insufficient training of prosecutor's office employees to interact with persons with various forms of disability; ignoring the potential of civil society organizations of persons with disabilities as partners in the formation and implementation of state policy, etc. Based on the analysis, a conclusion was made about the need for a comprehensive approach to solving the outlined problems, which involves improving legislation, introducing systematic training programs, developing methodological recommendations, and conducting regular monitoring of the accessibility of the activities of the prosecutor's office.

Key words: person with a disability, prosecutor's office, specialized anti-corruption prosecutor's office, accessibility, barrier, inclusion, representation of interests, incapacity.

Дата надходження статті: 28.11.2025

Дата прийняття статті: 18.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Бараннік Р.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
в.о. завідувача та доцент кафедри кримінального права
та правоохоронної діяльності
Запорізького національного університету
<https://orcid.org/0009-0008-1202-5535>

УДК 343.13:343.132:340.132

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.7>

ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІННИХ ПОНЯТЬ КЕРІВНИКОМ ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Постановка проблеми. Повноваження і правовий статус керівника органу досудового розслідування характеризуються поєднанням адміністративних і процесуальних елементів, що створює ускладнену модель реалізованої ним дискреції. Положення Кримінального процесуального кодексу України закріплюють загальні норми його компетенції, але значна частина рішень, що ним приймаються, мають оцінний характер та є його професійним судженням. На практиці це спричиняє проблему стосовно визначення меж втручання керівника ОДР у процес прийняття рішення слідчим/дознавачем, забезпечення пропорційності управлінських повноважень, а також дотримання прав людини та запобігання виходу за межі дискреції. Актуальність даної теми зумовлена зростанням кількості та складності кримінальних проваджень, що потребують від керівника органу досудового розслідування оперативного ухвалення оціночних управлінсько-процесуальних рішень, особливо в умовах воєнного стану, за відсутності чітко визначених меж такої дискреції.

У наукових дослідженнях питання дискреції та оцінних понять у діяльності керівника органу досудового розслідування розглядаються лише фрагментами. Наприклад дослідження Шнягіна О. Г., Слінька Д. С., Чижа С. А. та інших авторів переважно акцентують увагу на загальній теорії доказів, ефективності та своєчасності розслідування. Питання співвідношення управлінських і процесуальних функцій керівника ОДР розглядається у дослідженнях Ю. П. Аленіна, В. І. Коломієць, В. М. Зінченка, М. А. Носенка, але в них немає цілісного бачення механізмів реалізації саме оцінних понять в діяльності цієї посадової особи. Розгляд судової практики, зокрема позицій Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України, уточнює

межі повноважень та вимоги до мотивованості рішень, проте не формує сталого узагальненого статусу керівника ОДР.

Мета дослідження полягає в комплексному правовому з'ясуванні правової природи дискреційних повноважень керівника органу досудового розслідування, а також визначення ролі в його діяльності оцінних понять. Для досягнення поставленої мети ми запланували вирішити ряд задач:

- Проаналізувати нормативні засади повноважень керівника органу досудового розслідування та їх змішану адміністративно-процесуальну природу;
- Охарактеризувати групи оцінних понять, які застосовуються керівником органу досудового розслідування, показати їх вплив на ефективність і законність досудового розслідування;
- Визначити межі дискреції та механізми її обмеження;
- Узагальнити результати та окреслити напрями для подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Керівник органу досудового розслідування є процесуальною фігурою, яка має змішаний статус, так, наприклад, він не приймає безпосередню участь у досудовому розслідуванні, але у той же час він має право коригувати, скасовувати або погоджувати рішення слідчого чи дізнавача, що поєднує адміністративне управління з процесуальним контролем. У межах своїх повноважень керівник ОДР постійно використовує оцінні категорії, такі як “необхідність”, “достатність”, “доцільність”, “ефективність”, “належність” тощо. Оцінні поняття у діяльності керівника органу досудового розслідування закладені в моделі кримінального процесу, де керівник виступає гарантом ефективності, якості та законності розслідування. Адже саме від нього залежить чи буде провадження

розвиватися в потрібному темпі; чи будуть вирішені конкретні тактичні задачі; чи буде збережено баланс між дотриманням прав сторін та оперативністю розслідування.

Тому, оцінні понять в діяльності керівника ОДР стають інструментом управління досудовим розслідуванням, що дозволяє адаптувати процес під конкретні обставини провадження, обирати найбільш ефективні засоби доказування, вчасно та ефективно реагувати на ризики та виправляти помилки слідчого чи дізнавача. Проте така оцінювальна діяльність має свої межі, тому будь-яке рішення керівника може бути оскаржене, а його обґрунтованість обов'язково перевіряється судом. Саме тому доцільно визначити природу повноважень керівника ОДР, які саме оцінні поняття він використовує в своїй діяльності та де проходять межі його дискреції. Така модель статусу процесуального учасника передбачає, що правова природа його повноважень розкривається в наступних взаємопов'язаних функціях:

1. *Організаційно-управлінські функції.* Керівник ОДР має організовувати процес досудового розслідування, а саме проводити розподіл кримінальних проваджень між слідчими/дізнавачами; утворювати слідчі групи; затверджувати плани дій; контролювати дотримання строків; координувати взаємодію між підрозділами. Аналізуючи науково-практичний коментар до другого розділу КПК України, розроблений Ю. П. Алєніним та іншими науковцями, погодимось із думкою авторів, що ця складова містить значну кількість управлінської дискреції та відповідає класичним управлінським функціям у межах правоохоронного органу [1].

2. *Процесуальний контроль.* Керівник ОДР наділений процесуальними повноваженнями контролю, а саме: правом давати письмові вказівки слідчому; скасовувати необґрунтовані або незаконні постанови; вимагати усунення процесуальних порушень та забезпечувати дотримання прав всіх учасників процесу. Під час користування цими повноваженнями від керівника органу досудового розслідування вимагається проведення власної оцінки доказової ситуації, обґрунтованості процесуальних рішень і правильності окремих слідчих дій. Проводячи огляд та аналіз судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного суду України, В. І. Коломієць прийшов до висновку, що такі підходи відображені як у науковій доктрині, так і в судовій практиці щодо меж компетенції керівника ОДР [2, с. 231].

3. *Гарантійна функція.* Законодавство України покладає на керівника органу досудового розслідування обов'язок запобігати порушенням прав людини під час розслідування. Керівник ОДР має оцінювати співмірність втручання, обирати заходи забезпечення з урахуванням ризиків та підстав для обмеження прав, а також він має гарантувати, що процесуальні дії не призведуть до необґрунтованих утисків. Така гарантійна роль у провадженні підкреслює, що керівник ОДР повинен поєднувати і юридичні знання і професійне судження при використанні своїх дискреційних повноважень [3, с. 255].

Кримінальний процесуальний кодекс України, а саме ст. 39 КПК, вказує на основні повноваження керівника у недеталізованій формі, що залишає йому значний простір для використання оцінних рішень під час роботи. Правова природа його повноважень може поєднувати визначені обов'язки та поле для досвідченого професійного судження в межах процесуальних гарантій.

Судова практика демонструє, що рішення керівника органу досудового розслідування, наприклад про закриття провадження, про скасування процесуальних дій, стосовно долі речових доказів, щодо права на оскарження та інші мають свої певні суттєві правові наслідки. Практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України акцентує увагу на тому, що такі рішення обов'язково підлягають судовому контролю та мають суворо бути в межах процесуальних норм, визначених в КПК, та ґрунтуватися на конкретних підставах [4].

Оцінні поняття в діяльності керівника органу досудового розслідування є суттєвим елементом його процесуально-організаційних та контрольно-процесуальних повноважень, оскільки саме вони забезпечують та надають можливість гнучкого реагування на обставини, які не врегульовані в нормах законодавства, КПК зокрема. Однак, керівник ОДР не займається доказовою діяльністю замість слідчого, не приймає участь у формуванні матеріалу доказування та загалом не виконує процесуальні повноваження слідчого/дізнавача, він відповідає лише за узгодженість вже готової доказової інформації, послідовність процесу розслідування та обґрунтування управлінських і процесуальних рішень.

До основних оцінних понять в діяльності керівника можна віднести:

1. *Достатність доказів.* Керівник органу досудового розслідування оцінює чи зібрані всі матеріали, що в подальшому дають можливість сформулювати повідомлення про підозру; пого-

дити або ж ініціювати клопотання про запобіжний захід; вирішити чи необхідно проводити експертизу та визначити яку саме експертизу потрібно провести. Оцінка достатності доказів передбачає аналіз доказів з погляду на їх ознаки: належність, допустимість та достовірність, а також їх взаємозв'язок та достатність у сукупності, що відповідає критеріям, закріпленим у теорії доказів [5, с. 51; 6, с. 887].

2. *“Доцільність” та “необхідність” слідчої дії.* Критерії необхідності та доцільності постійно використовуються при прийнятті рішень про проведення додаткових допитів, обшуків, оглядів, тимчасового доступу до речей, залучення експертів чи проведення експертизи. Керівник органу досудового розслідування зіставляє завдання розслідування з можливими ризиками, наприклад, знищення доказів, тиск на свідків, ухилення від слідства тощо, та важливістю проведення процесуальної дії, а також розглядає її потенційний вплив на права і свободи учасників. Науковий аналіз означених питань знаходимо в працях вітчизняних вчених, присвячених доказуванню і забезпеченню балансу між інтересами суспільства та правами людини [7, с. 579; 6, с. 888].

3. *Ефективність досудового розслідування.* Поняття “ефективності” в кримінально-процесуальному законі охоплює такі ознаки, як: дотримання процесуальних строків; відсутність дублюючих та марних процедур; своєчасне реагування на нові обставини. Керівник ОДР має право ініціювати коригування тактики, прискорити будь-який з процесів, та визначити пріоритетність певних етапів чи дій. Чим більше ефективним буде процес — тим більше він стане результативним, а не формальним.

4. *Своєчасність.* Науковці Слінько Д. С., Шнягін О. Г., Носенко М. А. в своїх роботах акцентують увагу на тому, що оцінка своєчасності передбачає контроль строків провадження, дотримання прав учасників та запобігання безпідставним затримкам, тому керівник ОДР під час виконання своїх обов'язків має стежити за тим, щоб ключові рішення та дії приймалися без зволікання [8, с. 176; 5, с. 52].

5. *Ризики.* Обрання запобіжного заходу формально здійснюється судом, проте керівник ОДР також тут відіграє чималу роль. Він готує оцінку ризиків, наприклад знищення або спотворення доказів, вплив на свідків, переховування підозрюваних, повторне вчинення злочину, ця оцінка лягає в основу клопотань до суду або прокурора. На сьогоднішній день, в умовах

воєнного стану, така оцінка ризиків є особливо важливою.

6. *Обґрунтованість процесуальних рішень слідчого/дізнавача.* Керівник органу досудового розслідування перевіряє постанови чи клопотання слідчого/дізнавача на відповідність законодавчим вимогам, чи мають вони достатню мотивувальну частину, чи структуровано викладений текст, а також на наявність належних, допустимих доказів. Якщо ж керівник виявить недостатню обґрунтованість — може повернути на доопрацювання або скасувати постанову чи клопотання.

Розглядаючи оцінні поняття в діяльності керівника органу досудового розслідування, доцільно також приділити увагу організаційно-процесуальним оцінним поняттям, до яких відносяться:

– *Повнота розслідування.* Це поняття розглядається зі сторони того чи охоплено всі обставини справи, що підлягають доказуванню; чи проведено достатньо слідчих (розшукових) дій; чи враховано усі можливі версії події. Такі обставини важливі для формування цілісної доказової картини [9; 10].

– *Раціональність розподілу повноважень.* Під час дослідження цього питання деякі дослідники, зокрема, Носенко М. А. та Зінченко В. М. підкреслюють, що мова йде про оптимальне співвідношення: складність провадження — навантаження слідчого — потреба у створенні слідчих груп. Згадані науковці стверджують, що такий підхід дозволяє уникнути перевантаження [11, с. 132; 8, с. 178].

– *Коригування плану розслідування.* Керівник ОДР оцінює як слідчий реагує на нові факти, чи потрібно вносити зміни до плану розслідування, чи потрібно змінювати пріоритетність окремих слідчих дій, такий підхід передбачає гнучкість управління розслідування залежно від ходу провадження.

У складних справах з численними доказами або в умовах воєнного стану потреба в застосуванні таких оцінних понять, як “ризик”, “доцільність”, “ефективність”, “раціональність” стає особливо актуальною.

Обмеження дискреційних повноважень керівника органу досудового розслідування закріплені у Кримінальному процесуальному кодексі України. Так КПК України вказує, що керівник не може змушувати слідчого приймати незаконні рішення, втручатися у внутрішнє переконання слідчого при оцінці доказів або давати вказівки, що суперечать правам учасників провадження. Також керівник ОДР не вправі підміняти собою прокурора у питаннях повідомлен-

ня про підозру або обрання запобіжних заходів, оскільки ці питання обов'язково має вирішувати прокурор або суд [12, с. 93]. Таким чином, забезпечуючи дотримання принципу законності, нормативні рамки чітко обмежують поле законного вибору керівника ОДР.

Другим обмежувачем є вимога вмотивованості рішень, яка має ґрунтуватися на принципі законності. Торбас О. О. та Лапкін А. В. у своїх дослідженнях зазначають, що навіть у межах дискреції керівник ОДР повинен діяти виключно в межах закону та приймати рішення на основі внутрішнього переконання, яке має бути підкріплено аргументацією. Відсутність такої вимоги як належне обґрунтування або навпаки свавільність дій є підставою для того щоб суд визнавав такі рішення неправомірними [12, с. 94–95; 13, с. 135–137].

Одним із внутрішніх механізмів контролю є процесуальне керівництво прокурором. Керівник органу досудового розслідування підпорядковується прокурору та зобов'язаний виконувати його вказівки, але лише тільки ті, що не суперечать закону. Тому, спираючись на думку вченого Чорного Д. М., така підпорядкованість має обмежувальний характер в діяльності керівника ОДР, в тих випадках, де закон надає право процесуальних рішень виключно прокурору [14, с. 396].

Другим та не менш важливим контролем за діяльністю керівника органу досудового розслідування є судовий контроль. Дії та постанови керівника ОДР можуть бути оскаржені слідчим або стороною захисту в судовому порядку, а суд, в свою чергу, перевіряє чи дотримані принципи пропорційності, законності та захисту прав учасників процесу. Судовий контроль здійснює зовнішню перевірку правомірності дій керівника ОДР та є додатковим механізмом обмеження дискреційних повноважень.

Керівник органу досудового розслідування зобов'язаний оцінювати чи не призведе його рішення до надмірного обмеження прав учасників провадження і за потреби коригувати свої вказівки – такі дії забезпечують принцип пропорційності та вимогу балансування інтересів слідства і прав учасників процесу. Важливим аспектом обмеження дискреції є фіксація мотивів та документальне оформлення рішень, що забезпечує прозорість та можливість перевірки їх законності.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що дискреційні повноваження керівника органу досудового розслідування мають змішану організаційно-процесуальну

природу та реалізуються через систему оціночних понять, які забезпечують гнучке управління досудовим розслідуванням без втручання у доказову діяльність слідчого чи дізнавача.

Обґрунтовано, що оцінні поняття в діяльності керівника ОДР виконують інструментальну функцію і є необхідним елементом реалізації його управлінських, контрольно-процесуальних і гарантійних повноважень. Саме через такі категорії, як достатність доказів, доцільність і необхідність слідчих дій, своєчасність, ефективність, ризики, повнота розслідування та раціональність розподілу повноважень, забезпечується адаптація процесу розслідування до конкретних обставин кримінального провадження.

Доведено, що застосування оцінних понять керівником органу досудового розслідування не є проявом свавілля, а здійснюється в межах чітко визначених правових обмежень. До таких обмежень належать норми Кримінального процесуального кодексу України, принципи законності, пропорційності та обґрунтованості, заборона втручання у внутрішнє переконання слідчого, а також обов'язок належного мотивування управлінських і процесуальних рішень.

Встановлено, що прокурорський та судовий контроль виступають ключовими зовнішніми механізмами стримування дискреції керівника ОДР і забезпечують перевірку відповідності його рішень вимогам закону та стандартам захисту прав людини. Судова практика, зокрема практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, підтверджує, що організаційні й контрольно-процесуальні рішення керівника ОДР можуть мати істотні правові наслідки та підлягають оцінці з точки зору їх мотивованості та пропорційності.

Акцентовано, що в умовах ускладнення кримінальних проваджень, значного обсягу доказової інформації та дії правового режиму воєнного стану роль оцінних понять у діяльності керівника органу досудового розслідування суттєво зростає, що, у свою чергу, підвищує вимоги до якості професійного судження, документального оформлення рішень і прозорості управлінських процесів.

Зроблено висновок, що подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на розроблення доктринальної моделі застосування оцінних понять керівником органу досудового розслідування, формування критеріїв допустимого управлінського втручання та узагальнення стандартів судового контролю за реалізацією таких дискреційних повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Науково-практичний коментар до Розділу II Кримінального процесуального кодексу України “Заходи забезпечення кримінального провадження” / Ю. П. Аленін, М. В. Багрій, Р. І. Благута та ін.; за ред. І. В. Гловюк. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 440 с.
2. Коломієць В. І. Зарубіжний досвід взаємодії між органами досудового розслідування та можливості його використання в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. № 28 (1). С. 226–233.
3. Денисенко В. В. Правовідносини слідчого і керівника органу досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2024. № 3–4. С. 250–266. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.3-4/250-266>.
4. Огляд рішень Великої Палати Верховного Суду, об’єднаної палати і палат Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, які містять правові висновки про застосування норм кримінального та кримінального процесуального права (2018–2025 роки) / Упоряд.: управління аналітичної та правової роботи Касаційного кримінального суду департаменту аналітичної та правової роботи; заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, д-р юрид. наук Н. О. Антонюк. Київ, 2025. 96 с.
5. Слінько Д. С., Слінько С. В., Шнягін О. Г. Процесуальні засади оцінки доказів. *Право.ua*. 2022. № 3. С. 48–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2022.3.6>.
6. Чиж С. А. До питань оцінки доказів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 34 (1). С. 883–892.
7. Коваленко А. В. Використання доказів у кримінальному провадженні як складова процесу доказування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 576–582.
8. Носенко М. А. Актуальні проблеми процесу доказування у кримінальному провадженні. *Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю. П. Аленіна (м. Одеса, 20 лист. 2021 р.) / відп. ред.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур ; НУ “ОЮА”. Одеса, 2021. С. 174–178.
9. Яновська О. Докази та доказування у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: практика Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_09_28_Ianovska_.pdf (дата звернення: 20.12.2025).
10. Хутковський О. Оцінні поняття в кримінальному праві України. *DSpace Repository*. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/items/189a2447-4ffa-4fa3-ab25-71f8b8a08fe9> (дата звернення: 02.12.2025).
11. Зінченко В. М. Достатність доказів у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2020. 231 с.
12. Лапкін А. Принцип дискреційності кримінального переслідування. *Вісник НТУУ “КПІ”. Політологія. Соціологія. Право*. 2020. № 3 (47). С. 91–95.
13. Торбас О. О. Розсуд в кримінальному процесі України: теоретичне обґрунтування та практика реалізації : монографія. Одеса : Юридична література, 2020. 284 с.
14. Чорний Д. М. Співвідношення прокурорського нагляду та процесуального керівництва досудовим розслідуванням. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 травня 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 394–397.

Бараннік Р.В. ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІННИХ ПОНЯТЬ КЕРІВНИКОМ ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті здійснено комплексний аналіз застосування оцінних понять у діяльності керівника органу досудового розслідування як ключового елементу реалізації його дискреційних повноважень у кримінальному провадженні України. Обґрунтовано, що правовий статус керівника органу досудового розслідування має змішану адміністративно-процесуальну природу, що зумовлює використання ним оціночних категорій у процесі організації, контролю та забезпечення законності досудового розслідування.

У роботі проаналізовано основні групи оцінних понять, які застосовуються керівником органу досудового розслідування, зокрема: достатність доказів, необхідність і доцільність проведення слідчих (розшукових) дій, своєчасність та ефективність розслідування, оцінка процесуальних ризиків, а також організаційно-процесуальні категорії повноти розслідування та раціональності розподілу повноважень між слідчими. Показано, що зазначені оціночні поняття виконують інструментальну функцію, забезпечуючи гнучке реагування на обставини конкретного кримінального провадження без втручання у доказову діяльність слідчого чи дізнавача.

Особливу увагу приділено визначенню меж дискреції керівника органу досудового розслідування. Доведено, що застосування оціночних понять обмежується вимогами Кримінального процесуального кодексу України, принципами законності, пропорційності та обґрунтованості, заборонаю втручання у внутрішнє переконання слідчого, а також механізмами прокурорського та судового контролю.

Зроблено висновок, що в умовах ускладнення кримінальних проваджень та дії правового режиму воєнного стану роль оціночних понять у діяльності керівника органу досудового розслідування істотно зростає, що потребує підвищених стандартів професійного судження, мотивування та документального оформлення управлінських і процесуальних рішень.

Ключові слова: оцінні поняття, дискреція, керівник органу досудового розслідування, кримінальний процес, досудове розслідування, судовий контроль, прокурорський контроль.

Barannik R.V. APPLICATION OF EVALUATIVE CONCEPTS BY THE HEAD OF THE PRE-TRIAL INVESTIGATION BODY

This article provides an in-depth legal analysis of the application of evaluative concepts in the activities of the head of a pre-trial investigation body as a core element of the exercise of discretionary powers within Ukrainian criminal procedure. The study is based on the premise that the legal status of the head of a pre-trial investigation body is inherently mixed, combining organisational, managerial and procedural-control functions. This hybrid nature objectively necessitates the use of evaluative concepts that cannot be fully formalised within statutory provisions but play a decisive role in shaping procedural decisions and management strategies during pre-trial investigation.

The article systematically examines the main categories of evaluative concepts employed by the head of a pre-trial investigation body. These include the sufficiency of evidence, the necessity and expediency of investigative actions, the timeliness and effectiveness of pre-trial investigation, the assessment of procedural risks, as well as organisational and procedural categories such as the completeness of investigation and the rational allocation of investigative resources. It is argued that these evaluative concepts function as practical tools that enable flexible adaptation of investigative processes to the specific circumstances of a criminal case, while preserving the functional autonomy of the investigator or inquirer in matters of evidence gathering and evaluation.

Special attention is paid to the legal boundaries of discretionary powers exercised by the head of a pre-trial investigation body. The research demonstrates that discretion in this context does not imply arbitrariness, but operates within a clearly defined normative framework established by the Criminal Procedure Code of Ukraine. These boundaries include compliance with the principles of legality, proportionality and reasonableness, the prohibition of interference with the investigator's internal conviction when assessing evidence, and the obligation to provide proper justification for administrative and procedural decisions. The article highlights that the requirement of motivated decision-making serves as a fundamental safeguard against abuse of discretion and ensures transparency and accountability in managerial practices within pre-trial investigation bodies.

The study further analyses the role of prosecutorial and judicial oversight as external mechanisms for controlling the exercise of discretion by the head of a pre-trial investigation body. It is substantiated that prosecutorial supervision and judicial review function as effective constraints that verify the legality, proportionality and human-rights compliance of organisational and procedural decisions. The case law of the Supreme Court of Ukraine is examined to illustrate how courts assess the legitimacy of such decisions, particularly in situations where inadequate organisational management may lead to delays in investigation or the loss of significant evidentiary material.

The article places particular emphasis on the contemporary context of criminal proceedings conducted under conditions of martial law. It is argued that the increased complexity of criminal cases, the growing volume of evidentiary information and heightened procedural risks significantly amplify the importance of evaluative concepts in the activities of the head of a pre-trial investigation body. Under these conditions, discretionary decision-making requires a higher level of professional judgment, careful balancing between investigative efficiency and the protection of fundamental rights, and strict adherence to documentation and reasoning standards.

The study concludes that evaluative concepts constitute an indispensable component of the discretionary powers of the head of a pre-trial investigation body and are essential for ensuring effective, lawful and proportionate pre-trial investigation. At the same time, their application must remain subject to strict legal limitations, transparent reasoning and continuous external oversight. The findings of the article provide a doctrinal basis for further research aimed at developing a coherent model of evaluative decision-making and refining standards for the lawful exercise of discretion in pre-trial investigation management.

Key words: evaluative concepts, discretion; head of the pre-trial investigation body, criminal procedure, pre-trial investigation, judicial review, prosecutorial oversight.

Дата надходження статті: 30.11.2025

Дата прийняття статті: 18.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

СУДОУСТРІЙ ТА СУДОВА ПРАКТИКА; ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Сокур Т.А.,
доктор філософії, доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
Національного університету «Запорізька політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-2061-2229>

Кузьмін В.В.,
кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Психологія»
Національного університету «Запорізька політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-4940-9395>

УДК 159.98:34

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.8>

ПОНЯТТЯ ТА ПРИРОДА КОНФЛІКТІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ І СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням ролі психологічних чинників у здійсненні правосуддя та необхідністю глибшого розуміння природи конфліктів, що виникають у судовій діяльності. Сучасні тенденції розвитку правової системи України орієнтовані на утвердження принципів гуманізму, верховенства права та довіри до суду, що неможливо без ефективного врегулювання конфліктів, які супроводжують судовий процес.

Конфлікт у судовій діяльності – це не лише процесуальне зіткнення правових позицій сторін, але й складне психологічне явище, в основі якого лежить зіткнення інтересів, цінностей та емоцій. У цьому контексті постає потреба міждисциплінарного аналізу конфлікту як соціально-правового феномена, що поєднує юридичну, психологічну та етичну складові.

Ступінь наукової розробленості проблеми свідчить, що питання конфлікту в судовій сфері розглядалося у працях як правознавців, так і психологів, однак комплексне дослідження, яке б охоплювало історичний розвиток цього явища в контексті судової діяльності та правової психології, залишається недостатньо опрацьованим.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності судових конфліктів через призму історико-правового аналізу та визначенні психологічних аспектів їхнього виникнення і подолання.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

– дослідити історичні підходи до розуміння конфлікту у правовій науці;

– охарактеризувати поняття і класифікацію судових конфліктів;

– розкрити психологічні чинники, що впливають на динаміку конфліктів у судовій практиці;

– обґрунтувати шляхи вдосконалення судової діяльності на основі психологічного підходу.

Методологічну основу дослідження становлять історико-правовий, системний, порівняльний та психологічний методи, що забезпечують комплексне вивчення досліджуваного феномена.

Історія доводить, що конфлікти були невід'ємною рисою суспільного життя. У давні часи вони розглядалися як природний стан взаємин між людьми. Уже Геракліт вбачав у боротьбі протилежностей рушійну силу розвитку, підкреслюючи, що «ворожнеча» і «війна» є джерелом появи нового в природі й суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи дослідження, зауважимо, що з розвитком суспільства розширюється коло прав і свобод людини та громадянина, які реалізуються на практиці. Це сукупно об'єктивно змінює умови життя, викликає зіткнення інтересів суб'єктів у судових процесах. Разом з умовами змінюються економічні, політичні, соціальні передумови і наслідки конфліктів. Важливою основою взаємин між учасниками судових процесів мають бути принципи поваги і компромісу, які сприяють збереженню справедливості. Однак, навіть у найсприятливіших умовах життя суспільства уникнути конфліктів у судовій сфері важко. Саме тому протягом всієї історії людства конфлікти розглядаються як «атрибут

суспільного життя, неодмінна і важлива умова суспільного буття» [14, с. 15]. Безумовно, можна спробувати ігнорувати конфлікти як форму взаємодії протилежних інтересів у судових процесах, проте такі спроби приречені на невдачу. Це підкреслює важливість переоцінки місця і ролі конфліктів у правовій та судовій практиці [7, с. 105].

Еволюція суспільства, включно з судовою системою, є складним процесом, який полягає у виникненні, зміні та вирішенні суперечностей. Як показує багатовікова історія, суперечності інтересів існували завжди, і наскільки далеко сучасна наука не зазірала б у минуле суспільного або правового розвитку – всюди знаходилися конфлікти. Це підтверджується тим, що багатовікова історія має свої традиції нагромадження ідей щодо конфліктів, їх причин, а також способів запобігання та розв'язання у різних сферах життя, зокрема в судових справах.

Спочатку конфлікти вважалися звичайними явищами у людських спільнотах і тривалий час не ставали об'єктом наукового дослідження, хоч про них згадувалося навіть у стародавніх пам'ятках. Деякі вчені засуджували сварки та суперечки між людьми, радили їх уникати. Інші ж, як наприклад, Геракліт, вважали, що у протиріччях народжується істина, а сутички є необхідним елементом будь-якого розвитку, в тому числі і судового процесу. Він першим серед філософів звернув увагу на роль боротьби протилежностей як загального закону, що діє як у природі, так і в суспільстві. Геракліт зазначав, що «ворожнеча» і «війна» є «джерелом появи нового у світі» [1, с. 19]. Ці ідеї пізніше розвивали Сократ, Платон, Полібій, Епікур та інші мислителі.

Епоха Відродження принесла критичне засудження соціальних та збройних конфліктів з боку видатних гуманістів, таких як Т. Мор, Е. Роттердамський, Ф. Рабле та Ф. Бекон [8, с. 18]. Їхні думки заклали підвалини для сучасних поглядів на конфлікти в суспільстві, зокрема в правовій сфері, акцентуючи на важливості мирного вирішення суперечок.

Політична та правова думка Стародавньої Індії формувалася під впливом міфічних та релігійних уявлень. Це знайшло відображення у таких джерелах, як Веди (II тис. до н.е.), Упанішади (IX–VI ст. до н.е.), Закони Ману (II ст. до н.е.) тощо. Каста брахманів встановлювала правові норми, які регулювали соціально-політичне та духовне життя давньоіндійського суспільства [3, с. 230]. Подібно до цього, судова система су-

часності вимагає чітких правових норм та механізмів вирішення конфліктів, що виникають у судових процесах, щоб забезпечити справедливість та рівновагу в суспільстві.

Якщо звернутися до історії Римської держави, то витоки правового врегулювання конфліктів можна знайти у Законах XII таблиць (451–449 рр. до н.е.). У цих документах були встановлені правові норми, що регулювали взаємовідносини між громадянами та забезпечували розв'язання конфліктних ситуацій різного рівня [11, с. 140]. Окрім того, важливо звернути увагу на конфліктологічні аспекти правових пам'яток Київської Русі X століття. Формування правової системи Київської Русі проходило під значним впливом Візантії, але при цьому зберігалось і власне правове підґрунтя. Якщо розглянути такі джерела, як «Слово про закон і благодать» Іларіона, «Повість минулих літ» Нестора, «Повчання» Володимира Мономаха, «Слово» та «Маління» Данила Заточника, то можна побачити роздуми про причини соціальних суперечностей, засудження міжособистісних конфліктів та феодалських війн, а також шляхи їх попередження та усунення [2, с. 19].

Також варто згадати відомий збірник законів «Руська правда», який регулював в основному кримінально-правові та майнові конфлікти. Виникнення давньоруського права сприяло закріпленню норм, які забезпечували вирішення конфліктів у суспільстві.

Епоха Просвітництва принесла новий підхід до дослідження конфліктів, пропонуючи нове бачення їх вирішення. У період формування та розвитку громадянського суспільства з'явилися праці Т. Гоббса, Ш. Л. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, І. Канта, Г. Гегеля. Від ідеї «війни всіх проти всіх», яку повинна врегулювати держава, до концепції суспільного договору, де всі домовляються про спільне існування, ці мислителі пропонували різні підходи до згладжування конфліктів між владою та підпорядкуванням.

Проте в той час конфлікти розглядалися здебільшого в контексті політико-правових досліджень і не були предметом окремого вивчення. Лише з виникненням соціології конфлікти почали сприйматися з нових позицій. У працях таких учених, як Г. Спенсер, М. Вебер, Г. Зімель, В. Парето, можна знайти основи нової конфліктологічної концепції. Відтоді соціологи та фундаменталісти почали протистояти у своїх поглядах на конфлікт. Перші бачили конфлікт як природне явище, другі ж розглядали його виключно як негативне [15, с. 31].

Новий етап у розумінні соціальних конфліктів та виокремленні поняття правового конфлікту розпочався в XIX столітті, коли відбувалися значні зміни в економічній, політичній та духовній сферах життя. Конфлікти та зіткнення інтересів стали не лише можливими, а й неминучими аспектами соціальної реальності.

Створення науки про правові конфлікти стало можливим завдяки розвитку конфліктології як окремої галузі знань, витоки якої беруть свій початок з вчення Дарвіна про еволюцію, що заклало основу для соціального дарвінізму. Цей процес відзначав перехід від філософського осмислення суспільних відносин до наукових теоретичних побудов, базованих на узагальненні емпіричних даних, отриманих за допомогою методів науки.

У 1950-х роках на Заході розпочалося становлення конфліктології як науки. Виділяють два основних етапи її розвитку. Перший етап (1950–1970 рр.) був присвячений становленню соціології конфліктів, зокрема й судових, де вивчалися причини їх виникнення, функції конфліктів та їх динаміка. Саме в цей період були зроблені спроби створити загальну теорію конфліктів (К. Боулдінг, Л. Крісберг, К. Фінк та ін.). Другий етап (1980–2000 рр.) характеризується активною розробкою методів вирішення та попередження конфліктів, включно з судовими. Такі вчені, як Т. Боттомор, М. Дойч, М. Крозьє, Р. Снайдер, Т. Шеллінг та інші, зробили значний внесок у розробку понятійного апарату для дослідження конфліктів, розкрили їх природу, механізми виникнення та розвитку, а також способи контролю та регулювання, що є особливо актуальними в контексті судових розглядів.

В Україні проблема конфліктів тривалий час не була об'єктом наукового дослідження, оскільки вважалося, що радянське суспільство функціонує безконфліктно. Однак із початку 1920-х років у юридичній науці почали з'являтися праці, присвячені конфліктам у різних сферах, зокрема конфлікти в групах, між керівником і підлеглим, сімейні, трудові конфлікти, конфлікти в роботі слідчих органів, а також й у судовій діяльності [4, с. 7].

Це дало поштовх до формування нового наукового напрямку – теорії правових конфліктів, завданням якого стало дослідження ролі конфліктів у суспільному розвитку, соціальному управлінні та гармонізації суспільних і правових відносин, а також вивчення закономірностей виникнення, розвитку і вирішення правових конфліктів.

З'явилися перші наукові праці вітчизняних вчених, присвячені конфліктам у правовій сфері, в яких розглядалися теоретичні й спеціальні аспекти конфліктології. В. Кудрявцев став першим, хто ввів у науковий обіг поняття «юридичний конфлікт», визначив його дефініцію та описав «чисті» і «змішані» конфлікти в юридичній площині.

Якщо звернутися до вітчизняних досліджень, то варто відзначити працю Н. Свиридюк, яка зазначає, що юридичний конфлікт «...відбувається в межах певної процедури, його логічною основою є чітка та переконлива аргументація, а розв'язання такого конфлікту, як правило, формалізоване і санкціоноване волею держави або принципами і нормами права. Таким чином, юридичний конфлікт у широкому розумінні – це будь-який соціальний конфлікт, що має хоча б один елемент із юридичним змістом» [6, с. 18].

Цікавим є також визначення М. Олексюка, який зазначає, що «...юридичний конфлікт є специфічним протистоянням сторін, за якого хоча б один елемент має юридичний характер. Він проявляється у різних формах, використовує різноманітні засоби та відіграє важливу роль у формуванні права і трансформації суспільства» [10, с. 338].

Отже, проведений теоретичний аналіз показав, що наукові погляди на судовий конфлікт пройшли складний шлях розвитку. Однак на сьогодні не сформовано загальновизнаної теорії судових конфліктів, а також існують розбіжності у методологічних підходах до вивчення цього складного явища. Проблематика судових конфліктів вимагає глибокого наукового аналізу та участі фахівців різних галузей, особливо юристів і суддів, оскільки в межах однієї дисципліни неможливо повністю дослідити всі аспекти цього явища. Таким чином, дослідження судових конфліктів стає новим і важливим напрямом у сучасній науці, що зумовлено нагальною потребою в глибшому розумінні та вирішенні конфліктів у судовій практиці.

Динаміка конфліктів у судовій сфері формується не лише юридичними аспектами, а й комплексом психологічних чинників, які визначають поведінку учасників процесу, їхню взаємодію та здатність до конструктивного вирішення спорів.

Психологічні аспекти судових конфліктів становлять важливий компонент вивчення їхньої природи, динаміки та можливих шляхів вирішення. Психологічний аналіз дозволяє зрозу-

міти внутрішні мотиви, емоційні переживання і установки, які впливають на перебіг судових конфліктів та їхню ескалацію. Це дає можливість розробити більш ефективні стратегії управління конфліктами, враховуючи не лише правову, але й психологічну складову.

Основні психологічні чинники, що впливають на динаміку конфліктів у судовій практиці:

1. *Емоційний стан учасників.* Високий рівень емоційного напруження, тривожність чи агресія можуть ускладнювати комунікацію, а емоційна нестійкість часто призводить до ескалації конфлікту.

2. *Мотивація сторін.* Особисті інтереси – матеріальні, моральні, соціальні, формують ставлення до конфлікту. Якщо мотивація спрямована на «перемогу», а не на справедливе вирішення – конфлікт загострюється.

3. *Когнітивні викривлення.* Учасники схильні сприймати факти вибірково, під впливом упереджень («я правий», «інша сторона винна»), це знижує здатність об'єктивно оцінювати ситуацію.

4. *Рівень правової та психологічної культури.* Уміння висловлювати позицію конструктивно, повага до опонента та суду сприяють зниженню конфліктності. У свою чергу низька культура спілкування або правова необізнаність посилюють протистояння.

5. *Стиль поведінки в конфлікті.* Відповідно до класифікації К. Томаса, сторони можуть обирати стратегії: уникання, пристосування, компроміс, суперництво або співробітництво. Найбільш ефективним для судової практики є співробітництво.

6. *Психологічні особливості судді.* Його емоційна стабільність, рівень емпатії, спроможність до нейтральності та управління напругою визначають темп і результат конфлікту. Уміння судді підтримувати баланс між авторитетом і відкритістю допомагає знизити градус емоцій.

7. *Соціально-психологічні фактори групового впливу.* Тиск громадської думки, присутність медіа, поради адвокатів чи близьких людей можуть підсилювати емоційність і зменшувати готовність до компромісу.

8. *Довіра до судової системи.* Низький рівень довіри породжує в учасників відчуття несправедливості, що підживлює конфлікт, а висока довіра сприяє прийняттю рішень навіть у разі поразки.

Одним із ключових факторів, що впливає на розвиток судових конфліктів, є емоційна напруга сторін. Згідно з дослідженнями Лаза-

руса (1991 р.) щодо стресу та когнітивних оцінок ситуацій, учасники судових процесів часто сприймають їх як загрозливі або такі, що несуть значний ризик для їхніх особистих або соціальних інтересів. Це може спричиняти агресивну поведінку, уникання конструктивної взаємодії та зниження здатності до адекватного оцінювання реальності, що перешкоджає досягненню компромісу.

Крім того, важливо враховувати особистісні характеристики учасників судових конфліктів, оскільки вони визначають поведінкові стратегії в умовах конфлікту. У контексті судових процесів можна говорити про індивідуальні особливості, такі як рівень агресивності, схильність до домінування або підкорення, а також здатність до самоконтролю. Відповідно до теорії трансакційного аналізу (Берн, 1964), поведінка учасників судових конфліктів значною мірою залежить від їхньої «позиції» в конфлікті – активної чи пасивної. Наприклад, люди з високим рівнем агресивності можуть вибирати конфронтаційні стратегії, спрямовані на перемогу будь-якою ціною, що ускладнює пошук компромісу. З іншого боку, особи з високою здатністю до саморегуляції та емпатії можуть бути більш схильними до співпраці та пошуку альтернативних шляхів вирішення конфлікту.

Соціальні установки та стереотипи також відіграють значну роль у розвитку та вирішенні судових конфліктів. Дослідження у сфері соціальної психології свідчать про те, що судові процеси часто сприймаються як змагання між сторонами, де одна повинна перемогти, а інша зазнати поразки. Таке сприйняття призводить до формування стереотипів щодо сторін конфлікту, що впливає не лише на їхню поведінку, але й на рішення суддів та адвокатів. Згідно з теорією соціальної ідентичності (Таджфел, Тернер, 1979), учасники судових процесів можуть ідентифікувати себе з певною соціальною групою, що підсилює конфлікт, особливо у випадках, коли конфлікт зачіпає етнічні, релігійні чи культурні аспекти. Це створює додаткові труднощі у вирішенні конфліктів і потребує спеціальних навичок від суддів та адвокатів для подолання цих упереджень.

Психологічні процеси сприйняття та комунікації між учасниками судового процесу є ще одним важливим аспектом, який впливає на конфлікти. Відповідно до досліджень М. Вебера щодо соціальної взаємодії, неправильне розуміння намірів і позицій іншої сторони може стати джерелом додаткового конфлікту. Це особли-

во важливо в судових процесах, де комунікація між сторонами часто є формальною і опосередкованою через адвокатів або суддів. Недостатня інформація, викривлення або емоційне напруження можуть призводити до ескалації конфліктів і створювати бар'єри для їх мирного вирішення. Ефективна комунікація є ключовим елементом для зменшення напруги та створення умов для конструктивного діалогу між сторонами [12, с. 35].

Окремо слід зазначити, що судовий процес, як правило, передбачає чітко визначені ролі для його учасників. Згідно з дослідженнями Гоффмана про рольову поведінку, судді та адвокати часто сприймаються як авторитетні фігури, чия роль полягає у встановленні порядку та вирішенні конфліктів. Однак, при неефективному виконанні своїх функцій вони можуть стати джерелом додаткових конфліктних ситуацій. Адвокати можуть підбурювати сторони до ескалації конфліктів заради досягнення тактичних переваг у процесі, що лише ускладнює вирішення конфлікту [1, с. 87].

Для підвищення ефективності судової практики існують різні форми вдосконалення професійної діяльності суддів. Це включає вивчення нових законодавчих актів, їх інтерпретацію та застосування на практиці, а також способи подолання труднощів, які можуть знижувати ефективність роботи судді, зокрема навантаження на суддю, зовнішній тиск на прийняття рішень і, попри реформи, незадовільна матеріально-технічна база судів.

Типологія конфліктів є різноманітною. Залежно від суб'єктів конфлікту. Конфлікти можуть бути як між людьми «людина – людина», так і між продуктами їхньої діяльності «людина – норма (закон)».

Перший тип відображає міжособистісні суперечки між учасниками процесу, які виникають через невихованість, нетерпимість або особисту антипатію. Завдання судді полягає у розпізнанні природи конфлікту (об'єктивної чи суб'єктивної) та його своєчасному врегулюванні. Другий тип – зіткнення поведінки особи із законодавчими вимогами (наприклад, кримінальні злочини), які виникають через недосконалість законодавства.

Наприклад, коли прокурор перебиває виступ адвоката, це створює суб'єктивний конфлікт типу «людина – людина» (через неповагу до колеги) і конфлікт «людина – закон», оскільки будь-які висловлювання дозволяються тільки через звернення до судді. У обох ви-

падках суддя повинен насамперед з'ясувати: чи є цей конфлікт об'єктивним за своєю природою, чи в ньому присутній особистісний компонент (негативне ставлення одного учасника до іншого) та погасити такі конфлікти, спираючись або на застосування санкцій (що відбувається найчастіше), або на знання психологічних особливостей представників певних соціальних або професійних груп [16, с. 82].

Саме конфлікти типу «людина – людина» найчастіше згадуються, коли йдеться про конфліктні ситуації під час судових засідань. Запобігти цьому конфлікту в межах судового процесу неможливо, оскільки його запобігання є результатом профілактичної діяльності щодо попередження злочинності [9, с. 201].

Причиною суб'єктивних антагоністичних тенденцій є не зовнішні обставини, а особистісні характеристики учасників конфлікту, такі як нестриманість, невихованість, негативне ставлення до представників певних соціальних чи професійних груп [13, с. 79].

Висновки. Таким чином, психологічні аспекти судових конфліктів охоплюють широкий спектр факторів, розуміння яких є важливим для розробки ефективних стратегій управління та вирішення судових конфліктів, що сприятиме справедливості, зниженню напруги та забезпеченню правосуддя в рамках судового процесу.

У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що конфлікти у судовій діяльності є невід'ємним елементом функціонування системи правосуддя, оскільки вони виникають у процесі реалізації принципу змагальності та забезпечення прав сторін. Судовий конфлікт має подвійний характер – юридичний і психологічний: з одного боку, він є формою правового протистояння, а з іншого – виявом міжособистісної взаємодії, що супроводжується емоційною напругою та когнітивними упередженнями.

Історико-правовий аналіз свідчить, що у різні епохи конфлікти в судочинстві сприймалися по-різному – від карального чи ритуального врегулювання до гуманістичної концепції правосуддя, зорієнтованої на досягнення соціальної згоди. У сучасному контексті конфлікт у суді розглядається не лише як проблема, а як ресурс розвитку правової системи, що стимулює вдосконалення процедур, підвищення професійної компетентності суддів і розвиток суддівської етики.

Проведений аналіз показав, що конфлікти у судовій діяльності є природним елементом змагального процесу та виконують як руйнівну,

так і конструктивну функцію. Судові конфлікти мають подвійний характер: юридичний та психологічний, а їх ефективне вирішення можливе лише за умови комплексного підходу.

Історико-правовий розвиток показує еволюцію поглядів на конфлікти – від визнання їх неминучості до формування гуманістичної моделі правосуддя, спрямованої на досягнення балансу та соціальної згоди.

Психологічний аналіз дозволяє пояснити механізми ескалації судових конфліктів, а також визначити шляхи їх конструктивного врегулювання через управління емоціями, долання ког-

нітивних викривлень, удосконалення комунікації та розвиток професійних компетенцій суддів.

Перспективи подальших досліджень полягають у:

- розробці психологічних програм підготовки суддів;
- застосуванні медіаційних технологій;
- поглибленні досліджень емоційних і когнітивних процесів у судовій діяльності;
- удосконаленні інституційних механізмів запобігання конфліктам;
- вивченні міжнародного досвіду врегулювання судових конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти на сучасному етапі державотворення: конституційно-правовий аспект: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2009. 35 с.
2. Беляков К. І. Вступ до інформаційно-правової конфліктології. Право та державне управління, 2013, № 2. С. 19–24.
3. Березовська Л. І., Конц, Т. С. Психологічна готовність студентів до розв'язання конфліктів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія: Педагогіка та психологія, 2016, Вип. 2. С. 230–233.
4. Бобровник, С. В. Способи вирішення юридичного конфлікту. *Часопис Київського університету права: український науково-теоретичний часопис*, 2004, № 3. С. 7–13.
5. Бобровник С. В. Правовий компроміс і правовий конфлікт у національному законодавстві: деякі аспекти прояву. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*, 2014, Вип. 1. С. 18–21.
6. Дмитрієва Н. В. Психологічні аспекти судової діяльності. Х.: ХНУВС, 2016. 208 с.
7. Жданюк А. Роль конфліктологічної освіти у професійному становленні майбутнього юриста. *Нова педагогічна думка*, 2017, № 2. С. 36–39.
8. Кисельова Т. *Програмний документ «Інтеграція медіації в судову систему України». Альтернативні способи вирішення спорів у контексті судової реформи в Україні. К., квітень 2017. С. 5–36.
9. Конфліктологія: підручник / за ред. Л. М. Герасіної, М. І. Панова. Харків: ХНУВС, 2002. С. 201–202.
10. Мамич М. В. Медіація як технологія врегулювання конфліктів. *Актуальні проблеми держави і права*, 2007, Вип. 34. С. 338–341.
11. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. К.: МАУП, 2003. 360 с.
12. Ремес В. С. *Психологія судової діяльності*. К.: НАПрН України, 2018. 198 с.
13. Сеник О. М. Концептуальні основи методології пізнання правового конфлікту. *Правова інформатика*, 2013. С. 79–85.
14. Сливка С. С. Проблеми філософії права: навч. посіб. Львів, 2016. 160 с.
15. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навч. посіб. К.: Кондор, 2010. 172 с.
16. Череватюк В. Б., Сай Р. Інститут примирення та медіація в контексті специфіки ментальності сторін конфлікту. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. Серія: *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*, 2018, № 4 (49). С. 81–89.

Сокур Т.А., Кузьмін В.В. ПОНЯТТЯ ТА ПРИРОДА КОНФЛІКТІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ І СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Стаття аналізує природу судових конфліктів, поєднуючи історико-правовий і психологічний підходи. Автори показують, що конфлікт завжди був частиною суспільного розвитку: від уявлень античних мислителів про природну взаємодію протилежностей до сучасних теорій, які розглядають конфлікт як конструктивний механізм врегулювання суперечностей. У ХХ столітті сформувалася конфліктологія, а в Україні інтерес до правових конфліктів активізувався лише в період перебудови.

У центрі уваги – подвійна природа судового конфлікту. Юридичний аспект проявляється у зіткненні правових позицій сторін, тоді як психологічний – у протистоянні емоцій, мотивів, цінностей та комунікативних стратегій. Емоційна напруга, когнітивні викривлення, стиль поведінки, рівень правової культури та особистісні риси учасників суттєво впливають на перебіг судової взаємодії. Соціально-психологічні чинники: громадська думка, медіа, стереотипи, рівень довіри до суду – також визначають сприйняття процесу та його результатів.

Розглянуто два основні типи судових конфліктів: «людина – норма» та «людина – людина», причому останній є найпоширенішим і найскладнішим через суб'єктивні емоційні причини. Суддя має вміти розпізнавати джерело конфлікту та регулювати його, не допускаючи загострення.

Автори роблять висновок, що конфлікти є невід'ємною частиною змагального процесу й водночас чинником розвитку правової системи. Сучасний підхід розглядає конфлікт не як загрозу, а як ресурс для вдосконалення судових процедур. Тому важливим є включення психологічної підготовки до навчання суддів і юристів, розвиток навичок саморегуляції та конструктивної комунікації, а також упровадження медіації як ефективного інструмента врегулювання суперечок.

Ключові слова: конфлікт; судова діяльність; правова психологія; судовий процес; емоційна напруга; комунікація; історико-правовий аналіз; суддівська етика.

Sokur T.A., Kuzmin V.V. THE CONCEPT AND NATURE OF CONFLICTS IN THE JUDICIAL SYSTEM: EVOLUTION OF VIEWS AND MODERN APPROACHES IN LEGAL PSYCHOLOGY

The article explores the theoretical, legal, and psychological foundations of conflicts arising within judicial activity. It traces the evolution of ideas about conflict from antiquity to the present, showing how the phenomenon gradually came to be understood as an inherent and indispensable component of justice. Since the judicial process is by nature a mechanism for resolving disputes, the authors emphasize that conflicts are not anomalies but a structural feature of legal proceedings. The growing significance of psychological factors – emotional tension, communication challenges, cognitive biases – underscores the need for a holistic understanding of judicial conflicts.

Through a historical lens, the study identifies key milestones in the development of conflict theory. Ancient thinkers such as Heraclitus viewed conflict as a natural interplay of opposites that drives development. Philosophers of antiquity and the Middle Ages regarded disputes as inevitable but requiring morally guided resolution. During the Enlightenment, conflict came to be seen as a social phenomenon necessitating legal regulation and balance between state and citizen. In the 19th and 20th centuries, with the rise of sociology, conflict became a subject of systematic analysis, ultimately giving rise to conflictology as a distinct discipline. Mid-20th-century scholars advanced the idea of constructive conflict and highlighted the judiciary as a key arena for resolving societal contradictions.

In Ukraine, the study of legal conflicts developed relatively late due to the ideological imposition of a “conflict-free” society. Only from the period of perestroika did Ukrainian scholars begin to conceptualize “legal conflict” as a contradiction with legal content arising within established procedures.

The article analyzes the emotional states of participants, cognitive distortions, motivational factors, behavioral styles, levels of psychological and legal culture, role expectations, and broader social attitudes. Emotional tension is identified as the primary catalyst for conflict escalation, often distorting communication and perception. Personal traits – self-regulation, empathy, dominance, or compliance – significantly influence conflict dynamics, as illustrated through E. Berne’s transactional analysis.

The authors distinguish two principal types of judicial conflicts: “person vs. norm,” which reflects clashes between individual behavior and legal requirements, and “person vs. person,” grounded in interpersonal confrontation. The latter is most common in court and frequently arises from subjective factors such as intolerance or personal hostility. A judge’s responsibility is to discern whether a conflict is objective or subjective and intervene appropriately.

The article concludes that conflicts in judicial activity are natural and, when properly managed, contribute to the development of the legal system. Legal psychology increasingly views conflict not as a destructive force but as a resource for improving judicial procedures and enhancing the quality of justice. The authors advocate integrating psychological training into legal education, strengthening emotional self-regulation and communicative competence, and expanding the use of mediation technologies to bolster trust in the judiciary and advance the principles of humanism and the rule of law.

Key words: conflict, judicial activity, legal psychology, judicial process, emotional tension, communication, historical and legal analysis, judicial ethics.

Дата надходження статті: 26.11.2025

Дата прийняття статті: 18.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Скундзя М.М.,

*аспірант факультету міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету
<https://orcid.org/0009-0003-1089-4087>*

УДК 341.241.8+330.341.44+339.137.2]:016.1ЄС

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5666.2025.4.9>НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ ТА СПОТВОРЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ
В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Постановка проблеми. Термін «недобросовісна конкуренція» є широко розповсюдженим у світі та застосовується для ідентифікації проявів порушення правил конкуренції на певному ринку. Застосування терміну недобросовісна конкуренція стосовно порушень правил конкуренції починаючи з XIX століття набуло широкого розповсюдження в міжнародному праві та національному праві різних країн та використовується і по сьогоднішній день. Вперше поняття недобросовісна конкуренція в міжнародному праві був визначений в ст. 10 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності 1883 року як року як будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах [2, с. 11]. Розвиток інформаційного суспільства зумовлює виникнення нових форм порушення конкуренції та необхідності адекватного викликам правового регулювання. Відповідно визначення понять та термінів також потребує уточнення з метою забезпечення правової визначеності та практики правозастосування. Особливо актуальним це питання з огляду на євроінтеграційний процес України та необхідності гармонізації законодавства України до права Європейського союзу.

Виклад основного матеріалу. В міжнародному праві термін «недобросовісна конкуренція» вперше з'являється в ст. 10 bis Паризької конвенції про охорону промислової власності від 1883 року як будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах. Тобто розуміння суті недобросовісної конкуренції було сформовано діалектичним методом шляхом визначення потенційно прийнятних та абстрактних, проте чесних (fair) правил конкуренції, які повинні дотримуватись всіма учасниками ринку та, навпаки, не чесних чи недобросовісних (unfair), використання яких заборонялося. З часом, такий підхід був імплементо-

ваний в конкуренційне законодавство більшості країн світу, зокрема і України. Як наслідок, була сформована достатньою мірою зрозуміла концепція протидії антиконкурентним діям, яка полягала у чіткій ідентифікації актів недобросовісної конкуренції, які заборонені та вважались правопорушенням, а також встановлені законодавчих процедур регулювання та протидії таким актам. В свою чергу, така концепція на нашу думку зумовила виникнення декількох теоретико-правових проблем, які потребують практичного вирішення, адже сучасний стан розвитку конкуренційних правовідносин суттєво змінився за останнє століття:

По-перше, діалектичний підхід за якого трактування поняття «добросовісна конкуренція» сприймається як протилежне поняттю «недобросовісна конкуренція» – акту, що порушує чесні правила конкуренції. В цьому розрізі виникає проблема класифікації та визначення тих самих чесних правил конкуренції, а також визначення поняття «добросовісна» для характеристики конкуренції як моделі загальноприйнятної поведінки в конкурентних правовідносинах.

По-друге, з точки зору формально-юридичного аналізу добросовісність та недобросовісність є певними стандартами поведінки, які характеризують та оцінюють дії суб'єктів у правовідносинах. Однак ця категорія є достатньо абстрактною, тому виникає питання її застосування як суб'єктивної складової порушення в сфері захисту конкуренції. Виникає закономірне питання чи потрібно доводити саме недобросовісність суб'єкта під час аналізу його поведінки чи дій для визначення порушення та класифікації такого порушення як недобросовісна конкуренція. Це створює певні складнощі для кваліфікації порушення і для доведення вини суб'єкта господарювання.

По-третє, враховуючи розвиток економіки та конкуренції в різних галузях економіки виникає питання щодо ефективності такої моделі правового регулювання конкуренційних правовідносин, в якому існує чітке актів недобросовісної конкуренції, однак відсутня визначеність добросовісної конкуренції як категорії. Широко розповсюджений підхід трактування добросовісної конкуренції як такої, яка є протилежною недобросовісній конкуренції досить часто призводить до виокремлення саме недобросовісності в антиконкурентних діях, залишаючи поза межами основний негативний наслідок від недобросовісної конкуренції чи будь-яких інших порушеннях конкуренції – шкода іншим учасникам, дисбаланс конкретного товарного чи географічного ринку.

З огляду на вищевказані питання, актуальним є дослідження правового регулювання недобросовісної конкуренції в праві Європейського Союзу, як наднаціонального об'єднання, яке змушене створювати спільні правила для всіх учасників. Закономірно, виникла потреба певної уніфікації та систематизації теоретичних підходів та практики застосування, імплементація їх в систему правового регулювання ЄС та національного законодавства країн-членів, що в свою чергу має слугувати спільним базисом для функціонування конкуренційної політики ЄС. Питання імплементації правового регулювання конкуренції є також актуальним для України у зв'язку з підписанням Угоди про Асоціацію з ЄС та необхідністю гармонізації законодавства України з *Acquis Communautaire*.

Правовою основою регулювання конкуренційних правовідносин в праві Європейського Союзу є розділ VII Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС), який визначає основні правила регулювання конкуренції, регламенти Ради ЄС та акти Європейської Комісії та інші акти вторинного права ЄС. Ст. 102 ДФЄС забороняє будь-яку антиконкурентну поведінку (угоди, спільні дії тощо), результатом якої є обмеження, перешкоджання чи спотворення конкуренції [2, с. 86]. Саме факт спотворення конкуренції є основним маркером, відсутність якого свідчить про дотримання правил конкуренції на ринку Європейського Союзу. Тобто негативний наслідок для конкуренції на певному ринку є визначальним фактором порівняно з недобросовісними діями, які є лише складовою причинно-наслідкового зв'язку, який встановлюється під час виявлення та розслідування фактів порушення

конкурентного права. Іншими словами, для кваліфікації порушення в сфері конкуренції дії чи бездіяльність суб'єктів не обов'язково мають бути добросовісними чи недобросовісними, але обов'язково має бути негативний наслідок у вигляді обмеження чи спотворення конкуренції. Цей підхід в праві Європейського Союзу фактично нівелює раніше застосовуваний принцип фокусу на «недобросовісності» поведінки окремих суб'єктів порівняно з добросовісністю інших та створює правове підґрунтя для протидії саме негативним наслідкам антиконкурентної поведінки, можливості застосування так званих циклічних критеріїв оцінки в конкуренції [10, с. 151]. Циклічні критерії оцінки передбачають формування юридичних стандартів та практики застосування з огляду на оцінку добросовісності чи недобросовісності поведінки суб'єктів. Тобто, якщо законодавство в сфері конкуренції передбачає застосування чесних звичаїв та норм поведінки, безпосередньо коло суб'єктів господарювання буде формувати такі чесні звичаї та норми, які в свою чергу будуть застосовуватись до оцінки добросовісності чи недобросовісності поведінки інших суб'єктів. В свою чергу, така конструкція передбачає певний циклічний рух, за якого конкурентний ринок шляхом певної саморегуляції встановлює міру поведінки, а роль державного регулювання полягає у формальній фіксації такої поведінки в нормативно-правових актах та забезпеченню її дотримання всіма іншими суб'єктами. Таким чином досягається циклічний процес вдосконалення регулювання саме поведінки суб'єктів, а не негативних наслідків, які можуть бути спричинені такою поведінкою. Така циклічність може призвести по-перше до слабкої інституційної ролі держави в процесі регулювання конкуренційних відносин, по-друге до відсутності можливості адекватно реагувати на виклики та нові порушення (особливо в високотехнологічних галузях) по-третє в створенні певного дисбалансу, коли суб'єкти господарювання матимуть більше можливості впливати на поведінку ринку та ринкову силу, трансформуючи таким чином недобросовісну поведінку в норму звичаю чи норму права. В таких випадках, певним чином розмивається фокус на припиненні негативних наслідків, а увага приділяється саме на порушення.

Порівнюючи терміни недобросовісної конкуренції та спотворення конкуренції важливо зазначити, що спотворення конкуренції, як акт порушення правил конкуренції є ширшою ка-

тегорією, яка включає в себе недобросовісну конкуренцію та будь-які інші порушення правил конкуренції, які можуть мати місце: узгоджені практики, рішення чи будь-які інші дії суб'єктів господарювання, що перешкоджають, обмежують чи спотворюють конкуренцію. Натомість, недобросовісна конкуренція, в класичному визначенні Паризької конвенції проявляється *sensu stricto* в конкретних діях чи бездіяльності, що суперечить чесним правилам в торгових чи промислових справах. З огляду на таку відмінність виникає закономірне питання чи буде вважатись порушенням правил конкуренції будь-яка дія суб'єктів господарювання, яка не суперечить чесним правилам в торговельних чи промислових справах, але має негативний вплив на конкуренцію на певному товарному чи географічному ринку. І навпаки, дії суб'єктів господарювання можуть не мати наслідків для конкуренції на ринку, але суперечити та формально порушувати норм законодавства в сфері конкуренції. Тому, ключовою відмінністю в таких випадках буде наявність або відсутність шкоди конкуренції, а не конкретно визначеному суб'єкту.

Саме тому правове регулювання захисту від недобросовісної конкуренції потребувало удосконалення та певним чином трансформації з метою уникнення не чіткості та неоднозначності в правозастосуванні. Основна ідея таких змін полягала, на наш погляд у зміні існуючої парадигми та зосередженні основного фокусу уваги саме на негативних наслідках, а не на формальному визначенню випадків, які порушують правила конкуренції. Цей підхід пояснюється також тим, що правове регулювання не завжди може адекватно реагувати на нові прояви антиконкурентних дій чи поведінки суб'єктів, якщо такі прояви не чітко не визначені в законодавстві як заборонені. Цей принцип також частково обґрунтовує зміну вектору конкуренційної політики Європейського Союзу із переважного застосування підходу *ex post* до поступового переходу на *ex ante*, прикладом якого є DMA (Digital marketing act) тощо. Слід зазначити, що антиконкурентне право ЄС побудоване на необхідності протидіяти в першу чергу тим проявам порушення конкуренції, які можуть мати наслідки для спільного ринку чи певних товарних або географічних ринків декількох країн ЄС. Тому, в класичному розумінні, правова система ЄС покликана протидіяти в першу чергу утворенням картелів, зловживанням домінуванням, узгодженим діям, оскільки саме вони можуть спричинити найбільшої шкоди для конкуренції.

Враховуючи той факт, що Європейський Союз є наднаціональним об'єднанням, загальне регулювання конкуренційних відносин на спільному ринку ЄС віднесено до компетенції органів ЄС, що створили спільні для всіх членів ЄС правила конкуренції. Фактично, в Європейському Союзі паралельно співіснують дві системи регулювання конкуренційних правовідносин: право Європейського Союзу, що поширюється на всіх членів ЄС та національне законодавство країн-членів ЄС, що регулює правовідносини, що стосуються певної окремо визначеної країни. При цьому національне законодавство країн-членів ЄС в сфері конкуренції повинно бути гармонізоване з правом ЄС. Таким чином, дія ст. 102 ДФЄС, яка забороняє будь-які дії, які обмежують, перешкоджають та або спотворюють конкуренцію поширюється на всі країни-члени ЄС. В розрізі цього питання, заборона недобросовісної конкуренції (як явища) є складовою загальної заборони антиконкурентної поведінки, що визначена ст. 102 ДФЄС. Окремого спеціального правового регулювання в актах вторинного права ЄС щодо протидії чи забороні недобросовісної конкуренції немає. Відтак, визначення «недобросовісна конкуренція» здебільшого використовується в законодавстві країн-членів ЄС. Такі країни, як Німеччина, Австрія, Франція мають окремі закони щодо захисту та протидії недобросовісній конкуренції, в інших країнах правові норми щодо захисту та протидії недобросовісній конкуренції включені до кодексів або окремих законів, наприклад Чехія, Португалія, Естонія. Відсутність безпосередньо окремого правового регулювання чи не достатнє правове регулювання питання захисту від недобросовісної конкуренції на певному ринку на національному рівні зовсім не означає відсутність недобросовісної конкуренції на таких ринках. Недобросовісна конкуренція виникає як девіантна модель поведінки, спрямована на отримання певних конкурентних переваг та існує в конкурентному середовищі, незалежно від наявності правового регулювання.

Ще одною характерною особливістю визначення недобросовісної конкуренції в системі ієрархії права ЄС є певне «розпорошення» цих норм за галуззями права або напрямками. Так, як зазначали вище, в праві ЄС існує загальна заборона будь-яких дій, які обмежують, перешкоджають або спотворюють конкуренцію. Інші галузеві акти вторинного права ЄС включають в себе цей принцип та забороняють порушення

правил конкуренції на певних ринках (реклама, комунікація, енергетика тощо). Логіка такого підходу, на нашу думку ґрунтується на тому факті, що недобросовісна конкуренція може виникати в різних галузях економіки, відповідно неможливо виокремити та врегулювати всі можливі випадки порушень, однак можливо визначити загальні принципи та правила їх протидії чи відповідальності за такі порушення. Такий підхід логічно обґрунтовує відсутність виокремлення в нормативно-правових актах ЄС окремої категорії «недобросовісна конкуренція» з одночасною імплементацією правових норм щодо заборони антиконкурентних дій в різні галузі регулювання. Таким чином досягається певний кумулятивний ефект, що спричиняє дотримання всіма учасниками ринку певних правил (в тому числі заборон) та унеможливорює циклічність оцінки добросовісності чи недобросовісності поведінки чи дій учасників певного конкурентного ринку. Іншими словами, право ЄС не створює додаткових підстав для нечіткості кваліфікації актів недобросовісної конкуренції з огляду на необхідність оцінювати добросовісність (*good fair*) та недобросовісність дій чи поведінки суб'єкта.

Разом з тим «недобросовісність» як певна міра поведінки та ознака порушення є характерною для іншого виду порушень – недобросовісних комерційних практик. Відповідно до ст. 2 Директиви 2005/29 Ради ЄС комерційна практика є недобросовісною, якщо вона суперечить вимогам до професійної сумлінності та істотно спотворює або може істотно спотворити економічну поведінку щодо продукту пересічного споживача, до якого він потрапляє чи для якого він призначений, або пересічного члена групи, якщо комерційна практика спрямована на певну групу споживачів [8, с. 4].

Недобросовісні комерційні практики в праві ЄС також заборонені. Недобросовісні комерційні практики варто розглядати не тільки з точки зору конкуренційного законодавства, а й з точки зору захисту прав споживачів, оскільки такі практики з одної сторони можуть спотворювати конкуренцію в розумінні ст. 102 ДФЄС, а з іншої можуть не створювати безпосередньої загрози для конкуренції або їх негативний вплив на конкуренцію може бути мінімальний. Однак, підхід визначення належної поведінки (добросовісності чи недобросовісності) суб'єктів тут має широке застосування, адже головною метою правового регулювання є необхідність уникнення або припинення недобросовісної поведінки суб'єкта з метою запобігання негатив-

них наслідків для споживача, а не для конкуренції. Тому, питання визначення добросовісності поведінки суб'єктів з урахуванням конкретних обставин, зокрема з огляду на її вплив покладаються в першу чергу на національні суди або адміністративні органи [9, с. 20].

Фактично правова природа «недобросовісних комерційних практик» в Європейському союзі за своїм визначенням є подібною до поняття «недобросовісна конкуренція» в розумінні Паризької конвенції. Тому право Європейського союзу в ієрархії антиконкурентних порушень певним чином прирівнює недобросовісну конкуренцію з недобросовісними комерційними практиками. Це підтверджується також і судовою практикою. Питання недобросовісної конкуренції зазвичай досліджується національними судами країн ЄС. В той час, як в судовій практиці Європейського суду справедливості недобросовісність як специфічна міра поведінки суб'єктів господарювання є предметом дослідження здебільшого в справах, що стосуються недобросовісних комерційних практик.

Слід зазначити, що вищевказані підходи щодо правового регулювання захисту від недобросовісної конкуренції характерні саме для права ЄС. В країнах поза межами Союзу превалює підхід щодо розмежування недобросовісної конкуренції та недобросовісних комерційних практик. В інших країнах, законодавство здебільшого побудовано з урахуванням доктринальних принципів Паризької конвенції. Наприклад, в Україні свого часу Швидка Т. зазначала, що добросовісною конкуренцією можна вважати поведінку чи дії суб'єктів господарювання, які є протилежними до порушень, що прямо визначені в Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [6, с. 130].

Можемо припустити, що таке квазіпоєднання понять створене з метою розмежування компетенції між органами ЄС та національними судами та адміністративними органами, адже недобросовісні дії конкретних суб'єктів спричиняють менше шкоди конкуренції на певному ринку ніж картелі, узгоджені дії чи зловживання домінуючим становищем. В той же час, недобросовісна поведінка може застосовуватись також, наприклад при зловживанні домінуючим становищем. В такому випадку уповноважені органи та суди в першу чергу прийматимуть до уваги та досліджуватимуть факти, що свідчать про зловживання домінуючим становищем, а не факти та докази, які вказуватимуть на недобросовісну антиконкурентну поведінку.

Висновки. Недобросовісна конкуренція це широко розповсюджене явище в сучасних конкурентних відносинах, яке негативно впливає на розвиток конкуренції на ринку, створюючи перешкоди та обмеження для її нормального функціонування. Однак, поняття «недобросовісна конкуренція» потребує трансформації та уточнення з огляду на розвиток економіки, збільшення кількості та масштабу різних ринків товарів та послуг і, зрештою, у зв'язку з виникненням нових проявів порушення конкуренції, які потребують адекватної реакції. Тому, в праві Європейського Союзу побудована дещо інша модель правового регулювання, яка забороняє будь-які дії, що зумовлюють обмеження, перешкоджання чи спотворення конкуренції. При цьому, основний фокус уваги присвячений саме негативним наслідкам для конкуренції на певному ринку, на відміну від традиційного методу боротьби з недобросовісною поведінкою суб'єктів.

Таким чином вирішуються відразу декілька завдань. По перше: добросовісність чи не добросовісність поведінки суб'єктів не є кваліфікуючою ознакою порушення, адже важливі наслідки для конкуренції. По-друге: створюються умови для ширших можливостей кваліфікації порушень в сфері конкуренції, за яких явища недобросовісної конкуренції є лише одним з видів порушень. По третє: недобросовісна конкуренція як явище ототожнюється з іншими видом порушення – недобросовісними комерційними практиками.

Тема дослідження цікава та перспективна, адже модель правового регулювання захисту від недобросовісної конкуренції в Європейському Союзі відрізняється від тієї, яка притаманна та застосовується в Україні. Особливої актуальності дослідженні в статті проблеми правового регулювання набудуть під час гармонізації українського законодавства до права Європейського Союзу в цій частині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції». *Верховна Рада України*: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. *Верховна Рада України*: офіційний веб-портал URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06
3. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. *Верховна Рада України*: офіційний веб-портал. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123.
4. Смирнова К. В. Правове регулювання конкуренції в Європейському Союзі: теорія та практика : монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 490 с.
5. Смирнова К. В. Основи права конкуренції Європейського Союзу та «європеїзація» конкурентного права України : навч. посіб. / К. : ВПЦ «Київський університет», 2021. 223 с.
6. Швидка Т. Проблеми забезпечення добросовісної конкуренції та впровадження правил ринкової економіки. *Господарське право і процес*. 3/2021. с. 126–131
7. Albert Sanchez-Graells Distortions of Competition Generated by the Public (Power) Buyer: A Perceived Gap in EC Competition Law and Proposals to Bridge It. /The University of Oxford, Centre for Competition Law and Policy. Working Paper CCLP (L) 23. URL: https://www.law.ox.ac.uk/sites/default/files/migrated/cclp_l_23.pdf
8. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') (Text with EEA relevance)/OJ L 149, 11.6.2005, p. 22–39
9. Joined Cases C-261/07 and C-299/07 VTB-VAB NV v Total Belgium NV and Galatea BVBA v Sanoma Magazines Belgium NV URL: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=787ED1A4641F122FDEB00A3B245CD76E?text=&docid=66950&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=12911639#Footref41>
10. Senftleben Martin Protection against unfair competition in the European Union: from divergent national approaches to harmonized rules on search result rankings, influencers and greenwashing. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*, 2024, Vol. 19, No. 2. p 149–161.
11. Ulf Bernitz, Xavier Groussot, Felix Schulyok General Principles of EU Law and European Private Law International / Kluwer Law International. Netherland. 2013. 44 p.
12. Ulmer (n 11) 249; HW Micklitz et al, Study on the Feasibility of a General Legislative Framework on Fair Trading (Vol I–II, Institut für Europäische

Скундзя М.М. НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ ТА СПОТВОРЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Стаття присвячена проблемі співвідношення поняття «недобросовісна конкуренція», яке широко застосовується в законодавстві багатьох країн з поняттям «спотворення конкуренції», яке притаманно для правового регулювання Європейського Союзу. Мета дослідження полягає у необхідності розмежування

вищевказаних термінів, адже в науковому та практичному вимірі існує тенденція їх ототожнення і взаємозаміни. При цьому *Acquis Communautaire* передбачає дещо інший, більш універсальний підхід щодо класифікації антиконкурентних дій, основний фокус якого спрямований щодо уникнення та протидії негативним наслідкам, які можуть впливати на конкуренцію на певному товарному чи географічному ринку, спричиняючи її обмеження, спотворення чи створюючи перешкоди для конкуренції. У міжнародному праві та в національному праві більшості країн світу, недобросовісна конкуренція сприймається як неналежна та девіантна поведінка суб'єктів господарювання, що призводить до порушення прав інших суб'єктів господарювання. Зазвичай, перелік актів недобросовісної конкуренції визначений в національному законодавстві більшості країн світу, що створює дещо обмежений простір для уникнення нових проявів антиконкурентних дій чи поведінки суб'єктів господарювання, які формально можуть не підпадати під кваліфікацію такого порушення як недобросовісна конкуренція. Тому, право Європейського Союзу пропонує дещо інакший підхід, який орієнтований в першу чергу на запобігання негативним наслідкам для конкуренції, а не формальній фіксації та протидії порушенням. Термін «недобросовісна конкуренція» в праві Європейського Союзу не існує та не застосовується в такому значенні, як це притаманно українському законодавству та законодавству більшості країн. Крім цього, в ієрархії можливих проявів антиконкурентних дій чи поведінки суб'єктів господарювання в праві Європейського Союзу «недобросовісна конкуренція» за своєю природою є майже тотожним до поняття «недобросовісні комерційні практики». Враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України висвітлені в дослідженні питання набувають особливої актуальності.

Ключові слова: конкуренція, недобросовісна конкуренція, обмеження, перешкоджання та спотворення конкуренції, право Європейського Союзу, конкуренційне право, недобросовісні комерційні практики.

Skyndzia M.M. UNFAIR COMPETITION AND DISTORTION OF COMPETITION IN EUROPEAN UNION LAW

The article is devoted to the issue of correlating the concept of “unfair competition,” which is widely used in the legislation of many countries, with the concept of “distortion of competition,” which is characteristic of the legal regulation of the European Union. The purpose of the study is to highlight the need to distinguish between these terms, since in both academic and practical discourse there is a prevailing tendency to conflate and interchange them. At the same time, the *Acquis Communautaire* provides a different and more universal approach to the classification of anti-competitive conduct, the primary focus of which is directed at preventing and counteracting adverse effects that may influence competition in a specific product or geographic market, causing its restriction, distortion, or creating obstacles to competition. In international law and in the national legislation of most countries worldwide, unfair competition is perceived as improper and deviant conduct of market participants that results in a violation of the rights of other undertakings. Typically, the list of unfair competition acts is defined in national legal acts in most jurisdictions, which creates a somewhat limited space for addressing new forms of anti-competitive actions or market behaviour that may not formally fall under the legal definition of unfair competition. In this context, excessive formalisation of legislative approaches often complicates the imposition of liability for novel, previously unknown, or atypical forms of anti-competitive conduct that arise as a result of rapid market evolution, digitalisation, and the emergence of innovative business models. Therefore, the law of the European Union offers a different approach, one oriented primarily toward preventing adverse effects on competition rather than merely identifying and suppressing formal violations. The European model is more flexible, as it relies on an assessment of the impact on the market rather than on a pre-established catalogue of prohibited acts. Such an approach enables the EU to respond effectively to any conduct capable of disrupting market structure, even if this conduct does not exhibit the features of classical unfair competition acts recognised in traditional national legal systems. The term “unfair competition” does not exist in EU law and is not applied in the meaning typical for Ukrainian legislation or for the laws of most countries. Moreover, within the hierarchy of potential manifestations of anti-competitive conduct or behaviour of undertakings under EU law, “unfair competition” in its nature is almost identical to the concept of “unfair commercial practices.” However, this refers to an entirely different type of regulation, one primarily aimed at consumer protection rather than the protection of competitors. In light of Ukraine’s European integration trajectory, the issues examined in this study acquire particular relevance. Harmonisation of Ukrainian legislation with EU law requires a deep understanding of the conceptual differences between these terms, as well as the adaptation of the national approach to assessing anti-competitive conduct in accordance with European standards, which are based on analysing the impact on competition rather than on a formal list of infringements. In this regard, the systematic reconsideration of the role and substance of the concept of “unfair competition” is an important step in the modernisation of Ukraine’s competition law framework.

Key words: competition, unfair competition, restriction, obstruction and distortion of competition, European Union law, competition law, unfair commercial practices.

Дата надходження статті: 28.11.2025

Дата прийняття статті: 18.12.2025

Опубліковано: 29.12.2025

ЗМІСТ

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС

Найда І.В., Лишняк А.О.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ЖИТЛОВИМ ФОНДОМ ЯК ВИДУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	3
---	---

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО;
ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Васюхно С.А., Товкун Л.В.

ПРАВОВА ПРИРОДА КРИПТОВАЛЮТИ: НОВІ МЕЖІ ПРИВАТНОЇ АВТОНОМІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	8
---	---

Дерець В.А.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ УКРАЇНИ.....	17
---	----

Крупко Я.М.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ГАРАНТІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ.....	22
---	----

Markova O.O.

A REVIEW OF TYPES OF ADMINISTRATIVE-JURISDICTIONAL PROCEEDINGS.....	27
---	----

Соцька А.М.

ВРАХУВАННЯ ПРАВ І ПОТРЕБ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПРО ПРОКУРАТУРУ ТА ПРАКТИЦІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ.....	35
--	----

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Бараннік Р.В.

ЗАСТОСУВАННЯ ОЦІННИХ ПОНЯТЬ КЕРІВНИКОМ ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	40
--	----

СУДОУСТРІЙ ТА СУДОВА ПРАКТИКА; ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ;
ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

Сокур Т.А., Кузьмін В.В.

ПОНЯТТЯ ТА ПРИРОДА КОНФЛІКТІВ У СУДОВІЙ СИСТЕМІ: ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ І СУЧАСНІ ПІДХОДИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	46
---	----

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

Скундзя М.М.

НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ ТА СПОТВОРЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ В ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	53
---	----

CONTENTS

COMMERCIAL LAW AND COMMERCIAL PROCESS

Naida I.V., Lishnyak A.O.

LEGAL REGULATION OF HOUSING FUND MANAGEMENT AS A TYPE OF ECONOMIC ACTIVITY.....	3
--	---

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCEDURE; FINANCIAL LAW; INFORMATIONAL LAW

Vasyukhno S.A., Tovkun L.V.

THE LEGAL NATURE OF CRYPTOCURRENCY: NEW LIMITS OF PRIVATE AUTONOMY IN THE DIGITAL ECONOMY.....	8
---	---

Derets V.A.

DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF LEGISLATION ON CIVIL SERVICE OF UKRAINE...	17
---	----

Krupko Ya.M.

FINANCIAL SUPPORT AS A GUARANTEE FOR THE PUBLIC AUTHORITIES' LEGAL STATUS IMPLEMENTATION.....	22
--	----

Markova O.O.

A REVIEW OF TYPES OF ADMINISTRATIVE-JURISDICTIONAL PROCEEDINGS.....	27
---	----

Sotska A.M.

CONSIDERATION OF THE RIGHTS AND NEEDS OF PERSONS WITH DISABILITIES IN THE LEGISLATION OF UKRAINE ON THE PROSECUTOR'S OFFICE AND THE PRACTICE OF ITS IMPLEMENTATION.....	35
---	----

CRIMINAL LAW; CRIMINAL PROCESS

Barannik R.V.

APPLICATION OF EVALUATIVE CONCEPTS BY THE HEAD OF THE PRE-TRIAL INVESTIGATION BODY.....	40
--	----

JUDICATURE AND JUDICIAL PRACTICE; LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES; PUBLIC PROSECUTION AND ADVOCACY

Sokur T.A., Kuzmin V.V.

THE CONCEPT AND NATURE OF CONFLICTS IN THE JUDICIAL SYSTEM: EVOLUTION OF VIEWS AND MODERN APPROACHES IN LEGAL PSYCHOLOGY.....	46
--	----

INTERNATIONAL LAW; COMPARATIVE LAW

Skyndzia M.M.

UNFAIR COMPETITION AND DISTORTION OF COMPETITION IN EUROPEAN UNION LAW.....	53
--	----

НОТАТКИ

ПРИВАТНЕ ТА ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

№ 4/2025

Виходить чотири рази на рік

Українською та англійською мовами

Коректор – Н.В. Славогородська
Комп'ютерна верстка – М.С. Михальченко

Підписано до друку 29.12.2025 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 5,80, ум. друк. арк. 7,21.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 100 примірників. Замовлення № 0126/064.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
Е-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.